

T.C.
KONYA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

MEKÂNSAL KİMLİK-DOĞAL IŞIK
ETKİLEŞİMİ BAĞLAMINDA AĞA HAN
MİMARLIK ÖDÜLLERİ'NİN ANALİZİ

Şeyma BAŞARAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mimarlık Anabilim Dalı

Haziran-2025
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Şeyma BAŞARAN tarafından hazırlanan “Mekânsal Kimlik-Doğal Işık Etkileşimi Bağlamında Ağa Han Mimarlık Ödülleri’nin Analizi” adlı tez çalışması 17/06/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Doç. Dr. Ömer ÖZEREN
(Konya Teknik Üniversitesi)

Danışman

Doç. Dr. Emine YILDIZ KUYRUKÇU
(Konya Teknik Üniversitesi)

Üye

Doç. Dr. Ergün HATIR
(Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Mevlüt UYAN
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Şeyma BAŞARAN

Tarih:

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEKÂNSAL KİMLİK-DOĞAL IŞIK ETKİLEŞİMİ BAĞLAMINDA AĞA HAN MİMARLIK ÖDÜLLERİ'NİN ANALİZİ

Şeyma BAŞARAN

Konya Teknik Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Emine YILDIZ KUYRUKÇU

2025, 189 Sayfa

Jüri

Doç. Dr. Emine YILDIZ KUYRUKÇU

Doç. Dr. Ömer ÖZEREN

Doç. Dr. Ergün HATIR

Mekânın algılanabilir, görülebilir ve işlevsel hâle gelmesinde önemli bir rol üstlenen doğal ışık, yalnızca fiziksel bir gereksinimi karşılamakla kalmayıp aynı zamanda mekâna estetik, sembolik ve duygusal anlamlar kazandırmaktadır. Mekâna ruh ve derinlik katan doğal ışık, zamanın akışını hissettiren bir araç olarak ön plana çıkarak mimari deneyimi zenginleştirmektedir. Bu çok katmanlı etkisiyle mekânın kimliğini oluşturan doğal ışık; yapının özgün karakterini, kullanıcıyla kurduğu duygusal bağı ve içinde yer aldığı kültürel bağlamı yansıtan önemli bir olgudur. Bu çalışma, 1977 yılından günümüze yerel malzeme kullanımından doğal ışığa kadar yere özgü birçok unsurun etkili bir şekilde tasarıma dâhil eden Ağa Han Mimarlık Ödülü almış projeler üzerinden mekânsal kimlik-doğal ışık ilişkisini analiz ederek; mekânsal kimlik oluşturmada doğal ışığın hangi rolünün daha etkili olduğunun tespitini amaçlamaktadır. Bu bağlamda öncelikle ‘mekânsal kimlik’, ‘doğal ışık’ ve ‘Ağa Han Mimarlık Ödülü’ kavramları ve birbirileri ile ilişkileri kavramsal düzeyde ele alınmıştır. Çalışma kapsamında, literatür analiz ve sentez edilerek doğal ışığın mekânsal kimlik oluşturmadaki rolleri; işlevsel, anlamsal, estetik ve psikolojik roller olarak 4 ana başlık altında 12 ölçüt olarak belirlenmiştir. Alan çalışmasında ise 1978-1980 yılı ilk ödül döngüsünden başlayarak 2020-2022 yılı son ödül döngüsüne kadar olan her döngüden ödül almış bir kamusal yapı olmak üzere toplam 15 adet yapı seçilmiş, restorasyon ve koruma projeleri çalışma alanı kapsamı dışında tutulmuştur. Yapıların jüri raporları okunarak, iç ve dış mekân fotoğrafları, planları ve doğal ışıkla etkileşimlerini gösteren her türlü basılı ve dijital kaynaktan yararlanılmış olup projeler mekânsal ve bağlamsal olarak incelenmiştir. Yapılar tez kapsamında belirlenen parametreler aracılığıyla incelenirken, her yapı analiz tablosundaki ölçütleri sağlama doğrultusunda, ‘etkili’, ‘kısmen etkili’ ve ‘etkisiz’ olmak üzere üç grupta sınıflandırılmıştır. Analizler gerçekleştirilirken yapılar bu ölçütlerin hepsini veya çoğunluğunu sağlıyorsa ‘etkili’, yarısını veya yarısına yakın bir oranı sağlıyorsa ‘kısmen etkili’, hiçbirini sağlamıyorsa ‘etkisiz’ olarak değerlendirilmiştir. Çalışma kapsamında yapıların doğal ışık kullanımına ilişkin genel bir değerlendirme oluşturulmuş; doğal ışığın anlamsal yönün mekânsal kimlik üzerine baskın olduğu ve yapıların ödül almasında etkili bir unsur olduğu belirlenmiştir. Doğal ışığın mekânsal kimlik üzerine anlamsal etkisini yansıtan ölçütler; ‘mimari konseptle ilişki kurma’, ‘kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama’, ‘mekânsal organizasyon sağlama’ olmak üzere, bu ölçütleri başarılı bir şekilde yorumlayıp tasarıma aktaran projelerin jüri tarafından başarılı bulunduğu tespit edilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler doğrultusunda, doğal ışığın mekânsal kimlik üzerindeki etkisi göz önünde bulundurularak yapılan tasarımlarda nitelikli mekânlar oluşturulduğu görülmüştür. Sonuç olarak bu çalışmanın doğal ışığın, yapının özgün karakterini yansıtmadaki önemi konusunda tasarımcılara değerli bir bakış açısı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ağa Han Mimarlık Ödülleri, doğal ışık, gün ışığı, mekânsal kimlik

ABSTRACT

MS THESIS

ANALYSIS OF AGA KHAN AWARDS FOR ARCHITECTURE IN THE CONTEXT OF SPATIAL IDENTITY-NATURAL LIGHT INTERACTION

Şeyma BAŞARAN

**Konya Technical University
Institute of Graduate Studies
Department of Architecture**

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Emine YILDIZ KUYRUKÇU

2025, 189 Pages

Jury

Assoc. Prof. Dr. Emine YILDIZ KUYRUKÇU

Assoc. Prof. Dr. Ömer ÖZEREN

Assoc. Prof. Dr. Ergün HATIR

Natural light, which plays an important role in making the space perceptible, visible and functional, not only fulfils a physical need, but also gives aesthetic, symbolic and emotional meanings to the space. Natural light, which adds spirit and depth to the space, enriches the architectural experience by coming to the fore as a tool that makes you feel the flow of time. Natural light, which forms the identity of the space with this multi-layered effect, is an important phenomenon that reflects the unique character of the building, the emotional bond it establishes with the user and the cultural context in which it is located. This study aims to determine which role of natural light is more effective in creating spatial identity by analysing the relationship between spatial identity and natural light through projects that have received the Aga Khan Architecture Award since 1977, which effectively incorporate many site-specific elements from the use of local materials to natural light into the design. In this context, firstly, the concepts of 'spatial identity', 'natural light', and 'Aga Khan Award for Architecture' and their relations with each other are discussed at the conceptual level. Within the scope of the study, by analysing the literature, the roles of natural light in creating spatial identity were determined as 12 criteria under 4 main headings as functional, semantic, aesthetic and psychological roles. In the field study, a total of 15 buildings were selected, including one public building that received an award from each cycle, starting from the first award cycle of 1978-1980 until the last award cycle of 2020-2022. The jury reports of the buildings were read, interior and exterior photographs, plans and all kinds of printed and digital sources showing their interaction with natural light were used, and the projects were analysed spatially and contextually. While the buildings were examined through the parameters determined within the scope of the thesis, each structure was classified into three groups as 'effective', 'partially effective' and 'ineffective' in line with meeting the criteria in the analysis table. During the analyses, the buildings were evaluated as 'effective' if they met all or most of these criteria, 'partially effective' if they met half or almost half of them, and 'ineffective' if they did not meet any of them. Within the scope of the study, it has been determined that the semantic aspect of natural light is dominant on spatial identity and is an effective factor in the award of the buildings. Criteria reflecting the semantic effect of natural light on spatial identity: 'establishing a relationship with the architectural concept', 'highlighting elements with sacred, cultural, historical or symbolic meaning', 'providing spatial organisation'; the projects that successfully interpreted these criteria and transferred them to the design were found successful by the jury. In line with the data obtained in the study, it was seen that qualified spaces were created in the designs made by considering the effect of natural light on spatial identity. As a result, it is thought that this study provides designers with a valuable perspective on the importance of natural light in reflecting the unique character of the building.

Keywords: Aga Khan Award for Architecture, daylight, natural light, spatial identity

ÖNSÖZ

Çalışmam süresince değerli tecrübe ve bilgilerini paylaşan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Emine Yıldız Kuyrukçu'ya teşekkür ederim. Çalışma sürecinin her anında yanımda olan, eşim Haydar Başaran'a verdiği destek için teşekkürü bir borç bilirim. Tez yazma ve araştırma sürecimde yanımda olan ve beni dostluğuyla destekleyen arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Şeyma BAŞARAN
KONYA-2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi	3
1.2. Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı	3
1.3. Kaynak Araştırması	4
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	9
2.1. Mimari Mekân ve Doğal Işık İlişkisi	9
2.1.1. Mekân ve yer kavramı	9
2.1.2. Mekân- zaman ilişkisi	13
2.1.3. Mekânın algılanması	14
2.1.4. Doğal ışık kavramı	14
2.1.4.1. Işık -gölge-karanlık ilişkisi	16
2.1.4.2. Işığın türleri.....	17
2.1.5. Doğal ışık kullanımının tarihsel gelişimi ve mimari yansımaları	19
2.1.5.1. Antik dönemden Sanayi Devrimi'ne kadar olan süreçte doğal ışığın yapılarda kullanımı	20
2.1.5.2. Sanayi Devrimi'nden günümüze kadar olan süreçte doğal ışığın yapılarda kullanımı	25
2.2. Mekânsal Kimlik - Doğal Işık İlişkisi.....	28
2.2.1. Kimlik kavramı	28
2.2.2. Mekânsal kimlik kavramını etkileyen faktörler.....	30
2.2.3. Doğal ışığın mekânsal kimliğe etkisi.....	35
2.2.3.1. Bina konumu ve yönelim	39
2.2.3.2. Doğal ışığın bina içerisine alınması	40
2.3. Çalışma Kapsamında Mekânsal Kimlik -Doğal Işık Etkileşimi Bağlamında Doğal Işığın Rollerinin Belirlenmesi.....	42
2.3.1. Mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşimi bağlamında doğal ışığın işlevsel rolü	47
2.3.2. Mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşimi bağlamında doğal ışığın anlamsal rolü	50
2.3.3. Mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşimi bağlamında doğal ışığın estetik rolü	54
2.3.4. Mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşimi bağlamında doğal ışığın psikolojik rolü	57
2.4. Ağa Han Mimarlık Ödülleri - Doğal Işık İlişkisi.....	60

2.4.1. Ağa Han Mimarlık Ödülleri'nin ortaya çıkış süreci	60
2.4.2. Ağa Han Mimarlık Ödülü'nün veriliş amacı	61
2.4.3. Ağa Han Mimarlık Ödülü'nün seçici ölçütleri	62
2.4.4. Doğal ışığın Ağa Han Mimarlık Ödülü sürecindeki önemi	64
3. ALAN ÇALIŞMASI	66
3.1. Mekânsal Kimlik-Doğal Işık Etkileşimi Bağlamında Ağa Han Mimarlık Ödülleri'nin Analizi	66
3.2.1. Türk Tarih Kurumu	68
3.2.2. Sherefudin'in Beyaz Cami	75
3.2.3. Said Naum Cami	81
3.2.4. Arap Dünya Enstitüsü	87
3.2.5. Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü	94
3.2.6. Büyük Millet Meclisi Cami	100
3.2.7. Tuwaiq Sarayı	105
3.2.8. Olbia Sosyal Merkezi	111
3.2.9. İskenderiye Kütüphanesi	117
3.2.10. Petronas Teknoloji Üniversitesi	123
3.2.11. İpekyol Tekstil Fabrikası	129
3.2.12. Müslüman Mezarlığı	137
3.2.13. Bait Ur Rouf Cami	143
3.2.14. Filistin Müzesi	149
3.2.15. Banyuwangi Uluslararası Havaalanı	155
3.2. Çalışmanın Bulguları ve Değerlendirmeler	161
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	174
KAYNAKLAR	178

KISALTMALAR

AKAA	: Aga Khan Awards of Architectura
AKDN	: Aga Khan Development Network
AKTC	: Aga Khan Trust for Culture
IMA	: Institut du Monde Arabe
TDK	: Türk Dil Kurumu
UTP	: University of Technology Petronas

1. GİRİŞ

Doğal ışığın kullanımı, mimarlığın var oluşundan bugüne kadar mimarlığı yönlendiren önemli bir unsur olmuştur. Doğal ışık dünya üzerindeki her noktada, çok yönlü etkisiyle insan odaklı ve yaşamı destekleyen mekânların yaratılmasında mimarlar için vazgeçilmezdir.

Mekânın türü ne olursa olsun ışık mekânın algılanabilir, görülebilir ve kullanılabilir olmasında büyük rol oynamaktadır. Doğal ışık, mekân içinde nesneleri, renkleri, dokuları ve boyutları en doğru halleriyle görmeyi sağlayarak görsel konforu artırmakta, kullanıcıların fiziksel ve psikolojik gereksinimlerini desteklemektedir (Göker & Aytıs, 2010). Aynı zamanda, doğal ışık mekâna nicel olarak ölçülemeyen ancak güçlü biçimde hissedilen sembolik anlamlar katmakta, nötr bir hacmi estetik değer taşıyan bir mekâna dönüştürerek mekânsal algıyı oluşturmaktadır. Tasarımın anlamını ve ifadesini güçlendiren en önemli öğelerden biri olarak mekânın işlevsel, estetik ve psikolojik boyutlarını vurgulamaktadır Işığın niteliği ve niceliği mekânsal deneyimlerimizin şekillenmesini sağlamakta ve sahip olduğumuz duygu durumu, sosyal etkileşimler ve davranışlar üzerine derin bir etki bırakmaktadır (Bahar & Yalçınkaya, 2021).

Doğal ışığın mimari mekânda kullanımı, mekâna çok boyutlu bir derinlik kazandırarak hareket, durgunluk, huzur, dinginlik, maneviyat, odaklanma, canlılık ve heyecan, açıklık, belirsizlik, rehberlik, yansıma vb. hislerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır. Doğal ışık, mekânın ruhunu şekillendirmekte ve orada geçirilen zamanı daha anlamlı hale getirmektedir. Mekân içinde hacim ve formları belirginleştirip bazı alanları öne çıkararak veya gizleyerek mekânın algılanışını ve tanımlanmasını sağlamaktadır. Bu şekilde mekân sınırları belirginleşirken, kullanıcıya mekân içinde yönlendirmeler sunulabilmektedir. Ayrıca, ışığın mekân içindeki öğelerle olan etkileşimi, gölge ve yansımalar oluşturmakta; bu etkileşimler mekânın algılanışını zenginleştirmekte ve mekânın karakterini güçlendirmektedir. Farklı açılardan gelen ışık, mekânın derinliğini artırarak izleyicilerin mekânı keşfetmelerine olanak tanımaktadır. Işık ve mekânın karakteri arasındaki bu güçlü ilişki, tasarımın temel bir bileşeni olarak değerlendirilmelidir. Uygun ışık kullanımı, mekânın algısını, işlevselliğini ve genel atmosferini güçlendirerek mekâna özgün bir kimlik kazandırmaktadır (Alborzia vd., 2016). Bu nedenle, tasarım süreçlerinde doğal ışığın etkilerini anlamak ve kullanmak, başarılı bir mekân yaratmada kritik bir öneme sahiptir.

Mekânsal kimlik, bir mekânın kendine özgü karakterini, kullanıcılarla kurduğu duygusal bağı ve o mekânın kültürel bağlamını ifade etmektedir (Bilgenoğlu, 2006). Bu kimliği oluşturan önemli unsurlardan biri olan doğal ışık, mekânın atmosferini, algısını ve kullanım biçimlerini doğrudan etkilemektedir. Her bölgenin kendine ait ışık özellikleri, coğrafi konumu, iklimi, çevresel dokusu ve kültürel dinamikleriyle şekillenmektedir. Işığın yoğunluğu, yönü ve değişkenliği, mekânın gün boyunca farklı kimliklere bürünmesine yol açmaktadır. Bu nedenle, ışığın bir yer üzerindeki etkisi başka bir yerdekenden oldukça farklı olmaktadır (Schulz, 1980). Bu değişkenlikler, mekânın yaşayan bir organizma gibi algılanmasını sağlamakta ve kullanıcılar üzerinde güçlü duygusal etkiler bırakmaktadır.

Doğal ışığın yerel bağlamla ilişkisi, mekânsal kimliği daha da belirginleştirmektedir. Bu noktada, doğal ışığın mekânsal kimlik üzerindeki bu çok boyutlu etkilerinin, ışığın bölgesel özellikleriyle nasıl kesiştiği önemli bir tartışma alanı sunmaktadır. Bölgesel ışık özellikleriyle yapının yerelliği arasındaki bu etkileşim, ışığın içeriye nasıl çekileceği, parlaklığın nasıl korunacağı ve iç mekânın konforlu bir hale nasıl getirileceği gibi tasarım stratejilerinin oluşturulmasında temel bir rol oynamaktadır (Kim & Seo, 2014). Doğal ışığın bir yerle olan ilişkisi, yalnızca ışığın kendisiyle değil, ışığın yerel malzemeler üzerindeki etkisiyle de ilgilidir (Schulz, 1980). Örneğin, taş, ahşap veya su gibi yerel malzemeler, ışığın yansımalarını ve dağılımını etkileyerek Yerin Ruhunu (Genius Loci) güçlendirmektedir. Yerin ruhuna duyarlı bir tasarım, doğal ışığın mekân üzerindeki etkilerini anlamayı ve bu etkileri tasarıma entegre etmeyi gerektirir. Ancak günümüzde tasarlanan mekânlarda, doğal ışık çoğu zaman tasarım sürecine yeterince dâhil edilmemektedir. Bu durum, insanların doğal ışıktan hem niceliksel hem de niteliksel olarak yeterli ölçüde yararlanmalarına engel olmaktadır. Doğal ışığın mekân kimliğini belirleyici boyutu çoğu zaman göz ardı edilmekte dolayısıyla mekânlar bu bağlamda kendilerini ifade etme imkânından mahrum kalmaktadır. Bu çalışma tarihsel süreçte, yeniliklere ve ilerlemelere öncülük eden, Ağa Han Mimarlık Ödülü almış projeler üzerinden mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşimini sorgulamayı, doğal ışığın mekân kimliği oluşturmada hangi rolünün baskın olduğunu belirlemeyi amaçlamaktadır.

1.1. Çalışmanın Amacı ve Önemi

1977 yılında günümüze kadar verilen Ağa Han Mimarlık Ödülleri, diğer mimarlık ödülllerinden farklı olarak sadece estetik veya teknik başarıları değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve çevresel bağlamda anlamlı katkıları ödüllendiren bir platformdur. Bu ödüller, genellikle İslam dünyasındaki mimari projelere odaklanmakla birlikte, yerel kimlik, yerel kültür, toplumsal ihtiyaçlar ve sürdürülebilirlik gibi konulara dikkat çekerek küresel bir etki yaratmaktadır. Ağa Han Mimarlık Ödülleri, sadece tanınırlığı artırmayı değil, aynı zamanda mimaride insan odaklı yaklaşımları teşvik etmeyi de amaçlar. Yerellik ve kültür odaklı Ağa Han Mimarlık Ödülleri yerel malzeme kullanımından doğal ışığa kadar yere özgü birçok unsurun etkili bir şekilde tasarıma dâhil eder. Mekânın kültürel anlamı ve topluluk üzerindeki etkisi gibi kriterleri de ön planda tutar.

Bu çalışmanın amacı ‘yer’ bilinciyle ortaya çıkan Ağa Han Mimarlık Ödülleri verilmiş projelerde görülen doğal ışık kullanımının özelliklerini belirlemek, doğal ışığın mekânsal kimlik oluşturmada hangi rolünün etkili olduğunu tespit etmektir.

Literatürde doğal ışık ve mekân kavramını inceleyen birçok çalışma olmasına rağmen doğal ışığın mekânsal kimlik üzerine rolünü Ağa Han Mimarlık Ödüllü almış örnekler üzerinden analiz eden bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada yanıtı aranan temel soru, Ağa Han Mimarlık Ödülü almış projelerde doğal ışığın mekânsal kimlik oluşturmada hangi rolünün baskın olduğudur. Ağa Han Mimarlık Ödülleri, çağdaş mimaride sadece fiziksel değil, aynı zamanda duygusal ve toplumsal bağlamda iz bırakan projeleri vurgulamaktadır. Bu bağlamda doğal ışık ve mekân kimliği bağlamında bu ödüllerin değerlendirilmesi, projelerin işlevsel değerlerinin ötesinde, estetik katkılarını belirlemek, ışığın anlam ve sembolizm ile nasıl bir ilişki kurduğunu anlamak, psikolojik etkilerini değerlendirmek açısından değerlidir. Bu çalışmayla Ağa Han Mimarlık Ödülü’ne layık görülen projelere ödül verilirken mekânsal kimliğin oluşumunda doğal ışığın hangi rolünün baskın olduğunun belirlenmesi hedeflenmiştir.

1.2. Çalışmanın Yöntemi ve Kapsamı

Tez çalışmasında mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin incelenmesi hedeflenmiş olup çalışmanın çerçevesi kavramsal tartışma ve alan çalışması olmak üzere iki ana bölümden oluşturulmuştur. Kavramsal tartışma bölümünde konuyla ilgili detaylı bir literatür taraması yapılmış, neticesinde ‘mekânsal kimlik’ ve ‘doğal ışık’, ‘Ağa Han

Mimarlık Ödülleri' kavramları ve birbirileri ile ilişkileri irdelenmiştir. Kavramsal tartışma bölümünün devamında çalışmanın temel materyalini oluşturan Ağa Han Mimarlık Ödüllerinin ortaya çıkış süreci, veriliş amacı, seçici ölçütleri tartışılarak doğal ışık ile ilişkisi ortaya konulmuştur. Doğal ışığın Ağa Han Mimarlık Ödüllü projelerde yerel bir veri olarak mekânsal kimliğin oluşumunda belirleyici bir rol oynadığı saptanmıştır. Bu bağlamda “*Ağa Han Mimarlık Ödülü alan projelerde doğal ışığın mekânsal kimlik üzerine hangi rolü daha etkilidir?*” sorusu araştırmanın temel noktasını oluşturmaktadır.

Alan çalışması kapsamında 1978-1980 yılı ilk ödül döngüsünden başlayarak 2020-2022 yılı son ödül döngüsüne kadar olan her döngüden ödül almış bir kamusal yapı olmak üzere toplam 15 adet yapı seçilmiş, restorasyon ve koruma projeleri çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Alan çalışmasında incelenen yapıların doğal ışıkla ilişkisini gösteren, iç ve dış mekân fotoğrafları, plan ve kesitleri, basılı ve dijital kaynaklardan elde edilerek jüri raporları incelenmiş, yapıların mimarlarının görüşleri değerlendirilmiştir. Yapılar fiziksel, mekânsal ve bağlamsal olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, belirlenen yapıların doğal ışık kullanımına ilişkin temel bilgiler sistematik bir biçimde sunulmuş ve çıkarımlarda bulunulmuştur.

Çalışmada literatür, analiz ve sentez edilerek doğal ışığın mekânsal kimlik oluşturmadaki rolü 4 ana başlık altında 12 ölçüt olarak belirlenmiştir. Analiz tablosundaki ölçütleri sağlama doğrultuda her yapı, ‘*etkili*’, ‘*kısmen etkili*’ ve ‘*etkisiz*’ olmak üzere üç grupta sınıflandırılmıştır. *Analizler gerçekleştirilirken yapılar bu ölçütlerin hepsini veya çoğunluğunu sağlıyorsa ‘etkili ●’, yarısını veya yarısına yakın bir oranı sağlıyorsa ‘kısmen etkili ◐’, hiçbirini sağlamıyorsa ‘etkisiz ○’ olarak değerlendirilmiştir.* Yapıların doğal ışık kullanımına ilişkin genel bir değerlendirme oluşturulmuştur. Yapılan değerlendirilme sonucunda Ağa Han Mimarlık Ödülü alan yapılarda doğal ışığın mekânsal kimlik üzerine hangi rolün baskın olduğu belirlenmiştir.

1.3. Kaynak Araştırması

Literatürde doğal ışık ve mekânsal kimlik kavramını inceleyen birçok çalışma mevcuttur. Psikolojik ve metafizik olarak önemli görülen doğal ışığın döngüsel değişimi ve doğal ışığın mimari mekân üzerindeki etkileri ile ilgili çalışmalar incelenmiş, bu çalışmalardan bazıları aşağıda özetlenmiştir:

Alborzia, Habib, & Etessam (2016), “Explaining the Role of Light in Quality of the Architectural Spaces in Iranian Mosques” adlı makalede ışık ve mimari bağlamında değişkenler arasındaki öz ve ilişkileri camiler üzerinden analiz etmiştir. Işığın mekânın tanımlanması ve yorumlanmasındaki değerli rolüne dikkat çekmiş, mekânın kalitesinin bu kavramlara bağlı olduğunu ortaya koymuştur.

Bahar ve Yalçinkaya (2021), “Bir Tasarım Ögesi Olarak Gün Işığı: Jean Nouvel” isimli makalesinde doğal ışığın mekân kullanımındaki etkilerini fizyolojik-psikolojik ve işlevsel-anlamsal boyutlarda ele almıştır. Doğal ışığın etkili olduğu Jean Nouvel yapıları üzerinden analiz etmiştir. Sonuç olarak mekânda kullanılan doğal ışığın mekâna karakteristik bir özellik katarak; mekânda ışık gölge oyunları ile hareketlilik, yüzeylerde desen oluşumu gibi unsurlarla, mekânları anlamlandırıp yapı ile bütünleştiğini ortaya koymuştur.

Cengiz (2022), “The Interaction of Daylight with Design and Place in Religious Buildings According to Modern Architecture” isimli makalesinde gün ışığının mimari tasarımdaki rolünü incelemiş ve özellikle dini yapılarda nasıl kullanıldığını analiz etmiştir. Çalışmada, son dönemden beş ünlü mimarın tasarladığı dini yapıların tasarımında gün ışığının nasıl bir araç olarak kullanıldığı ele almıştır. Gün ışığının yapıya entegrasyonu, yatay ve dikey yönler ile doğrudan veya yansıtılmış ışık biçiminde değerlendirilmiştir. Yapılar, aynı zamanda sembolik ve fiziksel anlamlar taşıyan bir tasarım unsuru olarak analiz edilmiştir. Doğal ışığın bu dini yapılarda bir tasarım ilkesi olarak hem fiziksel hem de sembolik anlamda mekâna zenginlik kattığını ve özgün anlamların ortaya çıkmasına olanak sağladığını vurgulamıştır. Sonuç olarak, gün ışığının doğru bir şekilde entegre edilmesinin, mimarının anlam ve deneyim açısından önemli katkılar sunduğu ifade edilmiştir.

Çemrek (2021), “Işığın Bina Kabuğuna Etkisinin Günümüz Müze Binaları Üzerinden İncelenmesi” başlıklı çalışmada, mekân ile ışık arasındaki ilişkiyi değerlendirmiş ve müze binalarına odaklanarak ışığın dış cephe üzerindeki etkisini ele almıştır. Çalışma kapsamında, geçmişten bugüne mimari kabuğun şekillenmesinde ışığın rolü incelenmiş, bu bağlamda hem Türkiye’den hem de dünyadan seçilmiş örnekler detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Çalışmanın temel amacı, incelenen müze binalarına ait verileri değerlendirerek, yapı kabuğunu etkileyen ana unsurların tablolarla ortaya konması ve bu bulguların tartışılmasıdır.

Dede (2023), “Bir Tasarım Parametresi Olarak Günışığının, Mimari Yarışma Projelerindeki Kritikleri Bağlamında İrdelenmesi” başlıklı yüksek lisans

çalışmasında, mimari yarışma projelerinde jüri raporlarını detaylı bir şekilde incelemiştir. Çalışmada, gün ışığına ilişkin bütüncül bir bakış açısı geliştirilmesi hedeflenmiş ve bu doğrultuda Uluslararası Güneşli Ödülü ele alınmıştır. Araştırmanın ana odağı, gün ışığının mimarlıkta oynadığı rolü, önemini ve bu rolün tasarım sürecinde nasıl ifade edildiğini anlamaktır.

Gill (2006), “A Study Of The Characteristics Of Natural Light In Selected Buildings Designed By Le Corbusier, Louis I. Kahn And Tadao Ando” başlıklı yüksek lisans çalışmasında, 20. yüzyılın sonlarında tasarlanan betonarme binalarda doğal ışığın mekân içerisindeki özelliklerini incelemiştir. Araştırma; binalardaki doğal ışığın temel özelliklerini belirlemek, doğal ışığın farklı mekânları aydınlatma şekillerini anlamak, doğal ışığın özellikleri ile mekânın genel algısı arasındaki ilişkiyi keşfetmek üzere üç temel amacı ele almıştır. Çalışma kapsamında, Le Corbusier’in Notre Dame du Haut Şapeli, Louis Kahn’ın Kimbell Sanat Müzesi ve Tadao Ando’nun Işık Kilisesi analiz edilmiş, bu yapılar belirli mekânlar üzerinde doğal ışığın etkileri görsel algı ilkeleri doğrultusunda incelenmiştir. Sonuçlar, yapıların benzer tasarım prensipleriyle doğal ışığı vurguladığını ve ışık kaynağının mekânın algısını güçlendiren bir görsel unsur olarak kullanıldığını göstermiştir. Çalışma, doğal ışığın mekânın kalitesini belirleyen temel unsurlardan biri olduğunu vurgulamıştır.

Kandişer (2003), “Kütüphanelerde Doğal Aydınlatma Sistemi ve Tasarım Kararlarına Etkisi” başlıklı yüksek lisans tezinde, kütüphane binalarının tasarım ilkelerini ve bu yapılarda uygulanabilecek doğal aydınlatma sistemlerini ele almıştır. Çalışmada, doğal aydınlatma tasarımının çalışma alanlarındaki psikolojik ve fizyolojik konfor ihtiyaçları üzerindeki etkileri ile mimari tasarım içindeki yeri ve önemi incelenmiştir. Ayrıca, bu sistemlerin diğer bina alt sistemleriyle entegrasyonu değerlendirilmiştir. Araştırmanın kapsamını desteklemek amacıyla on beş kütüphane binası üzerinde inceleme yapılmış; doğal aydınlatma sistemini etkileyen değişkenler ve bu değişkenlerin tasarım kararlarına olan etkileri ortaya konulmuştur.

Marietta S. Miller’in 1996’da yayımlanan “Light Revealing Architecture” kitabı, profesyonel aydınlatma tasarımcısı, öğretmen ve araştırmacı olarak edindiği deneyimlerden yola çıkarak, mimarlıkta ışığın etkilerini, deneyim, form, mekân ve anlam gibi çeşitli yönlerden incelemektedir. Bu kitap, antik dönemden günümüze kadar geniş bir örnek yelpazesini kullanarak ışığın mimarideki rolünü ele almaktadır (Millet, 1996).

Özmen (2010), “Yüzyılın Başlarından 1980'lere Kadar Uzanan Süreçte Modern Mimarlıkta Doğal Işık Kullanımının İrdelemesi” başlıklı yüksek lisans

tezinde, doğal ışığın mimari mekânda işlevsel ve anlamsal kullanım biçimlerini örneklerle ele almış ve dönemsel bir perspektif sunmuştur. Araştırmada, 20. yüzyılın başından 1980'lere kadar modern mimarlıkta doğal ışığın kullanım şekillerini, öne çıkan mimari yapılar üzerinden analiz edilerek dönemsel bir ayırım içinde incelenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, elde edilen bulgular doğrultusunda, farklı dönemlerde doğal ışık kullanımında meydana gelen değişimler tartışılmış ve bazı genel çıkarımlara ulaşılmıştır.

Özorhon'un (2002) "Mimari Mekân Kimliğini Belirleyen Yönüyle Doğal Işık" başlıklı yüksek lisans tezinde, doğal ışığın mekân kimliği üzerindeki etkileri üç temel boyut üzerinden ele alınmıştır: mekânın okunabilirliği, mekân üzerindeki etkisi ve estetik değerlendirme. Bu bağlamda, çalışmada belirli çağdaş mimarların doğal ışıkla ilgili görüşlerine yer verilmiş ve bu mimarların eserlerinden örnekler incelenmiştir. Tez, doğal ışığın mekân deneyimini şekillendirmedeki rolünü vurgulayarak, ışığın düşünülerek tasarlandığı yapılarda ortaya çıkan sonuçların daha özgün olabileceğine dikkat çekmiştir.

Pliatsika, Spentza ve Sigala (2022) "Natural Light and Architectural Synthesis: The Experience of Residential Space" çalışmalarında, konut mekânlarında doğal ışığın fizyolojik ve psikolojik etkilerini mimari sentez bağlamında tartışmıştır.

Roth (1986) "Natural Light in Architectural Space" çalışmasında, mimaride doğal ışığın mekânsal deneyimi nasıl şekillendirdiğini inceleyerek kapsamlı bir araştırma ortaya koymuştur. Doğal ışığı yalnızca işlevsel bir aydınlatma aracı olarak değil, aynı zamanda mekânın estetik, psikolojik ve anlamsal boyutlarını etkileyen önemli bir unsur olarak değerlendirmiştir. Çalışmada, ışığın mekânı tanımlama, sınırlarını belirleme, atmosfer oluşturma ve kullanıcının mekânla kurduğu duygusal bağı güçlendirme üzerindeki etkileri ele almıştır.

Steane (2011), "The Architecture of Light: Recent Approaches to Designing with Natural Light" adlı kitabı ise, mimarların doğal ışıkla ilgili fikirlerini tasarım kararlarıyla ilişkilendirerek, ışığı mimaride bir konu olarak çerçevelemektedir. Bu kitap, özellikle doğal ışıkla tasarımın son yaklaşımlarını incelemektedir.

Şengül (2021), "The Use Of Natural Lighting Throughout The History: A Consideration Within The Context Of Environmental, Technological, Scientific And Social Developments" adlı tezinde, doğal ışığın tarih boyunca yapılarda nasıl kullanıldığını araştırmıştır. Çalışma, geçmişteki ışık tasarımı yaklaşımlarını anlayarak, gelecekteki aydınlatma tasarımlarına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca,

günümüzde iç mekân aydınlatmasını şekillendiren enerji verimliliği, çevresel duyarlılık ve teknolojik yenilikler gibi konular da ele alınmıştır. Araştırma, doğal ışık tasarımına yönelik çeşitli yaklaşımları özetleyen tablolar aracılığıyla önemli bulgular sunmuştur.

Tezel (2007), “Mekân Tasarımında Doğal Işık Etkileri” başlıklı yüksek lisans tezinde, doğal ışık, mekân, tasarım ve algı kavramlarını ele alarak bu kavramların tezde nasıl bir bağlamda kullanıldığını açıklamıştır. Çalışmasında, doğal ışığın mekâna olan etkilerini hem fiziksel hem de algısal boyutlarıyla incelemiş; ışık-gölge, aydınlık-karanlık gibi karşıt kavramları analiz ederek bu unsurların algıyı nasıl şekillendirdiğini irdelemiştir. Çalışma, ışığın bir mimari eserin algılanmasındaki en güçlü öge olduğunu vurgulamıştır.

William M.C. Lam (1997), “Perception and Lighting as Formgivers for Architecture” adlı kitabında, ışık tasarımının mimarlık üzerindeki etkilerini ve algıya dayalı bir tasarım yaklaşımını ele almıştır. Doğal ve yapay ışığın mekânsal algıyı nasıl şekillendirdiğini inceleyerek, ışığın yalnızca bir işlevsel öge değil, aynı zamanda mimari formun belirleyici bir unsuru olduğunu savunmuştur. Lam, insan algısının mekân ve ışık tasarımındaki rolüne odaklanarak, görsel konfor, psikolojik etkiler ve estetik uyum gibi konuları detaylı bir şekilde analiz etmiştir. Işık, mimari tasarım süreçlerinde işlevsellik, insan deneyimi ve mekân kalitesine katkıda bulunacak şekilde nasıl entegre edilebileceğini pratik örneklerle açıklamıştır. Ayrıca, ışığın bir tasarım unsuru olarak ele alınması gerektiğini vurgulayarak, ışık planlamasının mimari kompozisyonu nasıl yönlendirebileceğine dair fikirler vermiştir.

Lucas G. Wheeler’in (2021), “Apertures of a Line: A Provisional Museum of Light” tezinde, doğal ışığın mekânsal deneyimi dönüştürme kapasitesi estetik ve pratik yönlerden detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Tezin kavramsal bölümünde, öncelikle mekân, doğal ışık kavramları ve birbirleri ile ilişkileri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu kavramların tarihsel süreçteki gelişimi incelenmiştir. Sonra doğal ışık kullanımının mekânsal kimliğin oluşumundaki rolünü belirlemek için literatür analiz ve sentez edilerek; doğal ışığın işlevsel rolü, anlamsal rolü, estetik rolü ve psikolojik rolü şeklinde 4 başlık altında 12 ölçüt kapsamlı bir şekilde ortaya konulmuştur.

2.1. Mimari Mekân ve Doğal Işık İlişkisi

Mimari mekân, tasarımın fiziksel, duyuşsal ve anlam katmanlarında şekillendiği bir yapı ortamıdır. Doğal ışık ise bu ortamın en temel unsurlarından biri olarak, mekânın atmosferini, estetiğini ve işlevselliğini doğrudan etkilemektedir. Doğal ışık, bir yandan mekânın fiziksel özelliklerini ortaya çıkarırken, diğer yandan onun kimlik ve anlam kazanmasına katkı sağlamaktadır. Bu başlık altında, mekân ve yer kavramlarından başlayarak mekân-zaman ilişkisi, mekânın algılanma biçimleri ve doğal ışık kavramı detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Doğal ışık bağlamında ışık-gölge ilişkisi ve ışığın türleri tartışılmış ardından doğal ışığın tarihsel süreçteki kullanımı ve mimariye olan yansımaları incelenmiştir.

2.1.1. Mekân ve yer kavramı

Mekân kavramı, mimarlık tarihi boyunca farklı disiplinlerin odağı olmuş ve çeşitli araştırmalarla incelenmiştir. Her disiplin, mekânı kendi amaçları doğrultusunda ele almış ve bu doğrultuda farklı tanımlar geliştirmiştir. Bu tanımlar incelendiğinde, kimi zaman birbirini destekleyen yaklaşımlar sunulduğu, kimi zaman ise birbiriyle çelişen anlamlar taşıdığı gözlemlenmektedir. Mekânın, içerik ve söylem bakımından disiplinler arası çeşitlilik göstermesi, onu tartışmaların merkezi bir unsuru haline getirmiştir.

Türk Dil Kurumu mekânı, “yer”, “bulunulan yer”, “ev”, “yurt” olarak tanımlamaktadır (TDK, 2023). Mimarlık Sözlüğü’nde mekân: “kişiyi çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde çeşitli eylemlerini sürdürmesine elverişli olan bir boşluk” şeklinde ele alınmaktadır (Hasol, 2019).

Zevi, mekânı tanımlarken yalnızca görsel değil, duyuşsal ve bütüncül bir deneyime vurgu yapar. Bu bağlamda, mimarlık ürünlerinin bir bütün olarak mekânsal etkilerinin değerlendirilmesi gerektiğini belirtir ve iki boyutlu tasarımdan ziyade, üç boyutlu mekânsal deneyimi merkeze alır. Mimarlık mekân yaratma sanatıdır ve mekân, insan deneyimi ve algısıyla anlam kazanan dinamik bir unsurdur (Zevi, 1993).

Roth, mekânı yalnızca fiziksel bir varlık olarak ele almakla sınırlı kalmamakta, onu insan yaratıcılığının somut bir yansıması ve kültürel değerlerin bir kaydı olarak değerlendirmektedir. Mekânın, insanlık tarihi boyunca şekillendirilen ve kültürel anlamlarla zenginleşen bir olgu olduğunu vurgulayan Roth, mimarlığı da hem bir iletişim biçimi hem de toplumsal ve bireysel anlamlar taşıyan bir simge olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, mimarlık, insan hayal gücünün fiziksel temsili olmanın ötesinde, geçmişin izlerini barındıran ve toplumların kimliğini yansıtan bir disiplin olarak öne çıkmaktadır (Roth, 2020).

Frank Lloyd Wright'a göre mekân mimarlığın özüdür. Mimarlık ihtiyaç işlevi için, o işleve uygun fiziksel çevrenin oluşturulmasıdır. Sınırsız bir boşluktan ayrılarak sınırlı bir boşluğun düzenlenmesidir (akt. Ayber, 2012).

Kuban'a göre mekânın yalnızca biçimsel özellikleriyle değerlendirilmesi yeterli değildir; mekânın, insan yaşamına dair unsurlar ve deneyimlerle ilişkilendirilmesi gereklidir. Mekânı tanımlarken derinlik ve uzunluk gibi fiziksel sınırlayıcı özelliklerin ötesine geçerek, hareket ve ışık gibi dinamik unsurları da vurgulamış ve bunların mekân algısındaki belirleyici rolüne dikkat çekmiştir (Kuban, 2010). Bu yaklaşım, mekânın statik bir unsurdan ziyade, bireyin duyuşsal ve düşünsel etkileşimleriyle sürekli şekillenen bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

Mimari mekân, yalnızca fiziksel bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaz; aynı zamanda kendi varlığını anlamlandırmak ve değerlendirmek için kavramsal bir araç olarak düşünümesi gereken bir olgudur (Yücel, 1981). Algılanmayan ve bilincine varılmayan bir mimari mekânın varlığından söz edilemez. Mimari mekân, yalnızca tasarımcının değer yargılarıyla değil, aynı zamanda onu deneyimleyen ve yorumlayan kullanıcının algıları ve değerlendirmeleriyle şekillenir. Bu bağlamda, mimari mekân, tasarımcı ve kullanıcı arasında dinamik bir etkileşim sonucunda anlam kazanan bir yapıdır.

Mekân hem fiziksel hem de düşünsel boyutlarıyla insan yaşamının merkezinde yer almakta ve temel bir rol üstlenmektedir. İnsanların maddi gereksinimlerini (barınma, güvenlik, işlevsellik gibi) karşılamının yanı sıra, estetik, kimlik ve anlam gibi düşünsel ihtiyaçlarını da karşılayan bir olgu olarak, mimarinin temel nesnesi konumundadır. Aynı

zamanda mekân, insan eylemlerinin gerçekleştiği bir bağlam sunarak sosyal, kültürel ve duygusal etkileşimlere zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle, mekânın mimarlık disiplinindeki önemi, yalnızca işlevsellik sağlamasından değil, aynı zamanda insan deneyimlerini ve algılarını şekillendiren anlamlı bir ortam yaratmasından kaynaklanmaktadır.

Mekân kavramıyla bağlantılı olarak, insanın mevcudiyeti ile var olan bir diğer kavram da “yer” kavramı olmuştur. Mekân ve yer kavramlarına ilişkin tartışmalar, özellikle 1970’lerden sonra varoluş, hafıza ve yer gibi kavramların gelişimine önemli bir katkı sağlamış ve bu bağlamda “yer” kavramının öncül bir tartışma konusu haline gelmesine yol açmıştır. Türkçede mekân ve yer arasında belirgin bir kavramsal ayrım bulunmamakla birlikte, İngilizcede bu ayrım “space” ve “place” terimleriyle net bir şekilde ifade edilmektedir. “Space” genellikle fiziksel ve soyut bir boyutu ifade ederken, “place” bireysel ve kolektif deneyimlerin, hafızanın ve anlamların yüklendiği bir alanı temsil etmektedir. Dolayısıyla, mekân (space) daha genel bir çerçeve sunarken, yer (place) bireyin ya da toplumun mekâna atfettiği duygusal ve bağlamsal anlamlarla şekillenen bir kavramdır. Mekân ve yer üzerine yapılan araştırmalarda, zaman zaman her iki kavramın da farklı yaklaşımlarla ele alındığı görülmektedir. Bazı çalışmalarda mekânın genel özellikleri üzerinde durulurken, diğerlerinde yer kavramının bireysel ve kültürel boyutları ön plana çıkarılmaktadır (Usta, 2020). Belirli bir amaç doğrultusunda sınırlandırılmış olan mekân, kültürel ve bölgesel özellikler içeren kavramlar ile “yer” e dönüşmektedir. Mekânın fiziksel özellikleri gibi somut, sosyo-kültürel ve davranışsal özellikleri gibi soyut ögeler içermektedir. Yer, mekân kavramını da içerisine alan oldukça geniş bir kavramdır (Yıldız Kuyrukçu, 2018).

Özorhon (2002), mekânın, kültürel ve yerel bağlamlarla bütüncül bir anlam kazandığında “yer” haline geldiğini belirtmiştir. Bir yerin karakteri, yalnızca mekânın fiziksel özellikleri olan biçim, malzeme, doku ve renk gibi somut unsurları değil, ayrıca zaman içinde insanlar tarafından ona yüklenen ve somut bir tanımlamaya sığmayan kültürel ögeleri de içerdiğini belirtmiştir. Bu şekilde, her “yer” çevresel etkilerle biçimlenmekte ve kendine özgü bir nitelik kazanmaktadır. Bu özgünlüğü, fiziksel özelliklere dayanarak çeşitli sınıflamalara tabi tutulabilen mekân kavramından ayrılmasını sağlamaktadır.

Yer, hayatın anlamlandırılmasında ve deneyimlenmesinde önemli bir role sahiptir. Bu yüzden, sadece mimarlık disiplini ile sınırlı kalmadan, felsefe, sosyoloji, antropoloji, coğrafya ve diğer sosyal bilimlerin birikiminden yararlanmak, yer

kavramının derinliğini ve anlamını kavrayabilmek için önemlidir. Yer, bireylerin ve toplulukların kimliklerinin, değerlerinin ve hafızalarının mekânda somutlaştığı bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle, kavramın anlamını ve mekânla arasındaki farkı ele almak, özellikle mekânı salt fiziksel bir olgu olarak görmeyen disiplinler için son derece önemli hale gelmektedir. Disiplinler arası bir perspektifle yaklaşıldığında, yer kavramı, yalnızca bir fiziksel alan değil, aynı zamanda duygusal, tarihsel ve sosyal bağlamlarla örülü bir yapıyı ifade etmektedir. Yer, bireyin ya da topluluğun geçmişten gelen deneyimlerini, yaşanmışlıklarını ve kültürel değerlerini barındıran bir anlam alanı olmaktadır (Özkan, 2022).

Mimarlık kuramcısı Norberg Schulz (1980), Genius Loci kavramı ile mimarlığın bulunduğu yer ile ilişki kurması gerekliliğine değinmiştir. Fenomenolojik bir bakış açısı ile mekânın karakteristik özelliklerinin yere nitelik kazandırdığını ortaya koymuş, bunu “Yerin Ruhu (Genius Loci)” kavramının somutlaşması olarak göstermiştir. Yerin ruhu, bir yerin koruyucusuna, koruyucu ruhuna işaret etmektedir. Etimolojik bakımdan, Latince “genius” (koruyucu ruh) ve “loci” (yer) kelimelerinin birleşmesiyle oluşmaktadır. Genius loci, antik çağlardan beri insanın mekân deneyimini anlamada önemli bir kavram olmuştur. Genius loci kavramı, Rönesans dönemine kadar uzanarak bir yerin karakterini tanımlayan bir metafora dönüşmüştür. Antik çağlardan modern zamanlara geçerken genius loci’nin özü korunmuş, uyarlanmış ve çeşitli tanımlar aracılığıyla yeniden yorumlanmıştır (Yurtseven & Oğuz, 2023).

Schulz’un yerin ruhu kavramı, yerin hem mekânsal hem de karakteristik özelliklerini birleştirerek anlamlı bir bütün oluşturduğunu savunur. Bu kavram, yerin ruhunun yalnızca analitik veya bilimsel bir yaklaşımla anlaşılamayacağı, aksine yerin maddi ve manevi özelliklerinin bir arada ele alınması gerektiği fikrine dayanmaktadır. Schulz’a göre, bir yerin ruhunu ortaya çıkarmak, o yerin fiziksel ve doğal koşullarını tanımlamak, zamanın etkilerini göz önüne almak ve yerin malzemesi, dokusu, renkleri gibi somut unsurların yanı sıra tarihsel, kültürel ve manevi bileşenlerini de dikkate almakla mümkün olur. Yer kavramı, doğal çevrenin niteliklerini ve kullanıcı deneyimini bir araya getirerek anlamlı bir tasarım anlayışı sunar (Schulz, 1980).

Sonuç olarak yerin ruhu, mekân ve karakter kavramlarıyla ilişkili olarak analiz edilen bir olgudur. Mekân ve yer arasındaki organik bağ yerin ruhunu ortaya koymaktadır. İklim, din, topografya gibi öğelerin etkisiyle mimari farklılaşmaktadır. Bununla birlikte yer mimariyi kurarken, mimari de yeri dönüştürmektedir (Yıldız Kuyrukçu, 2018). ‘Yer’ kullanıcısından bağımsız, kendi ruhuyla bir anlam ve kimlik

taşımaktadır. Bu anlamda mimarların görevi, yerin özüne ve ruhuna uygun olarak estetik ve duyuşsal deneyimleri zenginleştiren mekânlar yaratmaktır.

2.1.2. Mekân- zaman ilişkisi

Mimarlık, zaman kavramını tekil bir olgu olarak değil, zaman-mekân bütünlüğü olarak ele almaktadır. Mekânın fiziksel özelliklerini tanımlayan üç boyutu anlamak, onu tam olarak algılamak için yeterli değildir. Mekânı daha iyi yorumlamak için bireyin belirli bir süre mekân içinde hareket etmesi gerekmektedir. Bu hareket farklı algılara yol açarak dördüncü boyut olarak “zamanı” ortaya çıkarmaktadır. Zaman içinde değişen bir mekân, bireylerde farklı duygular uyandırmaktadır (Özorhon, 2002).

Zevi, bir ressamın bir kutuyu çeşitli açılardan gözlemleyerek farklı resimler oluşturması gibi, kullanıcının da bir mekânın içini keşfetmek ve anlamak için yürümesi ve pozisyon değiştirmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu durum zaman içinde ortaya çıkan farklı bakış açılarının, geleneksel olarak bilinen üç boyutun ötesinde yeni bir boyut eklediğini ortaya koymuştur (Zevi, 1993).

Mekânlar hareketle tanımlanmakta ve karakterize edilmektedir. Bu bağlamda hareket, mimaride mekânsal etkinin oluşmasında temel bir unsurdur haline gelmektedir. İnsanlar içgüdüsel olarak hareket yoluyla bulundukları mekânlara anlam yüklemekte ve bu süreçte mekânlarla bir özdeşim kurmaktadır. Ancak bu süreç, yalnızca hareketin varlığıyla değil, zamanın da sürece dâhil olmasıyla gerçekleşmektedir (Gündoğdu, 2002).

Zamanın geçişi mekânın özelliklerini değiştirebilmekte ve mekân içinde meydana gelen değişiklikler de zaman algısını etkileyebilmektedir. Örneğin, mekândaki ışık ve gölge oyunları zamanın farklı anlarında farklı görünümler oluşturmaktadır. Mekânın diğer özellikleri sabit kalsa da zamanın değişmesi farklı hisleri yaratmaktadır. Yer karakteri, zamanın etkisiyle şekillenmektedir (Özorhon, 2002).

Mimari mekânın algılanmasında zaman boyutu ve mekânın çok yönlü doğası iç içe geçmiş kavramlardır. Zaman değiştikçe, mekânın niteliği de dönüşerek nasıl algılandığını etkilemektedir. Algının ayrılmaz bir parçası olan zaman, insan algılarının ifade edildiği bir kavramdır.

2.1.3. Mekânın algılanması

Algı, insanın çevresiyle olan iletişim sürecinin temelini oluşturan çevresiyle etkileşim kurmasını sağlayan bir olgudur. Bir şeyin bilincine varma, duyuları yorumlama, duyularla farkına varma gibi tanımlamaları içine almaktadır (Us & Aytis, 2009).

Algılama, çevreden gelen fiziksel verilerin duyu organları aracılığıyla alınması ve duyuların beyinde yorumlanarak değerlendirilme sürecidir. Bu süreç, bireyin çevresindeki uyaranları algılaması ve onlara bilinç düzeyinde bir anlam kazandırmasını sağlamaktadır (Ayber, 2012). Mekân algısı ise, fiziksel verilerin yorumlanmasının ötesinde, mekânın biçimsel özelliklerinin tanımlanarak anlamlı bir hale getirilmesini ifade etmektedir. Dolayısıyla, algılama ve mekân algısı, bireysel deneyimlerin ve yorumların etkisiyle dinamik bir şekilde oluşan, birbirini tamamlayan süreçlerdir.

Mekânı algılama sürecinde kullan araç duyu organlarıdır. İnsan, duyu organları sayesinde, çevresiyle ilgili bilgi edinip, bunları algısal süreçten geçirerek zihinsel imaj oluşturur. Duyu organları ile eşleşen algı tiplerinden en çok karşımıza çıkan görsel algılamadır. Görsel algı, en geniş yere sahip olan algı yöntemidir ve algı sisteminin %95'ini oluşturmaktadır (Bayhan, 2018). Görme duyumu ışıkla gerçekleşir. Dolayısıyla mekân algısının temelini oluşturan görsel algının varlığı da ışığa bağlıdır.

Mekânın algılanması ve anlamlandırılması, mekânı oluşturan öğelerin görsel etkileriyle doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle, ışık ve diğer tasarım öğelerinin uygun ölçütlerde kullanımı, mekânın algısını değiştirebilmekte ve belirli öğelerin daha güçlü bir şekilde vurgulanmasını sağlayabilmektedir.

Mekân algısı, bireyin psikolojik ve fizyolojik durumu ile mekândaki görsel öğelerin uyandırdığı etkiler doğrultusunda şekillenmektedir. Bu etkileşim, mekânın kimliğini ve kullanıcı üzerindeki etkisinde kritik rol oynamaktadır (Yurttaş, 2019).

2.1.4. Doğal ışık kavramı

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre ışık; “cisimleri görmeyi, renkleri ayırt etmeyi sağlayan fiziksel enerji; چراغ, ziya, nur, şavk” olarak tanımlanmıştır. Ayrıca “bir yeri aydınlatmaya yaran araç olarak da ifade edilmiştir” (TDK, 2024). Işık, insan gözü tarafından algılanabilen elektromanyetik enerji aralığı olarak açıklanmaktadır. Işık,

yalnızca görsel bir olgu değil, aynı zamanda enerji taşıyan bir dalga olmasıyla fiziksel bir gerçekliktir (Özmen, 2010).

Işık, görme eyleminin temelini oluşturan bir fenomendir. Nesnelerden yansıyan veya geçen ışık göz retinasına ulaştığında, sinirsel sinyallere dönüştürülür ve görme süreci başlar böylece çevresel, mekânsal, görsel algılama sağlar. Işık, yalnızca bir aydınlatma aracı değil, aynı zamanda çevresel algımızı şekillendiren temel bir unsurdur (Öztürk, 2006).

Doğal ışık kelime anlamı olarak; “güneşten sağlanan ışık” anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle doğal ışık diye bahsedilen gün ışığıdır. Ayrıca atmosferde dağılarak yaygın bir hale gelen güneş ışığı, ‘gök ışığı’ olarak adlandırılmakta ve iç mekânların doğal aydınlatılmasında birincil kaynak olarak değerlendirilmektedir. Doğal enerji kaynağı olarak güneş, sürdürülebilirlik ve enerji tasarrufu bağlamında giderek daha fazla önem kazanmaktadır (Okutan, 2008).

Doğal ışık, gün ışığı ve gök ışığının farklı oranlarda birleşiminden oluşmakta ve bu oranlar, dünyanın konumuna ve ışığın geliş açısına göre değişmektedir. Ayrıca mevsim, iklim ve günün farklı saatleri, doğal ışığın şiddeti ve yayılımında belirleyici bir rol oynamaktadır. Yağmur, kar, bulutlar, sis ve pus gibi atmosferik faktörler doğal ışığın dağılımını ve kalitesini dikkate değer biçimde etkilemektedir. Bu günlük değişimler görsel algıda önemli farklılıklar yaratmaktadır. Işık-gölge uzunlukları mevsimlere göre değişiklik göstermektedir. Mevsimlerin ışık kalitesi üzerindeki etkisi yalnızca gölge boyutlarıyla sınırlı değildir; renklerin ayırt edilebilirliği ve renk yoğunluğu açısından da farklılıklar meydana getirmektedir (Özmen, 2010).

Işığın fiziksel özellikleri yansıma, kırılma ve soğurma olarak sıralanırken, etkileşime girdiği yüzeyler şeffaf, opak, yarı şeffaf veya yansıtıcı olarak kategorize edilebilir. Bu özellikler, mekânın görsel ve işlevsel açıdan zenginleşmesine katkıda bulunur. Doğal ışığın mekâna giriş şekli, yönü ve mimari elemanlarla etkileşimi, kullanılan malzemelerin özellikleri; ışığın kırılma, yansıma veya geçirgenlik gibi davranışlarını etkiler. Bu doğrultuda farklı görsel etkiler ve çeşitli mekânsal algılar yaratılabilir (Tezel, 2007).

2.1.4.1. Işık -gölge-karanlık ilişkisi

Gölge; ışığın geçirgen olmayan bir cisim ile engellenmesiyle ışıklı yerde oluşan karanlık izdüşümü olarak adlandırılmaktadır (Bilgi, 2007). Gölge, ışığın temas ettiği nesnelerle aracılığıyla ilişki kurmasını ve mekân kompozisyonunda yer almasını sağlar.

Işık, yaşamı var ederken, çevremizdeki nesneleri ve mekânsal elemanları görünür kılar. Işığın yokluğu olan karanlıkla birlikte, mekâna anlam kazandırmada ve bütünlüğü sağlamada önemli bir rol oynar. Işık ve ışığın bir sonucu olarak ortaya çıkan gölge, şekilleri, hacimleri, mekân içindeki konumları, dokuları, derinlikleri ve bunlarla ilişkili daha pek çok özelliği tanımlar (Özorhon & Uraz, 2014).

Le Corbusier, ışık ve mimarlık ilişkisini *“Mimarlık ışıktaki bir araya getirilmiş kütlelerin ustaca, doğru ve muhteşem oyunudur. Gözlerimiz formları ışıktaki görmek için yapılmıştır; ışık ve gölge bu formları açıklar”* şeklinde ifade etmiştir. Işığın mimari için yalnızca bir araç olmadığını, forma ve mekâna anlam kazandıran bir tasarım unsuru olduğunu vurgulamıştır. Bu anlayış, ışığın, mimarlığın temel hedeflerinden biri olan estetik, işlevsellik ve anlam arasındaki dengeyi sağlamada vazgeçilmez bir rol oynadığını gösterir. Işık, kütlelerin geometrisini ve yüzeylerini ortaya çıkarma gücüne sahiptir. Gölgeler ise bu etkileşimin bir parçası olarak formun derinlik ve hacim kazanmasını sağlar. Bu durum, sadece fiziksel bir aydınlatma değil, aynı zamanda estetik bir algılama yaratır (Le Corbusier, 1999).

Kahn'ın mimarlık anlayışı, ışık ve sessizlik kavramları etrafında şekillenmiştir. Işığın varlığın kaynağı, maddenin yaratıcısı ve mimari tasarımın temel unsuru olarak görmüştür. Kahn'a göre, ışık ve karanlık birbirini tamamlayan kavramlardır. Işık, maddenin gölge oluşturmasıyla anlam kazanmaktadır ve mimari yaratımın temel mantığını aralarında kurduğu anlamsal ilişkiye dayanmaktadır. *“Eğer bir mekân karanlık olarak tasarlanmak istenirse, ne kadar karanlık olduğunun anlaşılması için, gizemli bir açıklıktan yeterli miktarda ışık girmesi gerekir.”* sözleriyle zıtlıklarıyla birbirini var eden bu iki durumu açıklamaktadır. Karanlık, ışığı içeri alır; ışık, onu dışarı çıkarır. Işık ve gölgenin varlığı, mekânın sürekliliğini ve tanımını şekillendirir. Mimarlık, hareketleri başlatır, yönlendirir ve düzenler; ışığın kullanımı ise bu hareketlerin yönünü belirler. Işık, mimari mekân için sınırlayıcı bir öğe olabilirken ışığı çevreleyen karanlığın da sınırlayıcı bir öğe olur. Kahn, doğal ışığın günlük ve mevsimsel değişimlerini, psikolojik ve metafiziksel açıdan büyük bir değerle ele almış, yapı- ışık-gölge arasındaki bu döngüsel ilişkiye hayranlık duymuştur. Mimari unsurlar olan sütun, kemer, kubbe ve tonoz, Kahn

için ışığı ve gölgeyi şekillendirme kapasiteleriyle tasarımın bir parçası olmuştur (Şenbabaoğlu, 2004).

Işık ve karanlık her zaman birbiriyle ilişkilendirilmiş kavramlar olmuştur. Görme eylemi fizik ötesi bir anlam içerdiği için ışık ve yokluk hali olan karanlık, birçok felsefi ve estetik söylemi ifade etmek için kullanılan sembolik araçlardan biri haline gelmiştir. Bir araya geldiklerinde, tek tek kendilerine yüklenen anlamlar nedeniyle, birçok anlamın ifade edilmesine olanak sağlayan bir kutupluluk yaratmıştır.

Işık ve karanlık ile ilgili kültürel farklılıklar, mekân tasarımı ve algısını şekillendiren çeşitli yaklaşımlar doğurmaktadır. Tanizaki'ye göre, Batı ve Doğu toplumları arasındaki ışık-karanlık farklılıkları, kültürel değerlerden kaynaklanmaktadır (Tanizaki, 1977). Batı toplumları akla dayalı, pozitif bir bakış açısını benimsemenin bir yansıması olarak aydınlığı tercih ederken, Doğu toplumları mistik ve ruhsal değerlere daha fazla önem verir. Derin gölgeler ve mistik bir ortam, huzurun ve içsel dengeyi sağlamanın temel öğeleri olarak kabul edilir. Bu bağlamda mimarlıkta ışık ve gölge, anlam taşıyan ve mekânları tanımlayan önemli araç haline gelir. Özellikle gölge, bir geçiş unsuru olarak mekânın atmosferini ve bütünlüğünü şekillendirmede belirleyici bir rol oynar (Göker & Aytıs, 2010).

Rasmussen, mekânın niteliğinin algılanmasında ışığın tek başına tatmin edici olmadığını ortaya koymuş, şekil ve dokunun net ve kolay bir şekilde algılanabilmesi için gölgeler üretmek gerektiğini belirtmiştir (Rasmussen, 1962). Işık-gölge ilişkileri, yüzeylerin renk, doku ve malzeme özellikleri ile mekândaki yatay ve düşey elemanların geometrisine bağlı olarak şekillenir. Doğal ışığın yönü, gölge biçimlerini ve yerlerini belirler. Yüzeylerin ışık ve gölge durumlarına göre farklı renk tonlarında algılanmasını sağlar. Mimari tasarımda, ışık ve gölgenin yatay-dikey elemanların geometrisiyle uyumu, mekâna estetik ve işlevsel bir anlam katar.

2.1.4.2. Işığın türleri

Mekânın niteliğini geliştiren ışığın etkisini kavrayabilmek için, mekâna etki eden farklı ışık türlerini ve yapılan çeşitli sınıflandırmaları anlamak önem taşımaktadır. Bir mekândaki ışığın niteliği ve niceliği, insanın duyguları, iletişimi ve davranışları üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Işığın etkili kullanımı, aynı zamanda mimaride estetik deneyimin önemli bir göstergesidir.

Millet, *Light Revealing Architecture* kitabında, ışığın çeşitli türleri üzerinde durmuş, mimarlık ve tasarım bağlamında ışığı farklı kategorilere ayırarak değerlendirmede bulunmuştur (Millet, 1996).

Kutsal Işık: Bu ışık türü, sembolik ve ruhani bir öneme sahip olan, genellikle dini veya kutsal alanlarda ilahi veya manevi bir his uyandırmak için kullanılan ışığı ifade etmektedir. Kutsal ışık sadece aydınlatma için değil, fiziksel olanı metafiziksel olana bağlayan bir araç olarak hizmet eder.

Mekânsal ışık: Bu ışık türü, mekânla olan etkileşimiyle mekânın algısını nasıl tanımladığına odaklanır. Mekânsal ışık, bir çevrede derinlik, açıklık veya yakınlık gibi özellikler yaratarak mekânın algısını güçlendirir ve sınırlarını belirler.

Biçimsel ışık: Mimari bir öğenin veya bir mekânın biçimini tanımlamak ve ortaya çıkarmak için ışığın yapılandırılmış, kompozisyonel kullanımudur. Bu, görsel bir taslak, doku veya belirli mimari detaylara vurgu oluşturmak için ışık ve gölgenin yüzeyler üzerinde oynama şeklini içermektedir.

Deneyimsel ışık: Işığın bir mekânda bulunanların duysal ve duygusal deneyimlerine nasıl katkıda bulunduğuyula ilgilidir. Ruh halini, konforu ve bir ortamın genel algısını etkileyebilir. Bu tür ışık, salt görünürlüğün ötesine geçer ve insan deneyimiyle etkileşime girerek duyguları ve etkileşimleri etkiler.

Millet'in belirtmiş olduğu bu sınıflandırmayı özetlemek gerekirse ışık; mekânın algısını ortaya çıkaran, mekânın anlamını ortaya çıkaran, formu ortaya çıkaran, mekânsal deneyimi ortaya çıkaran özellikleriyle mimariyle bütünleşmektedir. Bu sınıflandırma ışığın mimaride işlevsellik, anlam aktarmak, mekânları şekillendirmek ve insanların deneyimlerini geliştirmek için nasıl kullanıldığını anlamak açısından önemlidir.

Fransız mimar ve aydınlatma kuramcısı Henri Ciriani ise mimari mekânda ışığın anlamsal türlerini anlamak amacıyla bunları geçmişe dönük bir bakışla listelemiştir. Mimarlık tarihinde, farklı işlevlere sahip yapılar, işlevsel anlamlarına ait bir kurguyla şekillenmiş ve anlamsal kimliklerini bulmuştur. Daha önce çoğunlukla kutsal bir anlam taşıyan doğal ışığın mimari mekânda kullanımı, Sanayi Devrimi'nden sonra birçok felsefe ve fikrin inşasında da kullanılmıştır. Ciriani, tarihsel bir perspektifte mimari mekânda doğal ışık türlerini üç ana başlıkta sınıflandırmıştır: hareketli (hissedilen) ışık, aydınlık (dengeli) ışık ve resimsel ışık (Ciriani, 1991, akt. Özmen, 2010). Bu sınıflandırmaya aydınlık ışığın bir çeşidi olarak "ışıldayan ışık" başlığına da yer vermiştir (Cimcoz, 2001).

Hareketli (hissedilen) ışık: Tarihsel olarak ilk sırada yer almaktadır. Mekânda dinamik bir atmosfer yaratarak kutsallığı ve ruhaniyeti daha etkili bir şekilde vurgulamayı sağlayan bu ışık türüdür. İç mekânda dışarıdaki ışıktan daha kuvvetliymiş gibi bir his veren, mimari mekânı görünür kılma dışında iç mekân plastiğinin oluşumuna katkıda bulunur. Işığın yüzeye düşüş açısı ve yoğunluğuna bağlı olarak gölgelerde hareketlilik gözlemlenebilir (Cimcoz, 2001).

Aydınlık (dengeli) ışık: Sanayi devriminden sonra fonksiyonalizm ve rasyonalist yaklaşımın etkisiyle, öncelikli olarak mekânı daha görünür hale getirmek ve kullanıcılar için konforlu bir ortam oluşturmak gibi işlevsel amaçları olan ışık türüdür. Bu bağlamda, kullanımı mekânda dengeli bir aydınlanma sağlamaya odaklanmaktadır. Hareketli ışık kadar güçlü olmasına rağmen, aydınlık fonda görünmemektedir. İç mekânın algısını dış mekânla uyumlu bir biçimde şekillendirerek, doğal ışığın mekânın bir parçası gibi hissedilmesini olanak tanımaktadır. Bu yaklaşım, ışığın hem estetik hem de pratik yönlerini birleştirerek, kullanıcı deneyimini zenginleştiren bir tasarım stratejisi sunmaktadır (Özmen, 2010)

İşıldayan ışık: Aydınlık ışığın bir çeşidi olarak nitelendirilen, dışarıdaki ışıktan daha fazla olan bir ışıktır. Modernizmin getirisi olarak soyut ve yalın formların vazgeçilmez unsurudur.

Resimsel ışık: Mekânı ve elemanlarını sanatsal ve şiirsel şekilde betimlemek, dramatik bir atmosfer yaratmak veya estetik bir etki ortaya koymak amacıyla kullanılan ışıktır. Bu ışık türü, genellikle görsel ve duygusal bir anlatım aracı olarak kullanılır ve ışığın kompozisyonunu vurgular (Cimcoz, 2001).

Işık türleriyle ilgili yapılan sınıflandırmalar özünde benzerlikler taşımaktadır. Tarih boyunca değişen ihtiyaçlar, kültürel değerler ve teknolojik gelişmeler, ışığın kullanımını ve doğal aydınlatma tasarım kriterlerini de değiştirmiştir.

2.1.5. Doğal ışık kullanımının tarihsel gelişimi ve mimari yansımaları

Doğal ışığın kullanımına ilişkin ilkel anlatılar, bir mağaranın aşırı karanlığına nüfuz eden güçlü güneş ışınlarına kadar uzanmaktadır. Tüm bu zaman boyunca doğal ışık, insanoğlunun hayatta kalma ve konfor arayışıyla inşa ettiği farklı barınak türlerinde, değişen derecelerde kontrollü olarak kullanılan birincil aydınlatma kaynağı olmuştur. Işık açıklıklarının farklı yüzeylerden oyulduğu sezgisel ve sanatsal anlayış, pek çok farklı şekilde benzersiz bir yer duygusu kazandırmıştır (Gill, 2006). Doğal ışığın insan sağlığı

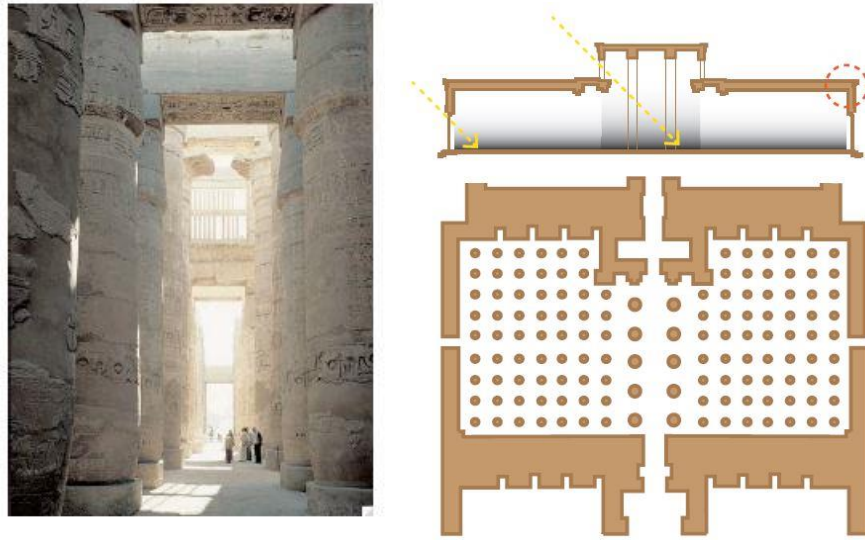
üzerinde hem fizyolojik hem de psikolojik olumlu etkileri, doğal ışığı mekân tasarımında her zaman öncelikli unsur haline getirmiştir. Işığa dair yapılan araştırmalar ve teknolojiadaki ilerlemeler, mimari yapıların şekillenmesinde doğal ışığın daha bilinçli ve yaratıcı bir biçimde kullanılmasına imkân tanımıştır (Tezel, 2007).

2.1.5.1. Antik dönemden Sanayi Devrimi'ne kadar olan süreçte doğal ışığın yapılarda kullanımı

Eski uygarlıkların tasarım anlayışlarını tam olarak idrak edebilmek için, yapılarında ortaya çıkan ışığın doğasını anlamak gerekir. Antik dönemin dini anıtlarında görsel deneyimi geliştirmek için yoğun ışığın nasıl ustalıkla ve incelikle kontrol edildiğine tanık olabiliriz.

Doğal ışığın kullanımı, antik dönemlerden itibaren tarih boyunca önemli bir rol oynamıştır. Dünyanın en eski megalitik alanı olan ve M.Ö. 9800-8700 yıllarına tarihlenen Göbekli Tepe Kompleksi'nde, güneşin konumuyla ilişkili olarak düzenlenmiş alanlara rastlanmaktadır. Komplekste yer alan iki alan, yaz gündönümü ile sonbahar ekinoksu arasındaki bir tarihte, yaklaşık olarak güneşin doğuş yönüne hizalanmış şekilde düzenlenmiştir (Dede, 2023).

Eski Mısır'da, güneşlenme ve iklime bağlı olarak yapının sunduğu sınırlı özgürlük, açıklıkları kısıtlamıştır. Bu sebeple yapılarda güneş ışınlarının kalın duvarlardan geçtiği çoklu yan yansımalarla yumuşak ve dağınık ışık meydana getirilmiştir. Üst pencere açıklıkları, büyük tapınakların derinliklerine yumuşak ışık getirerek içerideki alanların geometrik dizisini güçlendirmiştir (Şekil 2.1.) (Baker & Steemers, 2002). Güneşi tanrı olarak kabul eden Eski Mısırlılar dinsel törenlerinin içeriğiyle ilişkili olarak ışığın dinamik gücünü tasarımlarına yansıtmışlardır (Özorhon, 2002). Mekânın işlevsel ve ruhani önemine göre tapınaklara büyüklük ve huşu kazandırmak için kademeli aydınlatma sağlamayı ve ışık-gölge uyumunu benimsemişlerdir.

Şekil 2.1. Büyük Amon Tapınağında kullanılan aydınlatma pencereleri ve çatı yarıklarının görünümü, kesit ve planı (Chepchumba, 2013)

Antik Yunan mimarisinde planlama ilkeleri, güneş geometrisi ve ışık etkilerinin net bir şekilde anlaşıldığını göstermektedir. Doğuya bakan tapınaklar, yükselen güneş ışınlarının kapı aralığından girmesine ve heykellerin üzerinde parlamasına izin vermiştir (Gill, 2006). Yunan tapınaklarında cephenin derinliğini ortaya çıkarmak için güçlü gün ışığının kullanımı dikkat çekmektedir. Taş duvarların önünde birbirine yakın yerleştirilmiş sütunların oluşturduğu gölgeler, dikey çizgilerin ışık ve gölge desenlerindeki değişim bu etkiyi daha da artırmıştır (Şekil 2.2.) (Baker & Steemers, 2002).

Şekil 2.2. Partheon Tapınağı (Archaeologists, 2013)

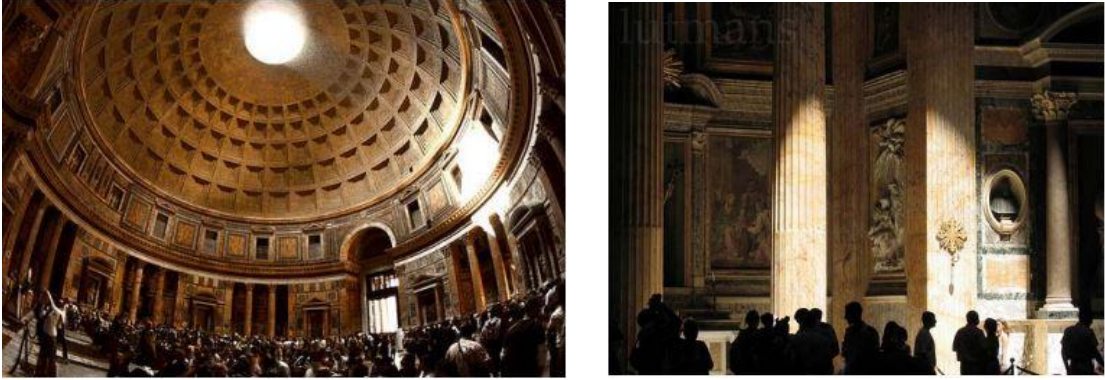
Roma dönemi sivil mimarisinde, birçok mekân çatıda merkezi bir açıklık kullanılarak atriyumdan aydınlatılmış ve havalandırılmıştır (Şekil 2.3.). Romalılar, beton, kemer, tonoz ve kubbe gibi yeni mimari biçimleri kullanarak geniş, aydınlatılmış kamusal alanlar yapmışlardır. Yapılar, geniş ve sütunsuz iç mekânlar ile ışık geçiren pencere açıklıkları sayesinde daha derin ve aydınlık alanlar sunmuştur (Gill, 2006). Roma toplumu teknik ve işlevsel ihtiyaçlarına uygun yenilikçi çözümler geliştirmiştir. İlk cam uygulamasıyla soğuk rüzgâr ve yağmur dışarda tutulurken ışığın içeri girmesine izin verilmiştir (Chepchumba, 2013). Yunan mimarisinden farklı olarak estetik ve simetrik bir anlayışın dışında gökyüzü ve güneşle aktif bir ilişki kurarak iç mekân ile doğa arasında bir bağ oluşturulmuştur.

Şekil 2.3. Pompeii Antik Kenti içinde yer alan Vettii Evi planı ve peristili (Gümüş, 2020)

M.S. 2. yüzyılda inşa edilen Pantheon Tapınağı en ünlü Roma tapınaklarından biridir. Kubbeli yapının tepesinde yer alan ve tavandaki yuvarlak bir açıklık olan oculus, ışığın içeri girmesini sağlar ve tapınağın ana ışık kaynağını oluşturur. Dini amaçlarla açılan açıklık, göklerin ruhani niteliğini vurgulamak, odağı yukarıya yönlendirmek ve mekân içerisinde ışığın yolunu görünür kılmak için yapının üst kısmına yerleştirilmiştir. Oculus' tan içeriye giren güçlü güneş ışığında etkili olan bir ışık huzmesi geniş iç mekâna odaklanmaktadır (Şekil 2.4.) (VanZee, 2011). Gün ışığının gün boyu değişmesiyle mekâna giren ışık huzmesi, Pantheon'un kubbesinin küresel orantılarındaki mimari plastisiteyi gözler önüne sermektedir. Gün ışığı mekânda hareket ettikçe, kubbenin altındaki figürleri ve heykelleri aydınlatarak dinamik bir atmosfer yaratmaktadır. Bu çerçevede Pantheon, ışığın mekânı geliştirme ve ifade etme biçimini en iyi gösteren örneklerden biridir. Ancak Pantheon'u özel kılan yalnızca iç mekânın aydınlatma kalitesi

değildir. Rasmussen'in de belirttiği gibi, bu etkiyi güçlendiren, girişin ve kubbeye yaklaşımın özenle tasarlanmış modülasyonudur (Baker & Steemers, 2002).

Şekil 2.4. Pantheon oculus (VanZee, 2011)

Erken Hristiyan mimarisi, ilk olarak karanlık ve yeraltındaki katakomplarda uygulanmıştır. Din olgunlaştığında, uzun ve dar koridorları bulunan, üst kısmında pencerelerle ışık alan bazilika yapısı kullanılmaya başlanmıştır. Yapı içerisindeki düşük ışık seviyeleri, mekânsal düzenin mistik doğasını güçlendirmiş ve bakışları sunağa yönlendiren doğrusal perspektifi pekiştirmiştir. Ayrıca, yarım dairesel planını çevreleyen pencereler sayesinde apsis, daha fazla görsel vurguyla dini işlevlere odaklanılmıştır. Bizans döneminin en önemli kiliselerinden biri olan Ayasofya, öne çıkan örneklerden biridir. Kubbesindeki kırk pencere, tamburlara yerleştirilerek kubbenin süzülüyormuş izlenimi yaratmasına olanak tanımaktadır (Şekil 2.5.). Bu tasarım, merkezi mekânın aydınlık olmasını sağlarken, yan mekânların karanlık ve belirsiz bir görünüm almasına neden olmaktadır (Şengül, 2021).

Şekil 2.5. Ayasofya Cami (Cordan, 2019)

12. yüzyılın sonlarına doğru Romanesk mimarinin kalın duvarlar, yuvarlak kemerler, küçük pencereler ve büyük sütunları gibi tipik özelliklerinin reddi yapısal biçimselliği ve açıklıkları etkilemiştir. İnce sütunlar üzerinde kullanılan sivri kemerler ve kaburgalı tonozlar, ağır destekleyici duvarlar tarafından kısıtlanmadan, mekânın ve ışığın serbestçe akmasına olanak tanımıştır (Chepchumba, 2013). Duvar alanı, yapısal bütünlüğünü korurken aynı zamanda daha geniş pencere açıklıklarına yer vermiştir. Gotik mimari tarzında, aydınlık - karanlık imgeleri, dini gizemlerin ifadesi için kullanılmıştır. Tanrı'nın ışıkla ilişkilendirilmesi, renkli ve gizemli bir nitelik oluşturmak için vitray kullanımı, Gotik mimarinin benzersiz bir aydınlık deneyim yaratan ana temalarından biri olmuştur (Şekil 2.6.) (VanZee, 2011).

Şekil 2.6. Chartres Katedrali, Fransa (Stott, 2014).

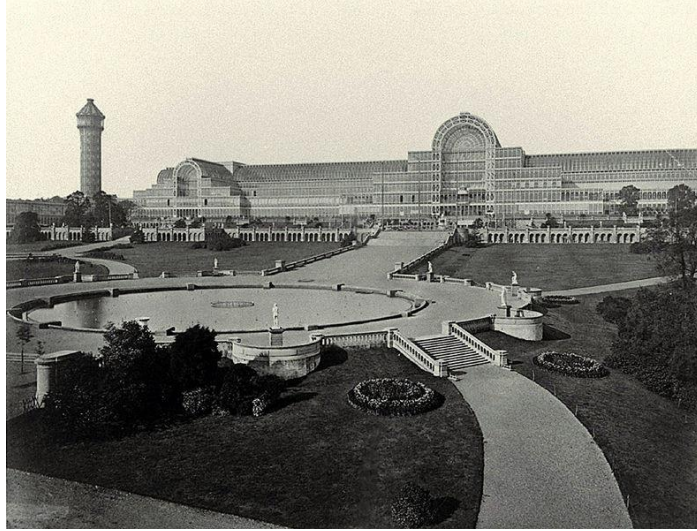
Rönesans döneminde ışık, Orta Çağ' da olduğu gibi artık tanrının varlığının sembolü olarak değil, yaşam duygusunun güçlendirilmesi olarak görülmüştür (Baker & Steemers, 2002). Bu dönemde gotik dönemi karakterize eden yapısal yenilik ve ifade, yerini görsel uyum ve orantıya olan ilgiye bırakmıştır. Rönesans mimarisi daha gerçekçi heykel ve resme yönelmiş ve manipüle edilmeyen doğal ışığın mekânlara girmesi tercih edilmiştir. Mimarının ışıkla olan ilişkisi gotik mimari kadar yoğun değildir. En önemlisi ilgili hacimlerin mekânsal ve dekoratif gereksinimlere cevap verecek şekilde tasarlanmasıdır (Chepchumba, 2013). Mimarlık tarihinin bu aşamasında romantik ve pragmatik ışık anlayışları bir denge noktasına yaklaşmıştır ve her ikisi de tasarım üzerinde etkili olmuştur. Açıklıklar iç mekânı dramatize ederken dış cephede mimari formu vurgulamak için daha incelikli ve yenilikçi hale gelmiştir. Açıklıkların sayısı azaltılmış, ancak daha büyük ve engelsiz biçimlenmiştir (Baker & Steemers, 2002).

Barok mimari dönem, heykelsi bir ihtişam ve dinamik mekânsal niteliklerle karakterize edilmiştir. Temelinde klasik Rönesans geleneklerinin simetri anlayışına dayanmaktadır. Bu dönemde açıklıklar artık basit duvar deliklerinden ibaret değildir. Delikli tonozlar ardına gizlenmiş ışık, mekânın diğer alanlarına dolaylı bir şekilde ulaşır iç mekânı dramatik ve mistik bir şekilde aydınlatmaktadır. Heykelsi süslemelerin üç boyutlu formları ışık ve gölgeyle vurgulayan eğik ışık huzmeleriyle aydınlatılmıştır. Işığın kubbeler, sütunlar, nişler ve kıvrımlı yüzeylerde stratejik kullanımı, illüzyon ve gizem atmosferi yaratmıştır (Baker & Steemers, 2002). Işığın ifade aracı olarak sembolik kullanımı, 16. ve 17. yüzyıllarda en parlak örneklerini vermiştir. Özellikle dini gizemlerin ifadesinde önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Bu bağlamda, ışığın işlevsel yaklaşımdan ziyade simgesel anlamı ön plana çıkmış ve mekânın manevi boyutunun vurgulanmasında etkili olmuştur (Özorhon, 2002).

2.1.5.2. Sanayi Devrimi'nden günümüze kadar olan süreçte doğal ışığın yapılarda kullanımı

Sanayi devrimi ile gelişen teknoloji ve bina malzemeleriyle (cam ve çelik) mimaride önceki dönemlere göre önemli yenilikler oluşmuştur. Teknolojik ilerlemeler iç mekânının dış mekânla olan ilişkisini değiştirmiştir. Yapı formunu etkileyen kısıtlamaların özgür hale gelmesi gelecekte mimarinin izleyeceği yolda kesin bir kaymaya sebep olmuş ve doğal aydınlatma tarihi yeni bir boyut kazanmıştır. 18.yüzyıl ve sonrasında doğal ışık sadece kiliseler ve konutlar için değil kapitalizmin ihtiyacı olan yüksek kapasiteli üretim alanları için vazgeçilmez kaynak halini almıştır (Gill, 2006).

Yapısal eleman olarak çeliğin tercih edilmesi, geleneksel yük taşıyan duvarlara olan ihtiyacı ortadan kaldırmış, dış cephede büyük cam panellerin kullanımı daha yüksek seviyelerde aydınlatma sağlamıştır. Demir ve camdan yapılmış demir yolu hangarlarıyla birlikte daha ince işçilikle yapılmış seralar ve arkadlar ortaya çıkmıştır (Şekil 2.7. ve Şekil 2.8.) (Baker & Steemers, 2002).

Şekil 2.7. The Crystal Palace (Merin, 2013)

Şekil 2.8. Palmiye Evi (Delso, 2020)

Cam ve demirin birleşiminden yararlanarak ışık dolu, şeffaf ve maddesellikten arındırılmış yapılar yaratma potansiyelini ortaya çıkması yaşam biçimlerini dönüştürmüştür. Modern mimarlığın öncüsü olan bu yapının inşası saydamlık kavramını da beraberinde getirmiştir. Aydınlık (dengeli) ışık, hareketli ve sembolik ışığın yerini almıştır (Özmen, 2010).

Sanayi devrimi ile büyük bir ivme kazanmış yenilikçi yaklaşımlar; 19. yüzyılın sonlarında ‘Crytal Palace’ ile başlayan 20. yüzyılda betonarmenin mimariye dâhil olmasıyla devam etmiştir. Rasyonellik, mimari tasarımı geniş halk kitlelerine yayabilmeyi hedeflemiştir (Gill, 2006). Çelik, betonarme ve cam gibi modern malzemelerin kullanıldığı çok katlı yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Arts and Crafts ve Art Nouveau gibi yeni akımlar, sanat ve mimaride klasik üslup ve geleneklerden uzaklaşmayı hedefleyen bir yaklaşımla öne çıkmıştır. 20. Yüzyılda gelindiğinde mimarlık, tarihsel biçimlerden koparak modern yapı malzemeleri ve yapım teknikleriyle

sade ve işlevsel bir anlayışı benimsemiştir. Sanayi Devrimi'nin toplumsal yaşama etkileri, mimarlıkta tarih ve geleneklerden kopuk, sade bir tasarım dilinin yerleşmesine zemin hazırlamış ve bu süreç “Modern Mimarlık” anlayışının doğuşuna yol açmıştır (Özmen, 2010).

Sanayi ve seri üretim olanaklarını sanat ve mimariyle birleştirmeyi hedefleyen bir hareket olarak modern malzemelerin estetik ve sanatsal bir anlayışla kullanılmıştır. Bu modern mimarlığın ve tasarımın temelini oluşturan işlevsellik, sadelik ve teknolojik yeniliklere odaklanan Bauhaus ekolü ortaya çıkarmıştır. Bauhaus Binası, AEG Türbin Fabrikası, Fagus Fabrikası bu anlayışın öne çıkan örnekleridir (Şekil 2.9.).

Şekil 2.9. Bauhaus Okulu (Güneş, 2019) ve Fagus Fabrikası (Pascucci, 2018)

Bauhaus'un işlevsellik ve sadeliğe dayalı tasarım felsefesi, mimari formlarda şeffaflık ve açık plan anlayışını teşvik etmiştir. Bu yapılar, işlevsellik ve estetiği birleştirerek, doğal ışığın iç mekânlarda daha etkili bir şekilde kullanılmasına olanak sağlamış, modern mimarinin ışıkla olan ilişkisini dönüştürmüştür. Doğal ışığın hem estetik hem de fonksiyonel bir şekilde mekânın ayrılmaz bir parçası olmasını sağlamıştır. Ancak bağlamdan kopan tasarımlar hem kültürel hem de fiziksel çevreyle uyum sağlama konusunda çeşitli sorunlara yol açmıştır. Bu tasarımlar organik ve yerel duyarlılığa sahip mimarların ışığı yalnızca fonksiyonel bir unsur olarak değil, aynı zamanda anlamsal bir öge olarak ele alması, modern mimarlığın rasyonel yaklaşımlarını insan merkezli bir boyuta taşımıştır (Özmen, 2010).

20. yüzyıla kadar iç mekânların doğal ışıkla aydınlatılması bir zorunluluk olmasa da mimaride önemli bir hedef olarak kabul edilmiştir. Ancak 1973 petrol krizi sonrasında İsveç'te 1975'te enerji düzenlemeleriyle gün ışığı kullanımına dair kriterler getirilmiştir. Artan enerji maliyetleri, enerji verimliliği ve sürdürülebilirlik gibi kavramların önemini artırmış, mimarları doğal ışık kullanımına konusunda daha duyarlı ve etkili tasarımlar

yapmaya sevk etmiştir. 20. yüzyılın sonları ve 21. yüzyılın başlarında yeşil bina hareketi ortaya çıkmış, malzeme, teknik ve tasarımda yapılan yeniliklerle bina ve gün ışığı ilişkisi yeniden şekillenmiştir. Binalarda enerji verimliliği ve çevresel tasarımı artırmak için LEED (Leadership in Energy and Environmental Design), sürdürülebilir yapıların tasarımı, inşası, işletilmesi ve bakımı için bir sertifikasyon sistemi oluşturulmuş ve bu sistem doğal gün ışığı kullanımına dair belirli standartlar sunmuştur. Böylece doğal ışık kullanımı binalarda enerji verimliliğini artıran, iç mekân kalitesini yükselten ve çevreye duyarlı bir tasarım stratejisi olarak önemli bir yere sahip olmuştur (Dede, 2023).

2.2. Mekânsal Kimlik - Doğal Işık İlişkisi

Bu bölümde tezin temelini oluşturan mekânsal kimlik kavramı ve doğal ışıkla olan etkileşimi açıklanmaktadır.

2.2.1. Kimlik kavramı

Türk Dil Kurumu'na göre, toplumsal bir varlık olarak insanın nasıl bir kimse olduğunu gösteren belirti, nitelik ve özelliklerin bütünü olarak tanımlanan kimlik, kişinin kim olduğunu tanıtan belge, herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünüdür (TDK, 2024). Türkçede "kimlik" terimi, soru kökü olan "kim" den türetilmiş olup zorunlu üyelik, aynılık, teklik ve bireysellik anlamına gelirken Latince aynılığı ve sürekliliği içeren "idem" kökünden türetilmiş olup (identity) denklik anlamına gelmektedir (Aydoğdu, 2004).

Bir bireyin kendini tanımlamasında bireyin tekliği ve olmazsa olmaz özellikleri olarak ifade edilen kimlik, diğerlerinden farklı olma hâlidir ve kim olduğunu belirleyen benliğinin ayrılmaz parçasıdır (Yıldız Kuyrukçu, 2018). Kimlik, doğadaki herhangi bir canlıyı veya objeyi başka canlı ve objelerden ayıran kendine özgü olma durumudur ve eşitlik değil daha çok bireysellik, teklik, özgünlük anlamına gelmektedir (Bıyıkoglu, 2011). Kimlik, nasıl görüldüğünüz ve başkalarından nasıl farklı olduğunuzla ilgilidir ve sizi herkesten farklı hissettiren ya da belirli bir gruba ait hissettiren tüm nitelikler, inançlar ve fikirleri içermektedir. Bazı tanımlar, kimliğin anlamını, bir ve diğerinden farklı olma durumu olarak açıklamaktadır (Akşehir, 2003).

Kimlik, bir kişi veya grubun kendisini tanımlamasına ve diğer kişi ve gruplar arasında konumlandırmasına yarayan bir referans noktasıdır. Bu tanımdan yola çıkarak

kimliğin bireysel boyutu, bireylerin toplum içindeki davranışlarını ele alırken, toplumsal boyutu ise toplumsal gruplar arasındaki ilişkileri ve etkileşimleri kapsamaktadır. Kimlik yalnızca bireyler için geçerli değildir, geniş bir bağlamı vardır ve bireysel kimlik, toplumsal kimlik, çevresel kimlik siyasi kimlik, etnik kimlik, sosyal kimlik, yer kimliği, mimari kimlik ve mekân kimliği gibi farklı perspektiflerden karşımıza çıkmaktadır (Hazaea, 2020). Sosyolojik bir olgu olan kimlik, bireylerin ya da toplumların yaşam deneyimlerine bağlı olarak çok boyutlu ve oldukça dinamik bir kavramdır. Bu bağlamda söylenebilir ki, kimlik son derece devinimseldir, her türlü yeni oluşumlara açıktır ve ömür boyu aynı formatla taşınabilir bir şey değildir (Ünlü, 2023). Kimlik kavramını sosyal ilişkiler, deneyimler ve anlamlar ağı olarak tanımlayacak olursak, toplum, tarih, teknoloji, kültür, ekonomi ve politika gibi parametrelerinden birinin değişimiyle yeni bir şeye dönüşen, evrilen bir varlık olarak görebiliriz (Pop, 2013). Kimlikler sadece geçmişten gelen unsurları değil, aynı zamanda bu unsurların yeni yorumlarını da içermektedir.

Kimlik tanımını göz önünde bulundurulursa, kentsel kimlik bir kenti diğerlerinden ayıran ve o kente özgü niteliklerin tümü olarak ifade edilebilir. Kent kimliği, zaman içinde gelişen coğrafi yapı, kültürel düzey, mimari dokular, kent profili (doğal, sosyo-ekonomik ve insan yapımı mekânların birleşimi) ve kent imgesi ile tanımlanan farklılıkların bir birleşimi olarak yorumlanabilir (Polat, 2011).

Kent kimliği aynı zamanda kentin sahip olduğu estetik değerler ve sosyal yaşam standartlarıyla da ilgilidir. Her kentin belirli bir amaca hizmet eden bir şekli ve kişiliği vardır, bu da kentin benzersiz kentsel imaj ve duygusal niteliklere sahip olmasını sağlamaktadır (Hazaea, 2020).

Bir çevrenin algılanabilmesi için o çevrenin bilinmesi, değerlendirilmesi ve duyu organları ile hissedilmesi gereklidir. Doğal çevre elemanları, kent eylem alanları ve diğer yapay çevre elemanları gibi çevre nitelikleri derinlemesine kavranıp bir bütün halinde değerlendirilmelidir. Çevresel kimlik, kentlerin doğal ve yapay çevre özelliklerine göre sınıflandırılmasıyla ikiye ayrılır. Doğal çevre özellikleri topoğrafya, iklim ve bitki örtüsü; yapay çevre özellikleri ise yerleşimler, binalar, yollar, altyapı, semboller ve landmarkları kapsar. Çevresel kimlik, bu somut bileşenler çerçevesinde değerlendirilmekte ve insan, çevre ve kültürel ilişkilerin etkisiyle şekillenmektedir. Bu faktörlerin farklılığı kentleri tanımlamakta, özgün kılmakta ve onlara kimlik vermektedir (Bülüş, 2017).

Söz konusu olan kimlik, uygarlığın direkt etkisi altında kalan mimarlık alanı içerisinde de benzer özellikler sergilemekle birlikte, bireysel veya toplumsal arayışların

sonucunda kazanılmaktadır. Toplumların kendine ait dilleri ve kültürleri olduğu kadar, bunların yarattığı mimari bir kimlikleri olduğu da bilinmektedir. Mimari kimlik kültürel ve kentsel kimlik sistemlerinin alt açılımı olarak yapı ve çevre oluşturma davranışları ve tutumlarıdır. En genel anlamıyla mimarlığın tüm özelliklerini içeren mimari kimlik hem tek bir yapı birimini hem de bir kentin mimari kimliğinin tümünü ifade edebilmektedir. Mimari kimlik, bir mimari ürünün özelliklerini, onu diğerlerinden ayıran ve farklı kılan tüm niteliklerini kapsamaktadır.

Yargıç (2009), mimari kimliği, bir toplumun kültürel değerleri ve tarihi mirasının mimaride somutlaşmış hali olarak tanımlamış ve mimarlığı toplum kimliğinin biçime yansımaları şeklinde ifade etmiştir.

Küreselleşme, toplumları sosyal ve ekonomik açılardan birçok yönden etkilemiştir. Gündelik yaşamın koşullarını, yaşam biçimleri ve değer yargılarını değiştirmiştir. Küreselleşme etkilerinin en yoğun görüldüğü mekânlar ise kentlerdir. Küreselleşme ile birlikte dünya kentleri birbirine benzemeye ve yakınlaşmaya başlamıştır. Bu gelişmeler, yerel özgünlüklerin belirlediği kent kimliklerini de etkilemiştir. Küreselleşmenin neden olduğu toplumsal, kültürel, sosyal ve ekonomik değişimler, mimarlık alanında da benzer gelişmelere yol açmıştır (Yargıç, 2009).

Kimlik kavramı, günümüz disiplinlerinde en sık tartışılan terimlerden biridir ve birçok farklı alanda öne çıkmaktadır. Kimlik, mimarlık, sosyoloji, sosyal psikoloji, felsefe, edebiyat, siyaset bilimi ve antropoloji gibi çeşitli alanların temel kavramlarından biri haline gelmiştir ve her bir alan bu kavrama kendi bakış açılarından yaklaşmaktadır. Ancak, kavramın çok boyutluluğu, kimlik alanında yapılan çalışmaları karmaşık hale getirmektedir. Bu nedenle, çalışmalarda kimlik meselesinin hangi yönünün ele alınacağını belirlemek ve bu bağlamda sınırlama yapmak önemlidir. Bu başlık altında, çalışmanın temel yapı taşlarından biri olan kimlik, çalışmanın sınırları içinde incelenecektir.

2.2.2. Mekânsal kimlik kavramını etkileyen faktörler

Mimarlık ve kimlik arasındaki ilişki, mimarının kimliği şekillendirmek için kullandığı temel unsurların zaman ve mekân olduğunu göstermektedir. Zaman, geçmişte kökleri olan tarih ve gelenekle bağlantılıdır, oysa mekân, coğrafya ile bağlantılıdır ve kimliğin kültürel temelini yansıtan fiziksel yapı taşlarını sunmaktadır. Mimarlar ve şehir plancıları, insanların ve toplulukların kimliklerini oluşturan karmaşık bir dizi olguya

katkıda bulunan fiziksel sembolleri değiştirme ve inşa etme sorumluluğuna sahiptir. Mimarların rolleri, sadece işlevsel ve verimli binalar tasarlamak değil, aynı zamanda hizmet verdikleri toplulukların inançlarını, hedeflerini ve kimliklerini ifade etmeyi de içermektedir (Alav & Tanaka, 2023). Her topluluğun mimarisi, doğduğu topluluğa özgü mesajı, fikri ve ayırt edici özellikleri ilettiği için, topluluğun kimliğinin oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Kimliğini oluşturmak ve ifade etmek mekânsallıkla doğrudan ilişkili bir olgudur. İnsanlığın gelişimi varoluşundan bu yana incelendiğinde, sürecin çoğunlukla yaşam alanlarıyla ilintili olduğu görölmektedir. Bunun sebebi, her gelişme ve teknik ilerlemenin insanın çevresini ve mekânını şekillendirmede etkili olmasıdır. İnsanlar, yaşam alanlarını teknik, kültürel ve sosyal yapısına göre yeniden düzenleyerek mekâna dönüştörmektedir. Dönüştürölen mekânlar, toplumun yaşam biçiminin bir parçası haline gelmektedir (Bıyıköğlü, 2011).

Mekân kimliği, bireylerin o mekânla kurdukları bağın sürekliliğini içeren bir oluşumdur. Bireylerin kendilerini bireysel kimlikleri ile mekânda temsil etmeleri, ortak mekân paylaşımında olan sosyal grupların toplumsal kimlik oluşturabilmeleri için bir araçtır. Mekân kimliği, bireylerin yaşam tarzlarının ve bireysel kimliklerinin dışa vurumu, toplumsal kimliğin ise yansımasıdır.

İnsanların olduğu gibi, mekânların da onu diğerlerinden farklı kılan, soyut ve somut özelliklerinin birleşiminden oluşan bir kimliği vardır. **Mekânsal kimlik, bir mekânın benzersiz ve ayırt edici özelliklerini ifade eden bir kavramdır.** Bu kimlik, bir yerin fiziksel, kültürel, tarihi ve sosyal unsurlarının birleşimiyle oluşmakta ve bir bölgenin doğal çevresi, mimarisi, yerleşim düzeni, kültürel mirası ve orada yaşayan insanların yaşam biçimleriyle şekillenmektedir. Mekânsal kimlik, o yerin karakterini tanımlamakta ve diğer yerlerden ayırt edilmesini sağlamaktadır. Mekânsal kimlik, zamanla değişebilir ve gelişebilir, ancak temel unsurları korunduğunda bir yerin özünü ve anlamını sürdürebilir. Mekâna kimliğini veren özellikler, esasen, mekânın fiziki yapısı, içerdigi sosyo-kültürel boyut ve kullanıcı katılımı ile gerçekteşen aktivitelerden meydana gelmektedir.

Bir mekânda kendisini ifade eden, varlığını ortaya koyan sosyal aktör olan bireyler, aidiyet duygusu geliştirirler. Bu aidiyet duygusunu geliştirenler kimliklerini net bir şekilde ortaya koyarlar. Mekân, aidiyet duygusunu doğrudan etkileyen bir faktördür ve kimliğin şekillenmesi için önemli bir çerçeve sağlamaktadır. Bir kişinin kendini tanımlamak için kullandığı kelimeler, kimliğinin içeriğini oluşturmaktadır. Mekânlar, kimliğin alt boyutlarında aidiyetin geliştirilebileceği alanlar olarak ön görölmektedir.

Mekânsal aidiyetin rolü, mekân ile kimlik arasındaki etkileşimde önemli bir yer tutarken; ikisi birbirini karşılıklı olarak dönüştürmektedir. Mekân bireyler için başlangıçta dışsal bir olgu olsa da aidiyet duygusu bireylerin mekâna kişisel anlam yüklemelerine ve onu içselleştirmelerine olanak tanımaktadır. Mekâna aidiyet hissi, bireyin kendisini mekânın bir parçası olarak görmesi ve bu nedenle mekân üzerinde hak ve sorumluluk taşıdığını hissetmesi anlamına gelmektedir. Bu doğrultuda seçilen bir mekânın kimliği, yapısı, özellikleri ve hedef kitle gibi faktörlere bağlı olarak değişebilmektedir (Karaoğlu, 2023).

H. Lefebvre, mekânın çok boyutlu ve dinamik bir yapı olduğunu vurgulamış ve mekânın sadece fiziksel bir varlık olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve kültürel süreçlerin bir ürünü olduğunu ortaya koymuştur. Lefebvre için mekân, kültürel anlamların ve sembollerin taşıyıcısı olmuştur. İnsanlar, mekânlar aracılığıyla kültürel kimliklerini ifade etmekte ve korumaktadır. Ayrıca mekânın üretimi ve kullanımı, politik ve ekonomik güçlerin bir yansımasıdır. Lefebvre'nin anlayışına göre mekân kimliği, bireyler ve topluluklar arasındaki ilişkileri yansıtan ve şekillendiren bir kavramdır (Lefebvre, 2014).

Norberg-Schulz, “yerin ruhu” kavramını kullanarak, bir yerin özünün ve karakterinin, orada yaşayan insanların kimliğini şekillendirdiğini ortaya koymuştur. Yer (place) ve mekân (space) arasında bir ayrım yapan Schulz, “Mekân”, daha genel ve soyut bir kavramken, “yer”, belirli bir kimliği olan ve insan deneyiminde anlam kazanan özgül bir mekândır anlayışını benimsemiştir. Yerin ruhu bir mekânın fiziksel, kültürel ve manevi özelliklerinin bütününe ifade etmektedir ve orada yaşayan insanların hissettiği, deneyimlediği ve değer verdiği tüm unsurları kapsamaktadır. Schulz’a göre, mekânsal kimlik, insanların hayatlarına anlam ve yön veren bir çerçeve sunmaktadır. İnsanlar, belirli mekânlarla bağ kurarak, kimliklerini ve aidiyet duygularını geliştirmektedir

Bir yerin kimliği, onun tarihsel ve kültürel bağlamından bağımsız düşünülemez. Mimarlık ve kentsel tasarım, yerin tarihini ve kültürel mirasını dikkate alarak, mekânsal kimliği korumalı ve geliştirmelidir (Schulz, 1980). Schulz’un kimlik kavramı, mekânın fiziksel özellikleriyle birlikte, kültürel ve manevi boyutlarını da göz önünde bulundurarak, bir yerin bütüncül bir anlayışını sunmaktadır. Bu yaklaşım, mekânın insan yaşamındaki merkezi rolünü ve önemini vurgulamaktadır.

“Yer” kelimesi fiziksel boyut, somut özellikler, sembolik anlamlar ve deneyimsel değer gibi çeşitli boyutları içermektedir. Fiziksel özelliklerin yanı sıra, yerler deneyimlenen alanlardır. İnsanların yerlere atfettiği anlamlar kişisel, sosyal ve kültürel süreçleri içermektedir ki bunlar mekânın içinde yer alan önemli boyutlardır. Dolayısıyla,

mekân kimliği kavramı, insanların bir mekânla geliştirdiği bağ, mekân aracılığıyla kendini geliştirme ve hem insan varlığının etkisi hem de çevre tarafından mekânın oluşumu anlamına gelmektedir (Bilgenoğlu, 2006).

Mekânlar aracılığıyla oluşturulan ve yansıtılan kimliği anlamak için, insanların bu kimliği nasıl türetebileceğini anlaması gereklidir. Tasarımcının nasıl düşündüğü ve tasarım sürecinin kimlik özü için nasıl planlandığı bilinmelidir. Bu nedenle, mimarlıkta tasarım fikirlerinin yaratılması ve hayal edilmesi, kimliği anlamının temel köşe taşlarını oluşturmaktadır (Alzahrani, 2022).

Lynch, insanların mekânları nasıl algıladığı ve zihinlerinde nasıl haritaladıkları, mekânsal kimliğin önemli bir bileşeni olarak ortaya koymuştur. Mekânın kurgusal özellikleri, insanların mekânı tanımada ve hatırlamasında etkili olmaktadır. Tanınabilir yapılar, simgesel öğeler ve net düzenlemeler, insanların mekânı zihinsel olarak haritalamasını kolaylaştırmakta ve mekânsal kimliği güçlendirmektedir (Lynch, 2010). Mekân kimliğini belirleyen öğelerin anlamı, bireyler üzerindeki etkisi, mekânın algılanmasında ve bellekte yer edinmesinde etkili olan öğelerin belirlenmesi önemlidir. Ayrıca, mekânların hangi amaçlara hizmet ettiği, yapısal elemanların belirlenme koşulları ve cephe elemanlarının biçimlenişinde kültür seviyesi ve yaşam şekillerinin incelenmesi gereklidir (Akıncı, 2020).

Kang (2020), mekânsal kimliğin, belirli bir alanı tanımlayan çeşitli unsurlar içerdiğini belirtmiştir. Bunların, bağlamdan etkilenen sosyal özellikler, belirlenen işlevsel öğeler ve malzemeler aracılığıyla ortaya konan kalite gibi faktörler olduğunu ifade etmiştir. Mekânların kalitesi ve etkinliklerin nitelikleri, mekânsal kimliği belirleyen iki ana faktördür ve nitelikler insan algısıyla değerlendirilmektedir, bu da mekânsal kimliğin öznel doğasını ortaya koymaktadır.

Mimarlık bağlamında, mekânsal kavramlar fiziksel olarak mimaride çatı, duvarlar, kapılar, pencereler, sütunlar, merdivenler ve zemin gibi temel unsurlar aracılığıyla somutlaşmaktadır. Bu unsurların her biri, fiziksel yapılarına özgü niteliklere sahiptir ve bu nitelikler onlara belirli mekânsal özellikler kazandırmaktadır. Bu özellikler, mimari kompozisyonun oluşturulmasında ve mekânın deneyiminde önemli bir rol oynamakta, yapı çevresinin nasıl algılandığını etkilemektedir (Kang, 2020). Yapılı çevrenin mimari anlatımı, mekânın kimliğinin oluşturulmasında önemli bir araçtır. Binanın inşa edilme şekli, cephe malzemeleri, açıklıkların türü/karakteri ve inşaat teknikleri, hepsi birlikte mimari karakteri oluşturmaktadır. Bu nedenle, yapılı çevrenin mimari anlatımının ayırt edici özellikleri, bireylerin kendilik duygusunu ortaya çıkaran

bir araç olarak düşünülebilmektedir. Anlatım araçlarının tümü, insanların mekânla olan ilişkileri üzerinde etkili olmakta, gözlemcinin veya kullanıcının mekân algısını etkilemektedir (Bilgenoğlu, 2006).

Kahraman (2019), mekânların kimlik kazanmasının birçok faktöre bağlı olduğunu; ancak, tasarımcı faktörü devreye girdiğinde, mekânın özgünlüğünün kimliğin ortaya çıkmasını sağladığını belirtmiştir. Eğer bir mekân, başka mekânlarda bulunmayan kendine has özellikler barındırıyorsa, bu özelliklerin o mekânın kimlik unsurlarını oluşturduğunu ifade etmiştir. Mekânsal kimliğin tasarlanması sürecinde mekânı kullanacak olan kişiler önemli bir faktördür. Kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak ve konforlarını sağlamak kullanıcıların tatminini sağlayacak nitelikte mekânlar oluşturmak hedeflenmektedir. Mekânın bütünlüğü, tasarım ve kimliğin önemli bir özelliğidir. Mekâna kimlik kazandırmak için, yapısal ve fiziksel özellikler bir bütün olarak değerlendirilerek mekân kurgulanmakta ve bu bütüncül yaklaşım, kimlik oluşumunda belirleyici bir rol oynamaktadır.

Bu bağlamda farklı kuramcıların mekânsal kimlikle ilgili tanımlamaları doğrultusunda mekânsal kimliğin oluşmasını etkileyen faktörler şu şekilde ifade edebilir.

- İklim, topoğrafya, güneşlenme yönü, manzara gibi doğal ve parsel biçimlenişi, alandaki yapı yoğunluğu gibi yapay çevre özelliklerinin oluşturduğu **fiziksel (çevresel) faktörler**
- Mekân kullanıcılarının sosyo-kültürel durumu, inancı, yaşı, cinsiyeti, eğitimi, edinilmiş deneyimleri, estetik değerleri ve toplumun genel değerleri, mekânın karakterini ve nasıl algılandığını şekillendiren **toplumsal (kültürel ve sosyolojik) faktörler**
- Modern tasarım anlayışının önemli bir parçası olan, mekânın karakterini ve kullanım şeklini doğrudan etkileyen akıllı otomasyon sistemleri, enerji verimliliği, adaptasyon ve esneklik vb. gibi çeşitli **ekonomik ve teknolojik faktörler**
- İnsanların mekânla etkileşimi ve mekânı algılama biçimlerini etkileyen mekânsal kimliği oluşturan **psikolojik (anlamsal) faktörler**
- Mimarlık ürününün sahip olduğu işlev, strüktür, malzeme, üslup, biçim ve estetik gibi özellikleri kapsayan **yapısal faktörler**

Tüm bu faktörler tasarım kararlarını etkileyerek yerleşim düzenine, yapının biçimi ve strüktürel elemanlarına, mekâna ait kurgu ve kompozisyon özelliklerine, mekâna ve

cepheye ait renk, doku, malzeme gibi fiziksel özelliklere, cephede mimari elemanların kullanım biçimlerine yansımaktadır ve mekânsal kimlik bu bileşenler üzerinden şekillenmektedir.

2.2.3. Doğal ışığın mekânsal kimliğe etkisi

Mekân geleneksel olarak zamansal akıştan bağımsız olarak var olan üç boyutlu bir boşluk, bir soyutlama olarak anlaşılmıştır. Bu bağlamda, mekân organizasyonu sorunu esasen havayı içeren bir kabuk yaratma meselesi olarak değerlendirilmiş ve mekân, mimari formun bir türevi olarak görülmüştür. Mekânın bu klasik yorumu “içeriği olmayan bir kabuk olarak” tek boyutludur. Modern mimarların yerin atmosferi kavramına yükledikleri zengin spektrumu açığa çıkarmakta yetersiz kalmaktadır. Doğal ışık, bir mimari nesnenin mekânsal kimliğini ifade etmekte olup, bina tasarımına ve atmosferin yaratılmasına dair yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Mimari tasarım yaklaşımlarını değiştirmekte ve bu süreçte mimari nesnelerin duyuşsal algısının unsurlarını dâhil etmektedir. Bu bağlamda iç mekânın sanatsal atmosferini duygusal derinliklerle zenginleştirmekte, mimari formu dönüştürerek mekânın özelliklerini belirginleştirmektedir. Böylece mekân ve zamanın iki değişmez kategorisine, üçüncü bir kategori “doğal ışık” eklenmektedir (Nasybullina, Slastenin, & Fadeev, 2019).

Doğal ışığı tasarıma entegre etmek kaliteli mekân yaratmak için kritik öneme sahiptir. Ancak, bir mekân tasarlarırken gün ışığını dikkate almak sanıldığı kadar basit değildir. Işık; yönüne, renklerle olan etkileşimine, yansıma değerlerine ve sıcaklık değişimlerine bağlı olarak farklı nitelikler kazanabilmektedir. Mimarlık tarihine bakıldığında, mekânlarda istenen etki genellikle ya ışık ekleyerek ya da ışığı azaltarak elde edilmiştir. Mimari mekânın kimliği dışarıdan gelen ışığın nasıl kontrol edildiği, ışığın yapıya nasıl girdiği, ulaştığı yüzeyler ve oluşturduğu renkler gibi unsurları yönetmekle yakından ilişkilidir (Miteva, 2018). Işığın mekânı aydınlatma işlevi, binanın bulunduğu bölgenin çevresel bağlamına göre değişebilmektedir. Binanın ışık özellikleriyle ilişkisi, ışığın yönlendirilmesi, parlaklığının korunması ve iç alanı nasıl konforlu hale getirileceği konusu tasarım stratejilerini belirlemede anahtar bir unsurdur. Bu bağlamda, mimarinin anlamını veren sadece mekân veya ışık değil, bu iki unsurun birlikte çalışmasıdır. Mekân, kontrol edilen ışığı içeriye alan bir yapı olarak düşünülmelidir (Kim & Seo, 2014).

Görsel algılama sürecine bağlı aydınlatma tasarımının yalnızca nicel ölçütlere dayanan kodlarla tanımlanmasının geçerliliğini sorgulayan William M.C. Lam, bu yaklaşımın sınırlılıklarını vurgulamaktadır. Doğal ışığın yalnızca işlevsel bir unsur olmadığını, aynı zamanda mimari mekânların deneyimini ve algısını şekillendiren önemli bir unsur olduğunu belirtmektedir. Doğal ışığın kalitesi, yönü ve değişkenliği, bir mekânın ruh halini ve atmosferini derinden etkileyebilmektedir. Yapay aydınlatmadan farklı olarak, doğal ışık gün boyunca ve mevsimlerle birlikte değişmekte, mimari deneyime dinamik bir unsur eklemektedir. Lam'ın yapmış olduğu psikolojik deneylerin sonuçlarına göre, duyuşsal uyarıcıların ölçülen gücü ile beyinde yarattığı algıların önemi arasında bir ilişki bulunmamaktadır. Gelen uyarıcıların içerdiği bilgiyi dikkate almak daha doğrudur. Lam, geleneksel aydınlatma tasarımının temel amacı olan sadece aydınlatma sağlama yaklaşımında öte, mekânın görünümünü dönüştüren, yapıyı tamamlayan ve onun amacını ifade eden bir atmosfer veya karaktere vurgu yapan bir aydınlatma tasarımı yaklaşımını benimsemektedir. Bu yaklaşım, yapılı çevreyi doğal dünya ile uyum içinde bir araya getiren bir tasarım anlayışını teşvik etmektedir (Lam, 1997).

Millet, ışığın etkisini tüm ışık kaynakları için mekânın karakteri ve bu kavramın anlamları dört faktöre bağlamaktadır.

(1) Işık Kaynağı: Her mekânın kendine özgü bir ışığı vardır. Mekânın ışığını ifade etmek iki ana boyutu içermektedir. Birincisi, mekânın fiziksel özellikleri ve nitelikleri, onu diğer yerlerden ayıran unsurlardır. İkincisi ise, zaman içinde mekânda meydana gelen ve gündüz ile mevsimsel değişimlerin belirgin desenlerini oluşturan değişikliklerdir. Bu anlamlar, ışığın yapılı çevreyle olan etkileşimini dönüştürür. Bir yapının içinde bulunan açıklıklar, mekânın ışığına bağlı olarak kendine özgü anlamlar kazanmaktadır ve bu anlamlardan evrensel mimari ifade anlamları oluşmaktadır. Doğal ışığın dışarıdan içeriye geçişi sırasında mimari mekân dönüşmekte ve karakteri tanımlanmaktadır. Yoğunluk, yönsel özellikler ve renk doğal ışık kaynağının mekâna etkisini belirleyen üç önemli faktördür.

(2) Geometri: Bir mekânın geometrisi, yapının genel formunu şekillendirme biçimine bağlıdır. Işık, form olmadan algılanamaz ve aynı şekilde form da ışık olmadan hissedilemez. Formu görünür kılan doğal ışık sürekli değişmektedir. Işık ve gölgeler, formun ve mekânsal derinliğin algılanmasına ve algılanan formu vurgulanmasına yardımcı olmaktadır.

(3) Mekândaki Farklı Yüzeyler: Bir malzemenin yüzey özellikleri, ışığı yansıtma, kırma ve emme şekline göre belirlenmektedir ve bu da mekândaki ışığın kalitesini ve miktarını etkilemektedir. Parlak yüzeyler ışığı aynalar gibi yansıtırken, mat yüzeyler ışığı her yöne eşit olarak dağıtmaktadır. Malzemenin rengi, ışığın ne kadar emileceğini veya yansıtılacağını belirlemektedir. Malzemeler, ışıkla etkileşimleri sonucu parlama, malzemenin iç özelliklerinin açığa çıkması veya koyu gölgeler oluşturabilir. Ayrıca, malzemeler ışığın etkilerini değiştirebilecek şekilde seçilebilmektedir.

(4) Gözlemcinin Hareketi ve Görsel Algısı: Bir mekânı deneyimleme ve algılama süreci sadece gözlerimizle değil, tüm bedenimiz ve hareketimizle gerçekleşmektedir. Mekânı statik bir bakış açısıyla değil, hareket ederek keşfederiz ve bu süreçte algımız, deneyimlerimize ve ön yargılarımıza dayanmaktadır. Işık, kaynağı ve çevredeki yüzeylerle etkileşime girerek aydınlanma sağlamakta ve mekân hakkında bilgi vermektedir. Aydınlatma koşullarındaki bir değişiklik, mekân algımızı değiştirmektedir. Bu değişim, mekân algısının dinamik ve çok boyutlu bir süreç olduğunu, ışığın bu süreçte önemli bir rol oynadığını göstermektedir (Millet, 1996).

Lindh (2012), ışığın dağılımı ile mekânların nasıl şekillendirilebileceğini değerlendirdiği çalışmasında; ışık etkisiyle deneyimlenen fiziksel mekânın karakterini ve atmosferini ifade etme yeteneğine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Lindh'e göre ışık, deneyimlenen mekânları şu özellikler aracılığıyla etkilemektedir:

- Algılanan ışık seviyesi
- Algılanan mekânsal ışık dağılımı
- Algılanan aydınlık ve parlaklık kontrastları
- Aydınlatma ile yüzeylerin doğal renkleri arasındaki etkileşim
- Vurgulanan nesneler veya yüzeylerin öne çıkarılması

Bu unsurlar aydınlatmanın etkisiyle mekânın nasıl algılandığı ve bu algının nasıl bir mekânsal kimlik yarattığına odaklanmaktadır.

Mekândaki görsel etkiler, büyük ölçüde ışığın hem niceliksel hem de niteliksel özelliklerine bağlıdır. Işığın türü, gücü ve yoğunluğu değiştikçe, mekân algısı da buna paralel olarak farklılaştırmaktadır. Aynı şekilde, ışığın niteliksel özellikleri de mekânın algılanışını ve kalitesini etkilemektedir. Mimari mekân oluşturulduktan sonra, bu mekânın anlamı ve ifadesi, insanın algı ve kavrama süreciyle şekillenmektedir. Doğal ışık, bu süreçte mekânın okunabilirliğine, etkisine ve estetik değerlendirmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Mekânı deneyimleyen bireyler için her zaman bir öznel boyut

bulunmakta ve tasarımcı, doğal ışığı kullanarak bu öznel algıyı kendi amaçları doğrultusunda yönlendirebilmektedir (Özorhon, 2002).

Özorhon (2002), ışık yoluyla mekânın kimliğinin tanımlanmasında doğal ışığın:

- İç mekâna alınış şekli
- Şiddeti
- Temas ettiği yapı elemanlarının cinsi
- Kullanılan malzemenin özelliği
- Mekânı oluşturan tüm sınırlayıcı elemanların biçiminin önem kazandığını belirtmiştir.

Mimari bir mekânda doğal ışığın anlam boyutunu vurgulamak için ilk adım, ışığın mekâna nasıl alınacağını düşünülmesidir. Bu noktada sorulması gereken temel soru "Nasıl?" olmalıdır. Doğal ışık yalnızca fiziksel özellikleriyle ele alınır ve yalnızca nesneleri görünür kılmak amacıyla kullanılırsa, ışığın anlam üretme potansiyeli büyük ölçüde zayıflatılmış olur. Böylece, mekâna anlam kazandırmada önemli bir araç göz ardı edilmiş sayılır. Doğal ışığın mekâna dâhil edilmesinde, "Nasıl?" sorusuna ek olarak, ışığın iletmek istenen anlam ve ifadeyi destekleyecek biçimde nasıl kullanılacağını belirlenmesi amacıyla "Ne için?" sorusu da sorulmalıdır. Bu yaklaşım, mekânın strüktürünü ve biçimini, doğal ışığın anlam boyutunu gözeterek düşünmeye başlamamızı sağlar. Bu doğrultuda, ışığın yön vereceği strüktürün hangi yapı elemanlarıyla oluşturulacağı ve mekânda kullanılacak malzemelerin ışığa karşı gösterdiği duyarlılık da dikkate alınması gereken önemli bir etkidir. Bu nedenle, ışık ve mekân arasındaki ilişkiyi kurgularken, ışığın nasıl kullanılacağı, doğal ışık ile malzeme arasındaki etkileşim ve mekânın geometrik unsurları değerlendirilerek, anlam yaratma sürecine bütüncül bir katkı sağlanmalıdır (Yıldız, 1995).

Tezel'e (2007) göre, doğal ışık, mimari mekâna yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda anlamsal ve psikolojik değerler de kazandırmakta; tasarımın kimliğini ve işlevselliğini biçimlendirmede temel bir unsur olarak rol üstlenmektedir. Mimarlar, doğal ışığı farklı amaç ve yöntemlerle kullanarak hem iç mekânda hem de yapının cephesinde çeşitli etkiler yaratmaktadır. Bu süreçte, tasarımcıların gün ışığını kullanma amaçları, tercih ettikleri ışık yönleri, mekâna ışık alma biçimleri, pencere tipleri ile bunların boyut ve oranları gibi unsurlar belirleyici faktörler olarak öne çıkmaktadır.

Mekâna ışık alma biçimi ile pencere tipi, boyutu ve oranı, içeri alınan ışığın miktarını ve niteliğini doğrudan etkilemektedir. Pencere yönelimi iç mekândaki ışık

düzeyini belirlerken, pencerelerin konumu, büyüklüğü ve eğimi, mekâna giren ışığın yoğunluğunu ve yaratılmak istenen atmosferi şekillendirmektedir. Işığın mekân içerisindeki dağılımı, ışığın geliş açıları ve alınacak ışık miktarı dikkatle planlandığında, istenen mekânsal atmosfer başarıyla oluşturulabilir. Ayrıca, iç mekânda ve farklı mekânlar arasında yaratılan kontrast arayışları da önemli bir tasarım kriteri olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, farklı ışık seviyeleri ve gölgeler aracılığıyla mekânda derinlik, hareketlilik ve algısal zenginlik sağlanabilmektedir.

2.2.3.1. Bina konumu ve yönelim

Doğal aydınlatma, bir binanın konumu ve yönelimi ile doğrudan ilişkilidir. Güneş ışığından en iyi şekilde yararlanmak için, güneşin hareketine göre uygun tasarım gerekmektedir. Bina konumu ve yönelimi, doğal aydınlatma stratejilerinin etkinliğini artırmak için kritik öneme sahiptir. Güneşin hareketini dikkate alarak yönlendirmek, arazinin özelliklerini göz önünde bulundurarak yerleşim yapmak ve iklim koşullarını analiz etmek, binaların hem enerji verimliliğini hem de iç mekân konforunu artırabilmektedir.

Bina konumu, bir yapının belirli bir arazideki yeri ve çevresindeki diğer yapılar, yollar ve doğal unsurlarla olan ilişkisini ifade etmektedir. Yapılaşmanın doğal getirisi olarak binalar diğer binalarla ve çevresindeki gölge verici şartlarla ilişki içindedir. Büyük binaların birbirlerine veya komşu yapılara gölge yapması, özellikle yoğun kentsel alanlarda sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu gölgeleme etkisi, iç mekânların yeterince doğal ışık almaması veya soğuk, karanlık avluların oluşması gibi olumsuz sonuçlar doğurabilir. Ancak, kentsel tasarım açısından bakıldığında, gölgeler bazen istenilen bir unsur olabilir. Özellikle yazın sıcak iklimlerde, gölgeli alanlar dış mekân konforunu artırabilir ve sokak kullanımını teşvik edebilir. Birçok kent biliminde ve kentsel planlama kanunlarında, bu tür gölgeleme sorunları ele alınarak, güneş ışığının geçişini ve binaların birbirine olan etkisini düzenleyen kurallar bulunmaktadır. Bu yasalar, yapıların konumlandırılmasını, yüksekliğini ve aralarındaki mesafeyi düzenleyerek, gökyüzüne olan bakış açısını ve doğal ışık girişini artırmayı amaçlamaktadır. Bu şekilde hem binaların hem de kentsel alanların güneş ışığından en iyi şekilde faydalanması sağlanmaktadır. Güneş ışığı yönetmeliği, kent planlamasında ışık ve gölgeleme dengesini koruyarak daha yaşanabilir alanlar yaratmayı hedeflemektedir (Öztürk, 2006).

Her binanın bulunduğu enlem ve boylam koşulları, güneşlenme sürelerini ve iklimsel şartları doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, binanın bulunduğu coğrafi konuma bağlı olarak, iç mekânda elde edilmek istenen doğal ışık miktarı farklılık göstermektedir. Dünya'nın geoit şekli ve Güneş'ten gelen ışınların açısına bağlı olarak, aşırı aydınlanma (over-illumination) veya yetersiz aydınlanma (under-illumination) gibi durumlar ortaya çıkmaktadır. Ekvator bölgesine yakın bölgelerde güneş ışınları dik açıyla gelirken, kutuplara yaklaştıkça güneş ışınlarının açısı küçülmekte ve ışığın yoğunluğu azalmaktadır. Ayrıca, enlem ve boylama göre yıl boyunca sıcaklık, nem, rüzgâr ve yağış gibi meteorolojik değişkenler de farklılık göstermektedir. Bu durum, mimari tasarımlarda gün ışığı kullanımını ve tasarım sürecini doğrudan etkilemektedir. Bazı binalarda, iç mekâna daha fazla gün ışığı almak amaçlanırken, bazılarında sıcaklık ve termal koşullar nedeniyle gölgeleme ve ışık kontrolü ön plana çıkmaktadır. Örneğin tropikal iklimlerde aşırı güneşlenme ve yüksek sıcaklık nedeniyle gölgeleme elemanları ve doğal havalandırma stratejileri ön plana çıkarken, daha soğuk iklimlerde gün ışığını maksimum düzeyde iç mekâna almak ve ısıyı korumak önemli hale gelmektedir. Tasarımcılar, coğrafi koşulları dikkate alarak, güneşin gün içerisindeki ve mevsimsel hareketlerini göz önünde bulundurarak, iç mekânda yıl boyunca farklı gölgeler ve aydınlatma koşulları oluşturabilmektedir (Şengül, 2021).

Sonuç olarak, güneşin günlük ve mevsimsel hareketlerine bağlı gölgelerin ve ışığın mekânda yaratacağı etkiler dikkate alındığında, kullanıcı konforunu artıran ve enerji verimliliğini optimize eden daha başarılı tasarımlar ortaya çıkmaktadır. Bu yaklaşım, binanın estetik ve fonksiyonel değerini artırmanın yanı sıra, yapının çevreyle olan ilişkisini de güçlendirmektedir.

2.2.3.2. Doğal ışığın bina içerisine alınması

Doğal ışığın mekâna alınış biçimi ve yapı kabuğunda açılan boşluklar, iç ve dış mekân arasındaki ilişkiyi kurmakta ve bu ilişkinin niteliğini belirlemektedir. Bu boşluklar, mekânın duvarlarında veya üst örtüsünde yer alarak, doğal ışığın içeriye nasıl gireceğini ve mekânda nasıl dağılacakını kontrol etmektedir. Açıklıkların büyüklüğü, tamamen boş bırakılması veya özel camlar, güneş kırıcılar gibi filtreleme özellikleri olan malzemelerle kapatılması, bu ilişkiyi doğrudan etkilemektedir. Tasarımcının bu ilişkiyi belirlemesindeki en önemli etken, yapının işlevidir; bir üretim yapısında, dini yapıda veya konutta doğal ışıkla kurulan ilişkinin farklı olması gereklidir. Hatta aynı yapı içindeki

farklı mekânlar, dış mekânla farklı ilişki düzeylerinde olabilmektedir. Bu çerçevede, doğal ışık, yapı kabuğunun karakterini ve iç mekândaki deneyimi şekillendiren temel bir unsurdur. Yapı kabuğunda yer alan açıklıklar, sadece ışığın içeri girmesini sağlamakla kalmamakta, aynı zamanda bu açıklıkların boyutları, konumları ve biçimleri hem yapı kabuğunun dış görünüşünü hem de iç mekânın oluşumunu etkilemektedir. Bu boşluklar, iç mekânda yaratılan aydınlık ve gölgeler aracılığıyla mekânın atmosferini ve bu mekânı deneyimleyen insanların psikolojisini de etkilemektedir. Doğal ışık ve yapı kabuğu arasındaki ilişki, işlevsel ve estetik kaygılar doğrultusunda tasarım sürecinde kritik bir rol oynamakta ve mekânın hem fiziki hem de anlamsal değerlerini belirlemektedir (Özmen, 2010).

Binalarda doğal ışık, genellikle düzlemsel bir duvarda yer alan, "pencere" olarak adlandırılan basit açıklıkların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Pencerelerin temel işlevi doğal ışığı iç mekâna taşımaktır; bu nedenle boyutlarının ve konumlarının tasarımı, doğal aydınlatma düzenine doğrudan etki etmektedir. Pencere açıklıkları, iç çevre ile dış çevre arasında bir bağlantı kurmaktadır. Doğal ışık, mekâna yatay, dikey veya açılı yönlerden alınmaktadır. Yataydan gelen ışık için pencereler; alçak, orta, yüksek, içe ya da dışa eğimli, köşe penceresi, çıkmalı, tekil veya bant şeklinde tasarlanmaktadır. Dikey ışık yayılımında ise yatay, eğimli veya dikey tavan pencereleri tercih edilmektedir. (Tezel, 2007).

Gün ışığı ile aydınlatma sistemlerinde, iklim, hava durumu ve enlem gibi dışsal etmenlerin yanı sıra, iç mekâna güneş ışığının ulaşımında ve dağılımında önemli rol oynayan unsurlar bulunmaktadır. Binanın geometrik yapısı, gün ışığına yönelik stratejiler, güneş kontrol elemanlarının tasarımı ve malzeme özellikleri ile ışık geçiren yüzeylerin biçimi, konumu ve geçirgenlik özellikleri yer almaktadır (Özmen, 2010). Gölgeleme elemanlarının türü ve konumu hem iç mekânda hem de dış cephede görsel ve işlevsel bir denge sağlamak için kullanılmaktadır. Bu elemanlar, doğrudan gelen güneş ışığını kontrol etmekte, istenmeyen parlamaları önlemekte ve mekânın konforunu artırmaktadır. Sonuç olarak, doğal ışığın mekâna alınması ve yönlendirilmesi, tasarımın genel amacına, yaratılmak istenen atmosfere ve mekânın işlevselliğine göre şekillendirilmektedir (Tezel, 2007).

2.3. Çalışma Kapsamında Mekânsal Kimlik -Doğal Işık Etkileşimi Bağlamında Doğal Işığın Rollerinin Belirlenmesi

Mimarlık en geniş şekliyle fiziksel çevrenin insan ihtiyaçlarına göre düzenlenmesidir. İnsanoğlunun var oluşundan bu yana ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli yapılar ve mekânlar ortaya çıkmıştır. Mekânın türü ne olursa olsun, mekânda gerçekleşecek eylem için ışık önemli bir faktördür. Işık; mekânın, formun, dokunun ve rengin görülmesi, algılanması ve kullanılması için gerekli olan en önemli unsurdur (Cengiz, 2022b). Doğal ışık ile mimari arasındaki ilişkinin hem estetik hem de işlevsel yönleri sahip olması, bu ilişkinin zaman içinde gelişmesine zemin hazırlamıştır. Mimarlığın ışık aracılığıyla gösterilmesi, hacimlerin, mekânların, renk, doku ve şekil özelliklerinin ışık aracılığıyla tanımlanması ve algılanması, ayrıca mekânsal özelliklerin ve mimari ifadenin ışıkla geliştirilebileceğinin fark edilmesi, doğal ışığın mimari tasarımda estetik bir değer olarak yer almasını sağlamıştır (Özorhon & Uraz, 2014).

Doğal ışık, çağdaş mimaride eşzamanlı olarak iki biçimde benzersiz bir konumda yer almaktadır. Hem fiziksel fenomenler dünyasında hem de anlamlar, metaforlar ve fikirler dünyasında var olmaktadır. Evrensel bir fiziksel sabit olan ışık; görmemizi, nerede olduğumuzu ve etrafımızda neler olduğunu anlamamıza yardımcı olmakta, dünyayla etkileşim kurmamızı ve algılamamızı sağlamaktadır. Doğal ışık, fizyolojik durumumuzu ve yaşam alanımızın çeşitli parametrelerini etkilemektedir. Öte yandan, ışık işlevsel rolünden soyutlandığında, duyusal olarak algılanan fenomenlere dayanan önemli bir kültürel kavram haline gelmektedir. Bu noktada, doğal ışık, izleyici üzerinde duygusal etki yaratan güçlü bir araç haline gelmekte ve mimari görüntünün algısını hızlandıran bir katalizör olarak işlev görmektedir. Mimarlığın doğal ışıkla ilişkisi tarih boyunca, ışığın geniş anlam kapasitesini ve orkestrasyonundaki sonsuz çeşitliliği göstermektedir. Mimari teoride doğal aydınlatma genellikle işlevsel bir bakış açısıyla incelenmektedir. Doğal aydınlatma tasarımı işlevsel yönleri yanı sıra, mimarinin duyusal algısı üzerine de etki etmektedir (Nasybullina, Slastenin, & Fadeev, 2019).

Felsefe ve teolojide görme metaforunun sürekliliği ve gücü, insanların ve nesnelerin temel etkileşim alanıdır. Görmek, anlamak demektir ve bu kavram, görsel algının özü olan pozisyon, yönelim, niyet, ön plan/arka plan (önem/bağlam) ve nüans gibi tüm anlamları içermektedir. Bu metaforik kullanım, görsel algının insan bilincindeki yerini yansıtmaktadır. Doğal ışık, malzemelerin nasıl görüldüğü konusunda bir otoritedir ve bu nedenle maddeselliğin de temel bir unsurudur. Doğal ışığın kaynağı olan güneş,

varoluşun kozmik koşullarını temsil etmektedir. Güneş, yaşamın devamlılığı ve sınırlamaları ile doğrudan bağlantılıdır ve bu yüzden sembolik ve metaforik temsillerde önemli bir yer tutmaktadır (Steane, 2011).

Nasybullina vd., (2019), mimarlıkta mekânın doğal ışık ile nasıl etkileşime girdiğini ve bu etkileşimin mekânın algılanmasını ve deneyimlenmesini nasıl etkilediğini ifade eden “lightspace” (mekânişık) terimini ortaya koymuşlardır. Bu terim, mekân ve doğal ışık arasındaki ilişkiyi vurgulayan bir kavramdır ve mimarlıkta önemli bir rol oynamaktadır. Mekânişık; mimaride mekânın fiziksel ve metafiziksel boyutlarını bir araya getirerek, mimarların mekânı tasarlarken sadece fiziksel yapı ile değil, aynı zamanda doğal ışığın getirdiği duysal ve duygusal deneyimlerle de ilgilenmelerini sağlamaktadır. Mekânişığın mimari ve sanatsal bileşeni, mekân tasarımını, doğal ışığı ve zaman akışını temsil eden karmaşık bir bütünden oluşmaktadır. İç mekânın görüntüsünü tanımlamakta ve nesnenin içindeki atmosferin durumunu etkilemektedir.

Rasmussen’in doğal ışıkla ilgili görüşleri, mimari mekânların algılanmasında ışığın merkezi bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Rasmussen, ışığın sadece bir aydınlatma aracı olarak değil, aynı zamanda mekânın ve mimari formların şekillendirilmesinde ve anlam kazanmasında temel bir unsur olduğunu savunur. Doğal ışık, mekândaki formların, yüzeylerin ve detayların görünürlüğünü artırır, bu da mekânın anlaşılmasını ve hissedilmesini sağlar. Mimari mekânların okunabilirliğini artırmada kilit bir rol oynadığını belirtir. Rasmussen’e göre, ışık, mekânsal deneyimin bir parçasıdır. Doğal ışığın gün içindeki değişimi, mekânın dinamik bir şekilde algılanmasına olanak tanımaktadır ve bu da kullanıcıların mekânla olan etkileşimlerini zenginleştirmektedir. Işığın estetik bir değer taşıdığını ve mimarların bu unsurun mekân üzerinde yarattığı gölgeleri, vurguları ve kontrastları, estetik bir araç olarak kullanmaları gerektiğini ifade etmektedir (Rasmussen, 2018).

Çağdaş mimaride, doğal ışığın geniş kullanımı üzerinde büyük bir önemle durulmuş, iç-dış mekân arasında denge sağlamak ve insan-doğa arasında uyum yaratmak için kritik bir unsur olarak kabul edilmiştir. Dikkatli tasarlanmış dinamik doğal aydınlatmanın mekânın estetik değerini artırdığı, belirli duygusal durumları uyandırdığı fikri öne çıkmıştır. Doğal ışık ve yansıyan gölgelerin kullanımı büyük ölçüde geliştirilmiş ve çeşitli biçimler almıştır; bu unsurlar, mekânların yeniden şekillendirilmesinde etkili bir rol oynamıştır. Mekânlara zamanla değişen ve şekillenen farklı zihinsel imgeler ve izlenimler eklemiştir. Doğal ışığın mekânsal kimliğe etkisi, mekân içinde tasarlandığı

felsefe, stil, iletilmek istenen anlam ve amaca bağılı olarak farklılık göstermiştir (Saber, 2019).

Modern mimarlığın en önemli temsilcilerinden biri olan Louis I. Kahn için doğal ışık, her mimari etkinin temelinde yer almaktadır ve mekâna karakter kazandıran öz"dür. "Işık ve sessizlik arasındaki buluşma" Kahn'ın mekânının en açık tanım"dır ve mekânın şekil ve düzeninin ışık tarafından tamamlandığını ifade etmektedir. Doğal ışığın anlam boyutuna odaklanan Kahn, ışığın hacimleri nasıl birleştirip uyumlu hale getirdiğini ve bu birleşimle mekânın karakter kazandığını ortaya koymaktadır (Gill, 2006). Brownee ve Long (1991), Kahn'ın eserlerinde ışığı farklı etkiler elde etmek için kütle ve mekânı nasıl ele aldığına dair bir tasvir sunmaktadır. Kahn için, kütle, mekân ve doğal ışık benzer şekilde yapıyla ilişkilidir. Yapı ve ışığın mekândaki şekilde ele alınışı, mimarinin temel kompozisyonel ögesini tanımlamaktadır. Mekânı oluşturan boyutlar, yapı ve ışık, onun karakterini ve atmosferini belirlemektedir. İnsanlar bu unsurlarla etkileşime girdiğinde, mekânın ruhsal etkisini hissetmekte ve bu etkileşim, insan yapısının yaşam bulduğunu göstermektedir (Brownlee & De Long, 1997).

Le Corbusier, doğal ışığın modern mimarideki rolünü oldukça derin bir şekilde ele almıştır. Le Corbusier'e göre, ışık ve güneş, bir yapının temel bileşenlerinden birisidir ve bu unsurlar, bir yapının hem fiziksel hem de duygusal boyutlarını şekillendirmektedir. Le Corbusier, bir evi "ışık ve güneşi alan bir kap" ve "yaşama makinesi" olarak tanımlamıştır. Doğal ışığı, yapının fiziksel işlevselliğini ve estetik değerini artıran, mekâna duygusal bir deneyim kazandıran ve kullanıcıların ruh hali üzerinde hem fiziksel hem de psikolojik etkiler yaratan temel bir bileşen olarak görmüştür (Avcı, 2010).

Pliatsika, Spentza ve Sigala (2022) "Natural Light and Architectural Synthesis: The Experience of Residential Space" çalışmalarında, konut mekânlarında doğal ışığın mimari tasarımdaki rolünü ve mekânsal deneyim üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Doğal ışığın mekânın dinamiklerini, hiyerarşisini ve atmosferini nasıl şekillendirdiğini analiz ederken, aynı zamanda kullanıcıların mekânla olan etkileşimini ve mekânsal deneyimlerini nasıl etkilediğini de ele almaktadır. Çalışma kapsamında beş farklı konut örneği analiz edilerek, doğal ışığın mimari tasarımdaki uygulamaları ve kullanıcı deneyimi üzerindeki etkileri somut örneklerle desteklenmiştir. Bu analizler, doğal ışığın mimari sentezdeki önemini vurgulayarak, tasarım sürecinde dikkate alınması gereken temel unsurlardan biri olduğunu ortaya koymaktadır.

Lucas G. Wheeler'in (2021) "Apertures of a Line: A Provisional Museum of Light" çalışmasında, doğal ışığın mekânsal deneyimi dönüştürme kapasitesi estetik ve

pratik yönlerden detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmada, ışığın mimari mekân içindeki yönlendirilme biçimleri, yüzeylerle etkileşimi ve zamanla değişen dinamik yapısı incelenmiş ve ışığın yalnızca fiziksel bir unsur olmaktan öte, mekânın algılanışını nasıl etkilediği ve deneyimi nasıl yeniden şekillendirdiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda Wheeler, ışığın mimari tasarımdaki rolünü tartışarak, onu bir yapı elemanından çok mekânsal atmosferi belirleyen temel bir bileşen olarak değerlendirmiştir.

Şengül (2021), doğal ışığın tarihsel süreç içerisindeki kullanımını çevresel ve bilimsel faktörler doğrultusunda işlevsel etkileri üzerinden değerlendirirken, sosyal ve kültürel bağlamda anlamsal etkilerine dikkat çekmiştir.

Bahar & Yalçınkaya (2021), doğal ışığın mekân kullanımındaki etkilerini fizyolojik-psikolojik ve işlevsel-anlamsal boyutlarda ikiye ayırarak değerlendirmiştir. Doğal ışığın sadece görsel konfor sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda mekânın anlamını derinleştiren ve tasarım sürecinde önemli bir rol üstlenen bir öge olduğu vurgulanmıştır. Özellikle ışığın, mekânın tasarımındaki ana öge haline geldiği durumlarda, mekânın yapısı ve algısının ışığın etkisiyle dönüşebilir olduğunu, bunun da ışığın tasarımdaki rolünün yalnızca görsel değil, aynı zamanda sembolik ve anlam yüklü bir düzeye taşındığını belirtmiştir.

Çelik ve Karamağaralı (2019), mimariyi insani değerlerin form ve anlama donatılmış mekânı, yapı ve ışıktan oluşan bir özü olarak nitelendirmişlerdir. Mekân yüzey ve kütle gibi somut kavramlarla fiziksel hale getirilen, renk ve doku gibi belirleyicilerle tanımlanan bir kavramdır ve tüm bunlar ışık aracılığıyla algılanmaktadır. Mekân algısı üzerine yapılan tartışmalar sonucunda ışık, mimari mekânın sınırlayıcı, tanımlayıcı ve yönlendirici unsuru olmaktadır. Mekânın kimliğine sadece fiziksel özelliklerle değil, aynı zamanda fenomenler ve fikirlerle de bilişsel ifadeler kazandırmaktadır.

Alborzia, Habib, & Etesam, (2016) çalışmalarında, ışığın mimarideki rolü sadece mekânı aydınlatan bir unsur olmanın ötesinde, anlam ve atmosfer oluşturan bir bileşen olarak vurgulanmıştır. Doğal ışığın mekânın fiziksel işlevini yerine getirmesinin yanı sıra, aynı zamanda ruhsal ve kültürel bir derinlik kazandıran bir sembol olarak nasıl kullanıldığını incelemiştir. Araştırma kapsamında, ışığın, mimaride üstlendiği; fonksiyonel, estetik, anlamsal ve sembolik roller gibi farklı etkileri ve mimari kaliteye katkısını anlamak amacıyla üç önemli örnek yapı üzerinden ele alınmıştır. Her örnekte ışığın farklı biçimlerde işlendiği ve kendine özgü estetik özellikler kazandığı vurgulanmıştır.

Özmen (2010), 20. yüzyılda ortaya çıkan mimari akımların yalnızca biçimsel ve yapısal değil, aynı zamanda ışığın kullanımı açısından da özgün yaklaşımlar geliştirdiği ortaya koymakta, mimarlık pratiğinde ışığın hem işlevsel hem de anlamsal bir öge olarak ele alınması gerektiği öne çıkartılmıştır. Bu doğrultuda, dönemsel ve tarihsel bir değerlendirme yapılarak, farklı mimari yönelimlerin ışık kullanımına dair benimsedikleri yaklaşımların incelenmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Böylece, mimarlık tarihine ilişkin yapılan analizlerin yalnızca form ve malzeme odaklı olmaktan çıkarılarak, ışığın mekânsal deneyimi nasıl şekillendirdiğini de içerecek şekilde daha kapsamlı bir perspektife ele almaktadır.

Carsten U. Roth, “Natural Light in Architectural Space” (1986) çalışmasında, doğal ışığın mekânsal algıyı nasıl şekillendirdiğini inceleyerek özellikle dini ve sembolik anlamlarına odaklanmaktadır. Işığın kutsallık, ilahi bağlantı, ruhsal aydınlanma ve zamansallık gibi unsurlar aracılığıyla mekânda nasıl bir atmosfer oluşturduğunu analiz etmektedir. Aynı zamanda, ışığın mekânsal hiyerarşi ve sembolik ayrımları nasıl vurguladığını ele alarak, doğal ışığın sadece işlevsel bir unsur değil, aynı zamanda mimari anlamın bir taşıyıcısı olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, doğal ışığın mimarlıkta üstlendiği rollerin daha net bir şekilde ortaya konulabilmesi amacıyla kapsamlı ve sistematik gruplama gerçekleştirilmiştir. Pliatsika, Spentza ve Sigala’nın (2022) "Natural Light and Architectural Synthesis: The Experience of Residential Space", Lucas G. Wheeler’in (2021) "Apertures of a Line: A Provisional Museum of Light", Şengül ‘ün (2021) “The use of natural lighting throughout the history: A Consideration Within The Context of Environmental, Technological, Scientific and Social Developments”, Bahar & Yalçınkaya’nın (2021) “Bir Tasarım Ögesi Olarak Gün Işığı: Jean Nouvel”, Çelik ve Karamağaralı ‘nın (2019) “An Evaluation Of Natural Light Diffusion In Spaces With Lantern Dome: Divriği Great Mosque” ve Alborzia, Habib, & Etessam ‘ın (2016) “Explaining the Role of Light in Quality of the Architectural Spaces in Iranian Mosques” adlı çalışmalarından yararlanılarak doğal ışığın mekânsal kimlik oluşumundaki etkisi Çizelge 2.1.’de 4 ana ve 12 alt başlıkta sınıflandırılmıştır.

Çizelge 2.1.’de yer alan sınıflandırma “Bölüm 2.3. Çalışma Kapsamında Mekânsal Kimlik -Doğal Işık Etkileşimi Bağlamında Doğal Işığın Rollerinin Belirlenmesi” kısmında detaylı olarak alt başlıklarıyla anlatılmıştır.

Çizelge 2.1. Çalışma kapsamında doğal ışığın mekânsal kimlik oluşumundaki rolünün sınıflandırılması

Mekânsal Kimlik- Doğal Işık Etkileşimi	
Doğal Işık İşlevsel Rolü	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma
	Isı yönetimini optimize etme
	Doğal havalandırmaya katkı sağlama
	Enerji tasarrufu sağlama
Doğal Işık Anlamsal Rolü	Mimari konseptle ilişki kurma
	Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama
	Mekânsal organizasyon sağlama
Doğal Işık Estetik Rolü	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama
	Işık- gölge dinamiklerini oluşturma
	Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma
Doğal Işık Psikolojik Rolü	Mekânsal deneyimi çeşitlendirme
	Duygu durumunu değiştirme

2.3.1. Mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşimi bağlamında doğal ışık işlevsel rolü

Işık, cisimlerin görülmesini ve renklerin ayırt edilmesini sağlayan bir enerji türüdür ve fiziksel bir kavram olarak tanımlanabilmektedir. Görsel algıyı mümkün kılan ışık, ölçülebilir. Bu ölçümler, ışığın dalga boyu, frekansı, şiddeti ve polarizasyonu gibi özellikleri üzerinden yapılır. Fiziksel enerjinin bir formu olarak ışık, elektromanyetik spektrumun bir parçasıdır ve dalga boylarına göre değişen bir dizi renkten oluşmaktadır. Renk, insan ile mekân arasındaki görsel ilişkiyi oluşturan ana etmenlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir mekânda kullanılan ışığın rengi ve aydınlık düzeyi fizyolojik açıdan gözü etkilemektedir (Tezel, 2007).

Görsel sistemin etkinliği aydınlatma koşullarına bağlıdır. Görme yeteneğimiz, geniş spektrumlu doğal gün ışığında en iyi şekilde performans göstermektedir. Uygun aydınlatma; görsel keskinlik ve kontrast duyarlılığını artırmaktadır. Ayrıca okuma, detaylı çalışma yapma ve yön bulma gibi görevler için de önemlidir. Yetersiz veya aşırı

aydınlatma, görsel gerilime ve yorgunluğa neden olmakta gözlerde rahatsızlık yaratmakta ve performansı düşürebilmektedir. Doğru ışık özellikleri, fiziksel olarak ne kadar rahat hissettiğimizi etkilemekte ve aktiviteleri optimal şekilde gerçekleştirmemize yardımcı olmaktadır. Doğal ışıkla çevremizi algılama ve deneyimlememiz sağlık ve iyilik hali için büyük bir potansiyele sahiptir (Thursfield & Ven, 2022).

Doğal ışık; fiziksel konforumuz, biyolojik sağlığımız ve psikolojik iyiliğimiz için gerekli olan önemli nitelikleri ve nicelikleri bulundurmaktadır. Işığın fizyolojik özellikleri ışınlarının göze girmesi ile başlamakta, biyolojik sistem üzerindeki etkileri ile devam etmekte ve psikolojik etkisi ile son bulmaktadır. Doğal ışık, fizyolojik olarak görme sistemi ve sirkadiyen sistemi için etkili bir uyarıcıdır. Gün ışığının sağlık ve iyilik hali üzerindeki faydaları antik çağlardan beri bilinmekte ve kullanılmaktadır. İç mekânlardaki doğal ışığın insan sağlığı üzerinde önemli olumlu etkileri olduğu deneysel çalışmalarla ortaya konmuştur; iyileşme süreçlerini hızlandırmakta, stresi azaltmakta ve duygu durum bozukluklarının iyileşmesine yardımcı olmaktadır (Sedef, 2018).

Mekânların yeterli doğal ışık alması, yalnızca sağlık ve iyilik hali üzerindeki olumlu etkileriyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda enerji tasarrufu açısından da büyük önem taşımaktadır. Sürdürülebilirlik kavramının önemi arttıkça, çevre bilinci güçlenmiş ve doğal kaynaklara yönelen enerji politikaları çerçevesinde ciddi yatırımlar yapılmıştır. Bu durum, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını tasarım sürecinde öncelikli hale getirmiştir. Binalarda gün ışığının maksimum düzeyde kullanılması, aydınlatma, ısıtma ve soğutma için harcanan enerji tüketimini azaltarak enerji verimliliğini artırmaktadır. Böylece, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine önemli katkılar sağlanmaktadır (Djalilova & Şahin, 2020). Mekânlarda doğal ışığın doğru bir şekilde kullanılması, bu iki temel alan arasında güçlü bir bağ kurmakta, sürdürülebilir tasarım stratejileri ile kullanıcıların ihtiyaçları arasındaki dengeyi sağlamaktadır.

Doğal aydınlatma ve hava akışı sistemlerinin doğru bir şekilde birleştirilmesi, enerji verimliliği ve iç mekân konforu açısından kritik önem teşkil etmektedir. Farklı iklimlerde doğal aydınlatma ve hava akışı tasarımında kullanılan yöntemler iklime özgü ihtiyaçlara göre şekillenmektedir. Sıcak iklimlerde, yapı tasarımlarında doğal aydınlatma ve hava akışının dengeli bir şekilde kullanımı hedeflenmektedir. Geniş açıklıklar ve geçirgen yüzeyler, iç mekânlara doğal ışık sağlarken aynı zamanda hava akışını desteklemektedir. Işığı yumuşatan ve dağıtan ızgara elemanlar, rahatsız edici parlamayı engellemekte ve mekânda görsel konfor oluşturmaktadır. Aynı zamanda, bu elemanlar hava dolaşımını kesintiye uğratmadan içeriye serinletici bir esinti sağlamakta, böylece

aydınlatma ve havalandırma açısından çift yönlü bir fayda sunmaktadır. (Baker & Steemers, 2002). Soğuk iklimlerde güney cepheli pencereler sayesinde mekânlar hem aydınlatılmakta hem de pasif ısıtma sağlanmaktadır. Havalandırma ise kontrollü açıklıklarla yapılabilmektedir. Ilıman iklimlerde, dengeli bir ışık için düzenli yerleştirilmiş pencereler ve çatı açıklıklarının kullanımıyla çapraz hava akışı oluşturulabilmektedir. Karşılıklı açıklıklar veya ayarlanabilir kanatlarla, serinletici etkinin mekâna geçişine olanak tanınmaktadır.

Japon mimar Toyo Ito tarafından tasarlanan Sendai Mediatheque, doğal ışığın işlevsel rolünü ön plana çıkaran yenilikçi yapısıyla dikkat çekmektedir. Yapının en karakteristik ögesi olan taşıyıcı sistem, mimar tarafından ormandaki ağaçlara benzetilen şeffaf tüp yapılar ile oluşturulmuştur. Bu formalistik taşıyıcı sistem, yalnızca yapının strüktürel dengesini sağlamakla kalmayıp aynı zamanda ışık, hava ve veri akışını yönlendiren geçirgen bir organizma gibi çalışmaktadır. Tüp biçimli taşıyıcı elemanlar sayesinde katlar arasında doğal ışığın serbestçe yayılmakta, hava dolaşımının sağlanmakta ve mekânda görsel olarak akışkan bir bütünlük oluşturulmaktadır. Geniş açıklıklara ve şeffaf cephelere sahip olan yapı, görsel konforu artıran gün ışığı düzeyini doğal yollarla elde etmektedir Aynı zamanda yapının planlamasında doğal havalandırmayı destekleyen açıklıklar ve iç hacimlerin geçirgenliği sayesinde iç mekânlarda taze hava sirkülasyonunu sağlamaktadır. Böylece yapı, iklimsel kontrolü destekleyen pasif tasarım stratejileri ile enerji tüketimini azaltmaktadır (Dede, 2023).

Şekil 2.10. Sendai Mediatheque (Medium, 2018)

Doğal aydınlatma tasarım sürecini etkileyen temel dinamikler arasında binanın konumu, yönlenmesi, pencere ve diğer açıklıkların boyutları, konumları ve yönleri yer almaktadır. Bunlara ek olarak, dış çevredeki yapılaşma, bitki örtüsü, topografya ve iç mekân yüzeylerinin özellikleri de dikkate alınması gereken önemli hususlardır. Ayrıca, iç mekânda ışığın dağılımını etkileyen renk ve optik özellikler gibi faktörler de göz önünde bulundurulmalıdır.

Doğal ışığın, yapının fiziksel performansını ve kullanıcı konforunu artırmaya yönelik teknik katkılarını ifade eden işlevsel rolü, mekânsal kimlik–doğal ışık etkileşimi bağlamında önemli bir değerlendirme alanı oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, doğal ışığın işlevsel rolüne dair dikkat edilmesi gereken kriterler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

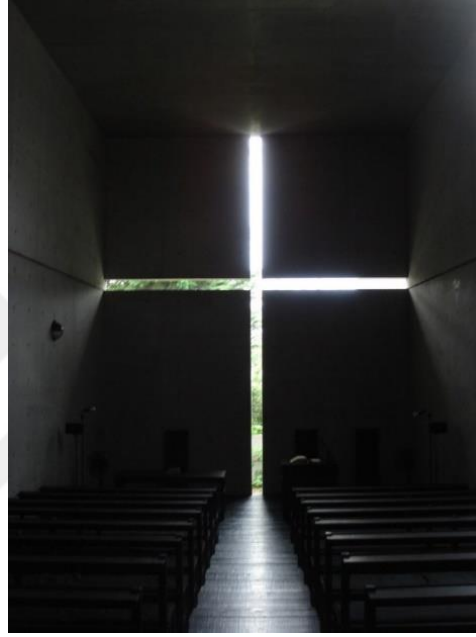
- Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma
- Isı yönetimini optimize etme
- Doğal havalandırmaya katkı sağlama
- Enerji tasarrufu sağlama

2.3.2. Mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşimi bağlamında doğal ışığın anlamsal rolü

Modern mimarlığın öncülerinden L. Sullivan, mimarlığın yalnızca yapı inşa etmekle sınırlı olmadığını, yapı malzemelerine düşünce ve duyguyla anlam kazandırma görevi taşıdığını vurgulamıştır. Mimarlık, malzemelere hayat vererek onları işlevsel ve estetik açıdan zenginleştirmekte, böylece yapılar insanlara özgün ve öznel bir değer sunmaktadır. Bu bağlamda mimarlığın hem teknik hem de sanatsal bir disiplin olmaktadır (Yıldız, 1995). İnsanların ışık ve karanlığı nasıl algıladığı ve bu kavramlara yüklediği anlamların, ışığın mimari bir unsur olarak kullanımında belirleyici olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca, bu algısal boyuta fiziksel mekân tasarımı da eklenerek, ışığın bir mekâna biçim ve karakter kazandırabileceği vurgulanmıştır (Yıldız, 1995).

Doğal ışığın mimari mekânda anlamsal etkisi, felsefi ve dini söylemlerin mekânsal temsiline önemli katkılar sağlayabilmektedir. Bu bağlamda, ışık ve karanlık, sahip oldukları anlamsal kimlikler ve ilkeler doğrultusunda yapı elemanlarının biçimlendirilmesinde tarih boyunca belirleyici bir rol üstlenmiştir. Pantheon’da dini öğelerin kompozisyonu göstermek amacıyla kullanılan doğal ışık, göklerin ruhani niteliğini vurgulamak ve odağı yukarıya yönlendirmek gibi sembolik anlamlar da taşımaktadır. Modern mimaride ışık, mekân ve doğa ile derin bir ilişki kuran Tadao Ando,

ışığın karanlıkta odak noktasına dönüşmesini sağladığı yöntemlerle özellikle Işık Kilise’inde etkileyici bir örnekle karşımıza çıkmaktadır. Kilisenin duvarları tamamen kapalı betonla yapılmış ve çevre kasvetlidir, böylece mekânda bir sakinlik yaratmaktadır. Ancak, kürsünün arkasında bulunan dar yarıklardan gelen ışık, karanlık alanda bir ışık haçı oluşturmakta ve bu haç, kilisenin tüm vurgusunu ortaya çıkarmaktadır (Şekil 2.11.). Bu yaklaşım, mimari bir unsur olan doğal ışığın tanrısal bir anlam dönüşmesinde başarılı bir örnektir (Qin, Zhao, Cao, & Chen, 2016).

Şekil 2.11. Işık Kilisesi (Kroll, 2011)

İslam mimarisinde de benzer amaçla doğal ışık, tecelli ve manevi anlamı yansıtmak için önemli bir tasarım ögesi olarak kullanılmaktadır. Pencereler, ayna yüzeyler ve geometrik desenlerle ışığın mekâna yansımaları sağlanmakta, bu sayede maddi yüzeyler soyut bir nitelik kazanmaktadır. “Allah, yerin ve göklerin nuru” anlayışıyla ışık, Tanrı’nın varlığını ve manevi boyutunu temsil eden bir metafor olarak mimari yapılarda karşımıza çıkmaktadır. Bu estetik ve manevi yaklaşımla, mekânların dünyevi deneyimlerin ötesine geçmesi amaçlanmaktadır (Alborzia, Habib, & Etessam, 2016).

Emre Arolat tarafından tasarlanan Sancaklar Cami, modern İslami mimarinin en önemli temsilcilerinden biri olarak dikkat çekmektedir. Tasarım, dini mekânın özüne odaklanarak, ışık ve maddenin en saf halleriyle, tüm kültürel bağlamlardan arındırılmış bir iç dünyayı temsil etmeyi amaçlamaktadır. Kible duvarına sızan ışık ve duvar boyunca yer alan yarıklardan süzülen ışık, ibadet yerinin yönelimini artırmaktadır. İbadet edenler,

ibadetlerini doğal ışığa doğru tamamlamaktadır (Şekil 2.12.) (Sedef, 2018). Böylece, Tanrı ile ibadet eden arasında doğal ışık dışında hiçbir unsur yer almaz. Işık, Tanrı ile ibadet edenler arasında kutsal bir kavram olarak hissedilir ve Tanrı ile ibadet edenler arasında bir tür aracı olarak varlığını hissettirir.

Şekil 2.12. Sancaklar Cami kible duvarı (Merdim, 2017)

Işığın anlamsal kullanımı sadece dinlerin değil toplumun değer yargılarını ve kültürel özelliklerin mekânda öne çıkması içinde kullanılabilmektedir. 20.yüzyılın en önemli mimarlarından Louis Kahn mekân, yapı, ışık bütünlüğü anlayışıyla Bangladeş Meclis Binası'nda toplanma mekânının önemine dikkat çekmek ve ulus olarak bir araya gelme ruhunu yansıtmak amacıyla sadece yukarıdan alınan ışığı kullanarak bu mesajı güçlendirmiştir. Devletin toplumsallık üzerine kurulu olduğunu, doğal ışığın anlamsal gücünden faydalanarak kullanıcı üzerinde etkili bir şekilde hissettirmiştir. Kahn, bu anlamı yansıtan bir şekilde strüktürel yapısını biçimlendirmiştir (Şekil 2.13) (Yıldız, 1995).

Şekil 2.13. Bangladeş Parlamento Binası (Lutoli & Jashanica, 2022)

Anıtsal yapılar ve sergi binaları gibi yapılarda doğal ışık, yalnızca mekânın aydınlatılmasını sağlamak için değil, aynı zamanda yapının konseptini güçlendirmek, ziyaretçi deneyimini zenginleştirmek ve duygusal bir bağ kurmak amacıyla kullanılan temel bir öğedir. Bu tür yapılarda doğal ışık hem işlevsel hem de sembolik anlamlar taşımakta ve tasarım konseptiyle olan ilişkisi tasarımı destekleyen ve tamamlayan unsur halini almaktadır. Doğal ışık, mekânsal organizasyonu şekillendirerek ziyaretçilerin alanı nasıl deneyimleyeceğini doğrudan etkilemektedir. Bu durum özellikle sergi binalarında sergilenen eserlerin algılanışını yönlendirmektedir.

Daniel Libeskind tarafından tasarlanan Yahudi tarihini, kültürünü ve yaşanan trajedileri anlatmayı amaçlayan bir anıt ve sergi alanı olan Berlin Yahudi Müzesi'nde doğal ışık yalnızca fiziksel bir unsur olarak değil, sembolik bir araç olarak yer aldığı önemli bir örnektir. Gün ışığını içeriye alan pencere tasarımı, alışılmış pencere tiplerinden farklı bir şekilde, soykırımın acı gerçekliğini cephede simgeleyecek biçimde tasarlanmıştır (Şekil 2.14.). Libeskind, bu açıklıkların, müzenin tasarımına en belirgin şekilde etki eden mimari unsurlardan biri olduğunu vurgulamıştır (Kısmet, 2021).

Şekil 2.14. Berlin Yahudi Müzesi (Anonim, 2001)

Doğal ışığın anlamsal boyutu, fiziksel işlevlerin ötesine geçerek mekânsal kimliği güçlendiren, semantik etkileri olan ve sembolik değerler taşıyan bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Hacimlerini aydınlatırken, aynı zamanda sembolik bir anlatı oluşturmaktadır. Kutsal mekânlarda mistik bir hava yaratmak ve ilahi bir bağın metaforu olarak kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, doğal ışık mekânın tarihsel veya kültürel bağlamını yansıtan bir araç olarak işlev görmektedir. Belirli bir geometrik form veya malzeme ile birleşerek, geçmişle günümüz arasında bir köprü kurmaktadır. Doğal ışığın mekânda yarattığı oyunlar, gölge ve aydınlık arasındaki kontrast, kullanıcıların mekâna dair algılarını zenginleştirmekte ve mekânın anlamını güçlendirmektedir. Bu yönüyle doğal ışık hem estetik hem de anlamsal bir bütünlük sağlayarak mimari deneyimi bir sanat formuna dönüştürmektedir.

Doğal ışığın, mekâna kültürel, simgesel ve kavramsal anlamlar yükleyerek mimari anlatıyı derinleştiren kullanımı, onun anlamsal ve sembolik rolünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, mekânsal kimlik ile doğal ışık arasındaki etkileşim doğrultusunda, doğal ışığın bu rolüne ilişkin dikkate alınması gereken temel kriterler aşağıda sıralanmıştır:

- Mimari konseptle ilişki kurma
- Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama
- Mekânsal organizasyon sağlama

2.3.3. Mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşimi bağlamında doğal ışığın estetik rolü

Doğal ışık, mimari tasarımda sadece bir aydınlatma aracı olmanın haricinde, mekânın estetik kimliğini şekillendiren önemli bir etkidir. Mekân; strüktür, biçim, renk,

malzeme ve ışık gibi unsurların etkisiyle algılanmaktadır. Işığın mekân içindeki hareketi, yüzeylerle, malzemelerle ve yapı elemanlarıyla olan etkileşimi, tasarımın görsel dilini doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda, ışık ve gölge oyunları, malzemelerin dokusunu vurgulamak ve yapı elemanlarını ön plana çıkarmak için önemli bir araçtır. Doğru malzemeleri seçmek, doğal ışıkla uyumlu ve ideal bir çevre oluşturmak, insanlarla iletişim kuran yapılar tasarlamak, tasarımcıların temel hedeflerinden biridir.

Doğal ışığın mimari mekândaki en önemli estetik özelliklerinden biri, değişkenliği ve tekdüzeliğe meydan okuyan yapısıdır. Bu özellik, mekâna dinamik bir derinlik ve canlılık katarken, aynı zamanda mekânın estetik değerlerini sürekli olarak dönüştürmektedir (Özorhon & Uraz, 2014).

Işık ve gölgenin dekoratif kullanımı, mimari mekân tasarım içerisinde insanların estetik algısını değiştirmek, yaşam ortamlarını geliştirmek ve estetik standartlarını yükseltmek için bir araç olarak kullanılmaktadır (Hu, 2017). Mimari mekânın plastik yapısının oluşturulması, mekândaki ışık boşluklarının yerinin ve biçiminin belirlenmesi, ışığın yönü ve yoğunluğunun kontrol edilmesi gibi yöntemlerle gerçekleştirilmektedir (Yıldız, 1995).

Doğal ışık, yapı elemanlarının formunu ve mekân içindeki konumunu vurgulamak için kullanılabilir. Özellikle kolonlar, girişler, merdivenler veya kemerler gibi elemanlar, ışıkla daha belirgin hale getirilebilir. Böylece mekânın görsel kompozisyonunu zenginleştirilmekte ve yapısal unsurların tasarıma olan katkısını ön plana çıkarılmaktadır. Geçmişten günümüze birçok tasarımcı tarafından doğal ışığın tüm mimari plastisitesi dikkate alınmaktadır. Antik dönemde Yunan tapınaklarında cephenin derinliğini ortaya çıkarmak için güçlü gün ışığının kullanılması dikkat çekmektedir. Taş duvarların önünde birbirine yakın yerleştirilmiş sütunların oluşturduğu gölgeler, dikey çizgilerin ışık ve gölge desenlerindeki değişim bu etkiyi daha da artırmıştır (Baker & Steemers, 2002). Bugünün mimarisini şekillendiren modernizme ve uluslararası tarza katkılar sağlayan Le Corbusier, Ronchamp Şapeli'nde plastik bir uğraşıya yönelmiştir. Duvarlar ve çatı arasında 10 cm'lik bir boşluk açarak strüktür sistemine dikkat çekmiş, tavan boyunca ışık çizgisinin oluşmasını sağlamıştır. Böylece bütün tavan yüzüyormuş gibi algılanmıştır (Şekil 2.15.) (Üçüncü, 1995).

Şekil 2.15. Ronchamp Şapeli (Kroll, 2010)

Doğal ışığın ve yansıyan gölgelerin kullanımı çağdaş mimaride büyük ölçüde geliştirilmiş ve farklı biçimler alarak bu mekânların yeniden şekillendirilmesinde etkili bir rol üstlenmiştir. Çağdaş projelerden bazıları, yapılarda ışık ve gölge unsurlarını kullanarak mekânları zarif bir sanat paletine dönüştürülmüştür (Saber, 2019). Yakın dönemde tasarımlarında kullandığı sistem ve strüktürlerle doğal ışığını etkin kullanımına dair özgün örnekler veren Jean Nouvel ışığın mekâna aktarılırken oluşturduğu ışık-gölge sayesinde mekân yüzeylerinde desen oluşumu sağlanmıştır (Şekil 2.16.). Doha Kulesi'nde strüktür sayesinde hem gün ışığı mekâna etkili alınmış hem de mekânda maksimum gölgeleme elde edilmiştir (Bahar & Yalçinkaya, 2021). Bu bağlamda, doğal ışık ve gölge dinamiklerinin estetik ve anlam katmanları ekleyerek mekân kimliğini yeniden tanımladığı görülmektedir.

Şekil 2.16. Doha Kulesi (Boissière, 2024)

Estetik etkiler, mekânda doğal ışığın görsel kompozisyona, güzelliğe ve sanatsal etkiye yaptığı katkıyı ifade etmektedir. Mekânsal kimlik–doğal ışık etkileşimi doğrultusunda, doğal ışığın estetik rolüne dair dikkat edilmesi gereken kriterler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama
- Işık- gölge dinamiklerini oluşturma
- Mimari formun özelliklerini öne çıkarma

2.3.4. Mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşimi bağlamında doğal ışığın psikolojik rolü

Mimari mekânda ışığın yoruma ve gözleme dayalı etkileri konusunda çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda ışığın anlamı ve etkisi, insan algısı ile ilişkilendirilmiştir. Işık, insan ve mekân arasındaki etkileşim, mekâna yönelik belirli tepkilerin oluşmasına zemin hazırlamakta, mekânda meydana gelen fiziksel uyarılar, bireylerde psikolojik tepkilere yol açmaktadır. Mekân öğelerinin her biri, kendi içinde duygusal bir yük taşımakta ve bu durum, çevresel algılama bağlamında mimari bir özellik olarak değerlendirilmektedir. Mekân içinde hareket eden bir kullanıcı, mekânın biçimi ve bu mekâna alınan ışığın özellikleriyle belirli duygulara yönelmekte ve bu durum, mekândaki fiziksel özelliklerin, psikolojik bir etkiye dönüşebileceğini göstermektedir

(Bilgi, 2007). Bu perspektifte, ışığın yalnızca fiziksel bir unsur olmaktan öte, bireylerin mekânsal algısı ve duygusal tepkileri üzerinde önemli bir etkisi olduğunu söylenebilmektedir.

Mekân tasarımında ışık ve renk arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Bazı renklerin ışığı daha fazla yansıtması, mekânda görsel ve duyuşsal algıyı etkilerken kullanıcılar üzerinde psikolojik etkiler de yaratmaktadır. Mekânda kullanılan renkler, ışığın dalga boyu veya mekânın işlevine bağlı olarak farklı etkiler oluşturmaktadır. Bu etkiler, mekânı daha geniş, daha küçük, sıcak, soğuk, enerjik, sakin ya da bunaltıcı vb. şekilde algılanmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, döşeme ve duvarlarda yapılan düzenlemelerle mekânın daha geniş algılanması sağlanmaktadır (Ökmen & Satıcı, 2021). Dolayısıyla ışık tasarımı ve mekânların aydınlatılması, hacimlerden istenen görsel ve psikolojik algılamalara temel oluşturan eylemlere göre düzenlenmesine dikkat edilmelidir. Bu bağlamda, ışık ve renk yalnızca mekânın fiziksel algısını değil, aynı zamanda onun atmosferini de şekillendirerek, kullanıcının mekânı nasıl deneyimlediğini belirlemektedir. Mekân atmosferi, ışığın gün içindeki değişimi ve renklerin mekândaki yansımalarıyla birlikte, bireyin mekânı algılama ve yorumlama biçimini etkileyen önemli bir unsurdur. Çevreye dair duyguların ifadesi olarak tanımlanan mekân atmosferi mekânın bireyde anlamlandırma, tanımlama ve yorumlama gibi düşünsel süreçlerine zemin hazırlamaktadır (Uysal, 2017). Mekân atmosferi, mekânın fiziksel boyutlarıyla değil, aynı zamanda kullanıcının duygusal ve algısal deneyimiyle şekillenmektedir. Günün farklı saatlerinde değişen ışık seviyeleri, mekânın atmosferini farklı duygusal ve görsel deneyimlere dönüştürmektedir (Çınar & Tunçok Sarıberberoğlu, 2023). Örneğin, sabah ışığıyla yumuşak ve dingin bir atmosfer yaratılabilirken, akşam saatlerinde ışığın açıları ve yoğunluğu mekâna dramatik bir etki oluşturulabilmektedir.

Tasarladığı atmosferlerde öncelikli hedefi duyuları harekete geçirmek olan Peter Zumthor, doğal ışık konusunda mimarlık pratiğinde son derece derin ve anlamlı bir yaklaşım geliştirmiş, ışığı yalnızca bir aydınlatma unsuru olarak değil, mekânın ruhunu şekillendiren temel bir öge olarak benimsemiştir. Termal bir tesis olan Therme Vals'de, ışığın etkisi mekânlara farklı duygu durumları kazandırmaktadır. Bazı alanlarda ışığın yumuşak ve dengeli kullanımıyla dinginlik ve huzur hissi ön plana çıkarken, bazı mekânlarda ise ışık ile karanlık arasındaki keskin zıtlık, mekânsal gerilim duygusu yaratmaktadır. Bu etki, kimi zaman karanlık bir mekânı delip geçen birkaç küçük ışıklıkla, kimi zaman da doğayla doğrudan görsel temas sağlayan geniş açıklıklarla sağlanmaktadır (Şekil 2.17.). Therme Vals, doğal ışığın psikolojik etkilerini ortaya koyan

bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır (Atabay, 2010). Bu doğrultuda, ışığın mekânın ruh halini ve atmosferini belirleyen temel unsurlardan biri olduğunu söylenebilir.

Şekil 2.17. Therme Vals (Atabay, 2010)

Simonds, ışığın mekânda sahip olduğu çeşitli karakteristik özellikleri ele almıştır. Bu karakteristik özellikler mekân aracılığıyla insanlara ulaşmakta ve bireyde psikolojik tepkilere yol açmaktadır. Işık, inci beyazından süt beyazına, amber sarısından kobalt mavisine, limon sarısından, gümüş rengine kadar farklı renklerde ortaya çıkmaktadır. Yoğunluk açısından ise, soluk ve yumuşak bir ışıktan parlak, göz kamaştırıcı ışığa kadar değişkenlik göstermektedir Işık ayrıca hareketli ve farklı niteliklerde (titreyen, dans eden, çakan ya da sel gibi akan) olabilmektedir. Bunlar, doğal ışığın mekân tasarımında kullanılabilecek birçok değer ve etkisinden sadece birkaçıdır. (Simonds, 1961, akt. Bilgi, 2007). Işıkla birlikte mekânda oluşan duyusal ve psikolojik özellikler, belirli duygu hallerine (hüzünlü, kasvetli, esrarengiz, samimi, davetkâr, rahatlatıcı ya da canlandırıcı ruh hali) karşılık bulmaktadır.

Doğal ışığın gün içerisindeki hareketi, yoğunluğu ve rengindeki değişimler mekânda zamanın akışını hissettirme, mevsimsel ve günlük döngüleri vurgulama açısından önemli bir rol oynamaktadır. Bu döngü, kullanıcıların günün farklı zamanlarını fiziksel ve duygusal olarak hissetmesine olanak tanımaktadır. Mekân tasarımında, doğal ışığın bu zamansal değişkenliği dikkate alınarak belirli yönlendirmeler ve açıklıklar yaratılabilir. Işığın gün boyu mekân içerisinde oluşturduğu hareket, gölge oyunları ve renk değişimleri, kullanıcıların mekânla olan deneyimlerini dinamik ve sürekli değişen bir hale getirir (Tezel, 2007). Özetle, doğal ışık mekânda zamanın fiziksel ve duygusal

bir işareti haline gelir, mekân kullanıcılarının doğa ile bağlantısını güçlendirir ve onların mekân algısını zenginleştirir.

Doğal ışığın, kullanıcının duygusal durumunu, zaman algısını ve mekânla kurduğu deneyimsel ilişkiyi şekillendirme biçimi, onun psikolojik rolünü tanımlar. Bu etkileşim; ruh hâli, atmosfer algısı ve duygusal tepki gibi unsurlar üzerinden mekânsal kimliğin oluşumuna katkı sunar. Bu bağlamda, doğal ışığın psikolojik rolüne ilişkin dikkat edilmesi gereken temel kriterler aşağıda sıralanmıştır:

- Mekânsal deneyimi çeşitlendirme
- Duygu durumunu değiştirme

2.4. Ağa Han Mimarlık Ödülleri - Doğal Işık İlişkisi

Ağa Han Kültür Vakfı (Aga Khan Trust for Culture - AKTC), tarihi kentlerin ve mimari mirasın korunması, kültürel gelişimin teşvik edilmesi ve yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik projeler gerçekleştiren önemli bir organizasyondur. Vakıf, Ağa Han Mimarlık Ödülü (AKAA) nün devamı niteliğinde genişletilmiş, daha kapsamlı bir organizasyon ve yeniden yapılanma çerçevesinde 1988 yılında kurulmuştur. Merkezi Cenevre’de yer alan herhangi bir grup veya topluluğa bağlı olmayan ve hayır kurumu statüsüne sahip olan vakıf, faaliyetlerini Ağa Han Kalkınma Ağı (AKDN) bünyesinde yürütmektedir (Özkan, 2022). AKDN’nin resmi internet sitesine göre bu ağ, gelişmekte olan ülkelerde, ağırlıklı olarak Müslüman nüfusun yaşadığı belirli bölgelerde, insanların yaşam koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan uluslararası bir kurumdur. Ağın faaliyet alanları, sağlıktan eğitime, mimariden kırsal kalkınmaya ve sosyal gelişimi teşvik eden belirli özel sektör girişimlerine kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Bu faaliyetlerin ortak amacı, gelişmekte olan ülkelerdeki sosyal, ekonomik ve kültürel değişimlerin getirdiği zorluklara sürekli yanıt verebilecek kurumlar ve programlar oluşturmaktır (Keser, 2021).

2.4.1. Ağa Han Mimarlık Ödülleri’nin ortaya çıkış süreci

Ağa Han Mimarlık Ödülleri, İslam dünyasındaki mimari üretimi teşvik etmek, belgelemek ve ödüllendirmek amacıyla 1977 yılında İsmaili Müslümanlarının ruhani lideri Kerim Ağa Han tarafından kurulmuştur. Bu ödül programı, İslam mimarisinin tarihsel birikimini koruyarak çağdaş bağlamda yeniden değerlendirmeyi ve mimarlığı

yalnızca biçimsel bir üretim alanı değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir ifade biçimi olarak ele almayı amaçlamaktadır.

Ağa Han, İslam coğrafyasına yaptığı çeşitli ziyaretlerde, söz konusu bölgelerin tarihi, kültürel ve mimari gelişim süreçlerini incelemiş; bu yapıların İslam'ın ruhunu ve geleneklerini ne ölçüde yansıttığını eleştirel bir bakışla değerlendirmiştir. Mimari üretimin yerel geleneklerden mi, yoksa Batı menşeli kavramsal çerçevelerden mi beslendiği sorusu, bu sürecin merkezine yerleşmiştir. Bu bağlamda Ağa Han, İslam kültürü ve mimarisi üzerine derinlemesine bir sorgulama yürütmüş ve uzmanlarla gerçekleştirdiği toplantılar aracılığıyla, bireyleri daha yaratıcı, vizyoner ve özgün yapılar üretmeye teşvik edecek yöntemler üzerine fikir alışverişinde bulunmuştur (Munkittrick, 2009).

Bu düşünsel ve eleştirel zemin, Ağa Han Mimarlık Ödülleri'nin temelini oluşturmuş; geleneksel mimari mirası çağdaş ihtiyaçlarla uyumlu biçimde ele alan, kültürel süreklilikle birlikte mimari yeniliği de destekleyen uluslararası bir platformun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Ödül programı yalnızca estetik ölçütleri değil, aynı zamanda toplumsal faydayı, kültürel bağlamı ve çevresel sürdürülebilirliği esas alan çok yönlü bir değerlendirme anlayışı geliştirmiştir. Bu yönüyle Ağa Han Mimarlık Ödülleri, İslam dünyasında mimarlığın dönüştürücü potansiyelini ortaya koyan önemli bir inisiyatif niteliğindedir.

2.4.2. Ağa Han Mimarlık Ödülü'nün veriliş amacı

Ağa Han Mimarlık Ödülü (AKAA), Karim Ağa Han tarafından, mimarlık aracılığıyla İslami kültürlerin farkındalığını artırmak ve mimarlıkta yeni mükemmeliyet standartları belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. İslam dünyasında mimarlığın gelişimine katkıda bulunan mimarlar, planlamacılar, hükümet yetkilileri ve topluluk liderlerinin çabalarını takdir eden bir ödüldür (Shahri, 2024). Bu ödüller, İslam kültürünü yansıtan, mimarlıkta mükemmellikte yeni standartlar belirlemiş, planlama uygulamaları gerçekleştirilmiş ve tarihi doku ile çevreye uyum sağlayan projelere verilmektedir. Mimari yapıların yalnızca fiziksel, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlara cevap vermesi aynı zamanda kültürel mirasla uyumlu olmaları da beklenmektedir (Günarslan, 2007). Sosyal, ekonomik, teknik ve çevresel etkenleri dikkate alarak mimari mükemmeliyeti hedefleyen bu ödül, kullanıcıların işlevsel ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayan, yerel kaynakları yenilikçi biçimde kullanan projelere öncelik vermektedir. Değerlendirmelerde tasarım

mükemmelliğinin yanı sıra etik değerler, kültürel farkındalık ve sosyal duyarlılık öne çıkmaktadır. Ağa Han Mimarlık Ödülü, belirli bir kurallar bütünü yerine, projelerden oluşan bir örnekler dizisiyle kendini tanımlamaktadır. Bu yaklaşım, ödülün yapısına özgün bir dinamik kazandırmakta ve projelerin seçim sürecinde, kurumun yönetim yapısında dikkat çekici bir güçler ayrılığı ilkesinin varlığını ortaya koymaktadır (Kuyrukçu, 2020).

Ağa Han Mimarlık Ödülleri çağdaş Müslüman toplumların yaşamının çeşitli boyutlarındaki belirleyicilerin rolünü dikkate alarak koruma eğilimlerinden modernizasyona, süreklilikten değişime, gelenekten modernliğe, yerelden globale kadar uzanan farklı dinamikleri bir arada değerlendirildiği zengin ve çok yönlü bir yaklaşımı ifade etmektedir (Khasraghi & Mehan, 2023).

2.4.3. Ağa Han Mimarlık Ödülü’nün seçici ölçütleri

Ağa Han Mimarlık Ödülü, Müslüman toplulukların yaşadığı bölgelerdeki mimari ve diğer çevresel müdahalelerdeki mükemmelliği ödüllendirmek amacıyla hayata geçirilmiştir. Bu ödül, üç yılda bir verilmekte olup, İslam kültürünü çağdaş bir şekilde yansıtan projeleri tanımayı amaçlamaktadır. Ödül, sosyal konut, toplumsal gelişim, restorasyon, yeniden kullanım ve bölgesel koruma gibi projelerin yanı sıra, tarihi çevreye uyumlu küçük ölçekli projelerden büyük komplekslere kadar çeşitli yapı türlerini kapsamaktadır. Bu projeler, fiziksel, sosyal ve ekonomik ihtiyaçlara karşılık vermekte, aynı zamanda kültürel mirasa saygı göstermektedir. Ağa Han Mimarlık Ödülü, altyapı ve ulaşım projelerinden dini mekânlara, konutlardan sanayi tesislerine kadar geniş bir yelpazede, şehir ve bölge düzeyindeki planlama projelerini desteklemektedir. Ayrıca, yerel kaynakları kullanan ve bağlamsal çevreye saygı gösteren projeleri takdir etme vurgusuyla da tanınmaktadır (Özkan, 2022). 1977'den bu yana 15 faaliyet döngüsünü tamamlamıştır ve dünya çapında 9.000'den fazla proje hakkında dokümantasyon derlenmiştir. Bugüne kadar, ana jüriler Ağa Han Mimarlık Ödülü'nü almak üzere 128 proje seçmiştir.

Ağa Han Mimarlık Ödülü, birçok mimarlık ödülünden ayrılarak yalnızca mimari mükemmeliyeti değil, aynı zamanda yaşam kalitesini yükseltmeyi ve doğal kaynakların verimli kullanımını hedefleyen projeleri değerlendirmektedir. Ödül kapsamında, taş ve kerpiç gibi geleneksel malzemelerle inşa edilen sürdürülebilir tasarım ilkelerini benimseyen yenilikçi yapılardan, ileri teknolojiye “yeşil” binalara kadar geniş bir

yelpazede projeler ele alınmaktadır. Bu çeşitlilik, ödülün hem mimari hem de çevresel ve toplumsal etkilere verdiği önemi ortaya koymaktadır.

Jüri değerlendirme süreci, genellikle belirli kriterler çerçevesinde sistematik bir yapıya oturtulmuştur. Bu bağlamda, süreç şu temel ölçütler etrafında şekillenmiştir:

- Toplumsal etki: projenin topluma ve bireylere sağladığı katkılar; toplum için mimarlık anlayışı
- Yenilikçi yaklaşımlar ve yaratıcılık: özgün fikirlerin geliştirilmesi ve yaratıcı tasarım çözümleri sunulması
- Kimlik: yerel ve kültürel kimliği yansıtan, aynı zamanda çağdaş bir mimarlık dili geliştiren yaklaşımlar
- Çevresel uyum: Doğal ve yapılı çevreyle bütünleşen tasarımın yerel bağlama ve çevresel değerlere hassasiyet göstermesi
- Estetik değerler: Mekânsal organizasyonun ve tasarımın iç ve dış mekân uyumu gözetilerek görsel ve biçimsel estetiğin ön planda tutulması.
- Coğrafi ve iklimsel şartlar: Tasarımın, bulunduğu bölgenin coğrafi özelliklerini ve iklimsel gerekliliklerini dikkate alması
- Yapısal Nitelikler: teknolojik açıdan erişilebilir ve çevre dostu malzemelerin tercih edilmesi, detay çözümlerindeki özen ve olgunluk sergilemesi, bakım kolaylığı ve sürdürülebilirliği desteklemesi
- İşlevsel yeterlilik: mekânın işlevsel ihtiyaçlara uygun ve etkin çözümler sunması.
- Ekonomik uygulanabilirlik: Projenin ekonomik olarak gerçekleştirilebilir, aynı zamanda sürdürülebilir bir yapıya sahip olması (Andaç, 2010).

Her ödül döngüsünde, yönetim kurulu farklı jüri üyelerini seçerek geniş bir jüri heyeti oluşturur. Ağa Han Mimarlık Ödülleri'nin jürisi, farklı coğrafyalardan seçilen, mimar, sanatçı ve sosyolog gibi çeşitli disiplinlerden uzmanları bir araya getiren bir yapıya sahiptir. Bugüne kadar Ağa Han Mimarlık Ödülleri jürisinde yer almış isimler arasında Peter Eisenman, Frank Gehry, Kenzo Tange, Zaha Hadid, Charles Correa, Jean Nouvel, Arata Isozaki, Alvaro Siza ve Fumihiko Maki gibi alanında öncü figürler bulunmaktadır. Jüriye sunulan projeler temel ölçütler çerçevesinde değerlendirildikten sonra, belirli yapılar kısa listeye dahil edilir. Kısa liste, yerinde incelenmesi gereken projelerin listesini ifade eder. Bu projeler, mimar ve kullanıcı görüşleri doğrultusunda, bir grup teknik uzman tarafından yerinde değerlendirilir ve raporlar hazırlanarak jüriye

sunulur. Sonrasında her teknik ekip üyesi, incelediği projeyi jüri önünde savunur. Bağımsız jüri değerlendirmeleri sonucunda ödüle layık projeler seçilir ve ödül fonu, jüri tarafından belirlenen projelere takdim edilir (Özkan, 2022).

2.4.4. Doğal ışığın Ağa Han Mimarlık Ödülü sürecindeki önemi

Ağa Han Mimarlık Ödülü için doğal ışık, yalnızca bir tasarım aracı olarak değil, aynı zamanda yerel kimliği ve mekânsal bağlamı güçlendiren bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Doğal ışığın mimari tasarımda bilinçli bir şekilde kullanılması, ödül sürecinde önemli bir kriter olduğunu göstermektedir. Jüri raporları incelendiğinde, özellikle doğal ışığın mekânsal atmosfer yaratmadaki etkisi, kullanıcı deneyimine katkısı ve geleneksel ile modern tasarım anlayışlarını nasıl birleştirdiği üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, doğal ışığın mimari projelerde bağlam ve kimlik oluşturma potansiyeli, ödül alan projelerin ortak paydası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Cami ve benzeri ibadet yapılarında, ışık kutsal bir ortam oluşturmak için başlıca araçlardan biri olarak kullanılmaktadır. Örneğin, 2016 yılında ödül kazanan Bait Ur Rouf Cami, üst açıklıklarından süzülen ışıqla ibadet mekânında güçlü bir ruhani atmosfer yaratmıştır. Jüri raporuna göre cami, "bir ibadet mekânının ruhu yüceltmesi gerektiğini kavrayan" bir yaklaşıma sahiptir. İç mekândaki ışık ve gölge oyunları ile "derin bir tefekkür ve huzur ortamı" oluşturulmuş; dokulu kırmızı tuğla duvarlar ve zemine düşen ışık huzmeleri ise "soyut ve ilkel bir sembolizm" üzerinden güçlü bir deneyim sunmuştur. Benzer şekilde, 1989 yılında ödül alan Arap Dünyası Enstitüsü projesinde, İslam mimarisine ait unsurlar (merkezi avlu, maşrabiye) modern bir Avrupa bağlamında yeniden yorumlanmıştır. Işığa duyarlı cephe panelleri hem işlevsel hem de simgesel bir rol üstlenerek doğal ışığı iç mekâna filtrelerken, geçmişle bağ kuran çağdaş bir tasarım dili sunmuştur. Jüri, bu yaklaşımı hem teknik başarı hem de kültürel referanslar açısından etkileyici bulmuştur.

Ödüle lâik görülen projelerde doğal ışık kullanımı, özellikle iklimsel ve yerel verilerle uyumlu tasarımlar geliştirme konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, doğal ışık, binaların enerji verimliliğine katkı sağlarken, aynı zamanda mekânların gün içindeki değişen atmosferini de şekillendirmektedir. Bu değişim, kullanıcı deneyimi açısından mekânın dinamik bir unsur olarak algılanmasına olanak tanımakta ve ödül alan projelerde bu unsurların ne ölçüde başarıyla uygulandığının jüri tarafından dikkate alındığı görülmektedir.

Doğal ışık, Ağa Han Mimarlık Ödülü değerlendirme sürecinde, Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü, İpekyol Tekstil Fabrikası, Bangladeş Ulusal Meclisi, Sherefudin'in Beyaz Cami gibi pek çok ödüllü projede somut biçimde gözlemlenmekte, ışığın bilinçli kullanımı ödül gerekçelerinde açıkça vurgulanmaktadır.

3. ALAN ÇALIŞMASI

3.1. Mekânsal Kimlik-Doğal Işık Etkileşimi Bağlamında Ağa Han Mimarlık Ödülleri'nin Analizi

Alan çalışması bölümünde Ağa Han Mimarlık Ödülü almış projelerde mekânsal kimlik oluşumunda doğal ışığın hangi rolünün baskın olduğunu tespit amaçlı, öncelikle literatür analiz edilerek sentezlenmiştir. Çalışma kapsamında doğal ışığın mekânsal kimlik oluşturmada oynadığı rol, elde edilen veriler doğrultusunda Çizelge 3.1.'de 4 ana başlık altında 12 ölçüt olarak tanımlanmıştır. Söz konusu tablo, çalışmanın “Bölüm 2.3. Çalışma Kapsamında Mekânsal Kimlik -Doğal Işık Etkileşimi Bağlamında Doğal Işık Rollerinin Belirlenmesi” başlığında detaylı bir biçimde açıklanmıştır. Doğal ışığın mekânsal kimlik oluşturmadaki rolü Ağa Han Mimarlık Ödülü almış yapılar üzerinden analiz edilirken Çizelge 3.1.'de yer alan ölçütler kullanılmıştır.

Çizelge 3.1. Çalışma kapsamına belirlenen doğal ışığın mekânsal kimlik oluşturmadaki rolleri

Mekânsal Kimlik- Doğal Işık Etkileşimi	
Doğal Işık İşlevsel Rolü	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma
	Isı yönetimini optimize etme
	Doğal havalandırmaya katkı sağlama
	Enerji tasarrufu sağlama
Doğal Işık Anlamsal Rolü	Mimari konseptle ilişki kurma
	Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama
	Mekânsal organizasyon sağlama
Doğal Işık Estetik Rolü	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama
	Işık- gölge dinamiklerini oluşturma
	Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma
Doğal Işık Psikolojik Rolü	Mekânsal deneyimi çeşitlendirme
	Duygu durumunu değiştirme

Alan çalışma kapsamında 1978-1980 yılı ilk ödül döngüsünden başlayarak 2020-2022 yılı son ödül döngüsüne kadar olan süreçte her döngüden ödül almış bir kamusal yapı olmak üzere toplam 15 adet yapı seçilmiş, restorasyon ve koruma projeleri çalışma kapsamı dışında tutulmuştur. Aşağıda yer alan Çizelge 3.2.'de çalışma kapsamında incelenecek yapı listesi görülmektedir.

Çizelge 3.2. Alan çalışma kapsamında incelenen yapı listesi

Ödül döngüsü yılı	Yapının adı
1978-1980	Türk Tarih Kurumu
1981-1983	Sherefudin'in Cami
1984-1986	Said Naum Cami
1987-1989	Arap Dünya Enstitüsü
1990-1992	Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü
1993-1995	Büyük Millet Meclis Cami
1996-1998	Tuwaiq Sarayı
1999-2001	Olbia Sosyal Merkezi
2002-2004	İskenderiye Kütüphanesi
2005-2007	Petronas Teknoloji Üniversitesi
2008-2010	İpekyol Tekstil Fabrikası
2011-2013	Müslüman Mezarlığı
2014-2016	Bait Ur Rouf Cami
2017-2019	Filistin Müzesi
2020-2022	Banyuwangi Uluslararası Havaalanı

Çalışma kapsamında seçilen Ağa Han Mimarlık Ödülü almış yapılarda doğal ışığın mekânsal kimlik oluşturmadaki rolü analiz edilirken, yapılar bu ölçütlerin hepsini veya çoğunluğunu sağlıyorsa 'etkili ●', yarısını veya yarısına yakın bir oranı sağlıyorsa 'kısmen etkili ◐', hiçbirini sağlamıyorsa 'etkisiz ○' olarak değerlendirilmiştir

3.2.1. Türk Tarih Kurumu

1978-1980 Döngüsü içerisinde Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülen Türk Tarih Kurumu (TTK) binası (Çizelge 3.3), 1930'lerden itibaren yaygınlaşan Uluslararası üslup binalarına bir tepki olarak, İslam düşüncesinin ilkeleri ve tarihi Osmanlı mimarisi temelinde bir mekânsal konseptle tasarlanmıştır (Şekil 3.1).

Çizelge 3.3. Türk Tarih Kurumu tanıtım tablosu

Türk Tarih Kurumu (TTK)	
İşlev	Kamu Kurumu Binası
Proje yeri	Ankara, Türkiye
Mimar	Turgut Cansever & Ertur Yener
Ödül Döngüsü	1978-1980 Döngüsü
Yapım yılı	1966
Alan	2670 m ²

Türk Tarih Kurumu genel görünüş (AKTC, 2025)

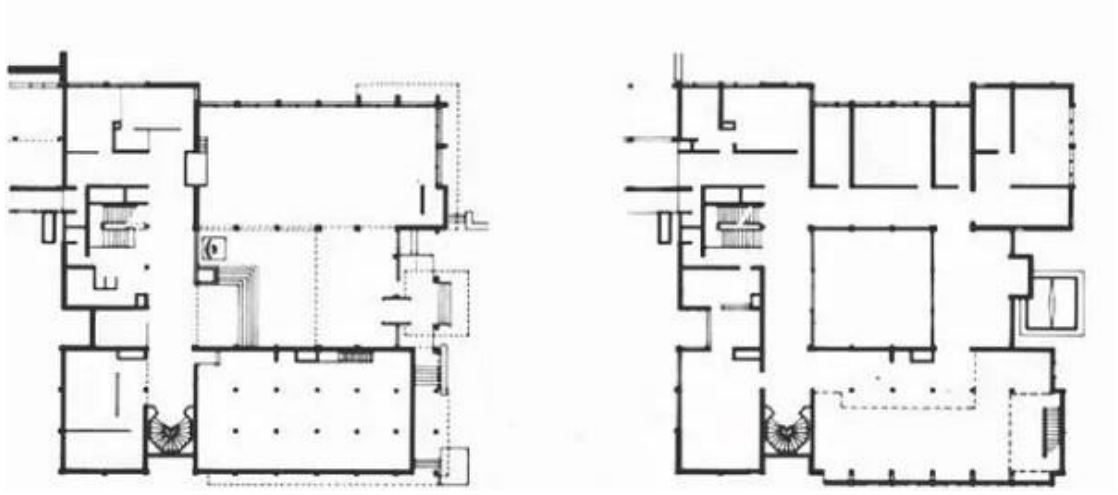
Şekil 3.1. TTK genel görünüş (AKTC, 2025)

Modern yapı ürünleri, geleneksel yerel malzemelerle yan yana getirilmiş, alüminyum pencere çerçeveleriyle el işçiliği ahşap kafesler uyum içinde kullanılmıştır. Binanın duvar kesitlerinde ve cephelerinde, betonarme, Ankara taşı ve alüminyum çerçeveli pencereler bir arada kullanılarak her bir malzemenin niteliği vurgulanmıştır (Şekil 3.2).

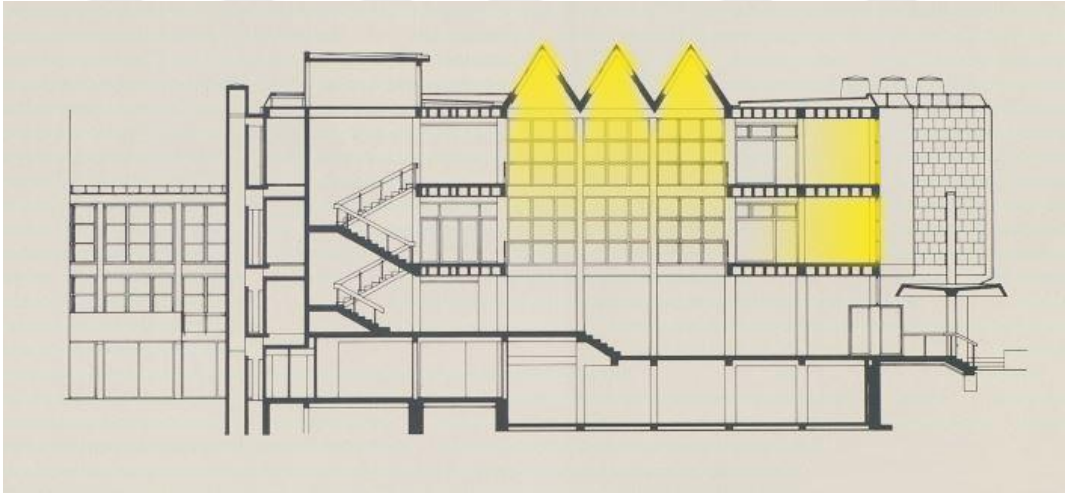
Şekil 3.2. TTK binası ahşap paneller, alüminyum pencere ve taş kaplama dış cephe (AKTC, 2025)

Medreselerin içe dönük karakterini benimseyerek, kütüphane, toplantı salonları ve çalışma alanları gibi işlevsel birimlerin merkezi bir iç avlu etrafında örgütlenmesiyle kurgulanmış, giriş katının kolonlar üzerinde yükseltilmesiyle cephede anıtsal bir etki yaratılmıştır (Şekil 3.3.). Görsel olarak içe kapanan masif kütleli biçimi yapının hem işlevsel hem de sembolik yönlerini güçlendirmektedir.

Şekil 3.3. TTK zemin kat ve birinci kat planı (Holod & Rastorfer, 1983)

Doğal ışık, binaya farklı yollarla alınmakta ve merkezi alanın kamusal karakterini vurgulamak, ona bitişik alanların daha samimi niteliklerini öne çıkarmak amacıyla dikkatlice kontrol edilmektedir. Tüm dış pencereler, ayarlanabilir tente perdelerle donatılmıştır; ancak zemin katta bu pencereler, çıkmalarla korunmaktadır (Şekil 3.4.) (Holod & Rastorfer, 1983).

Şekil 3.4. TTK binası doğal ışık diyagramı (Holod & Rastorfer, 1983'den alınmış, değiştirilerek yazar tarafından oluşturulmuştur.)

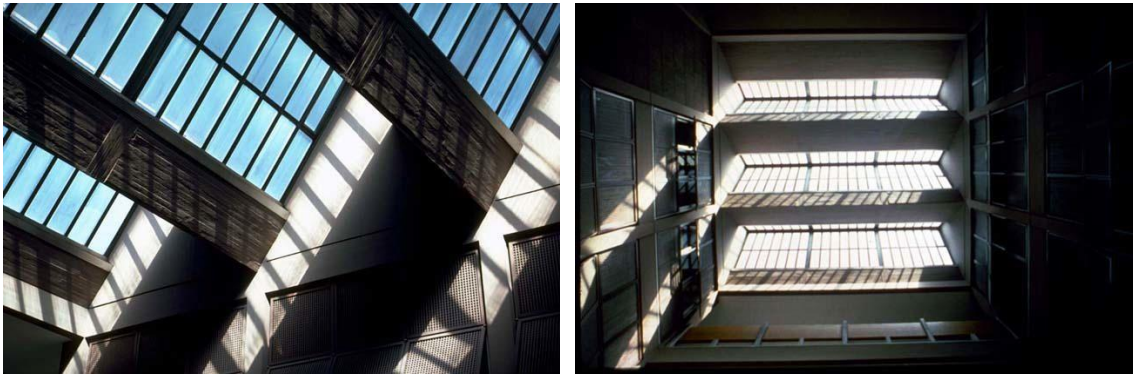
Yapıda farklı mekânlara özgü karakterler kazandırmak amacıyla çatı doğal aydınlatma açıklıklarında farklı geometrik formlar tercih etmiştir. Toplantı salonunda kare, avlu mekânında üçgen ve kütüphanede dikdörtgen biçimler kullanarak, her alanın kendine özgü bir ışık deneyimi sunmasını sağlamıştır. Bu tercih, mekânın ışık yoluyla dönüştürme arayışını yansıtırken, aynı zamanda mekânların işlevlerine ve kullanıcı

profiline uygun tasarım kararlarını yansıtmaktadır. Ayrıca, farklı biçimlerde doğal aydınlatılmış mekânlarla, yapının genelinde bir dil birliği oluşturulması amaçlanmıştır (Şekil 3.5) (Akdoğan, 2019).

Şekil 3.5 TTK binası çeşitli ışık bacaları (AKTC, 2025)

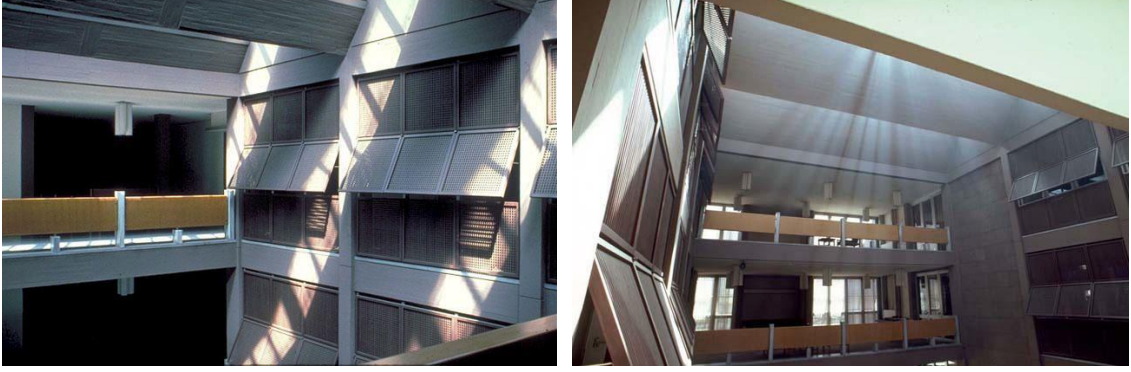
Merkezi avlu, günün saati ve mevsime göre değişen özelliklerle üç büyük çatı penceresinden giren güneş ışığıyla dolmaktadır (Şekil 3.6). Ahşap kafesler, ofislerin dışındaki daha özel alanlarda ve oturma alanlarında ışığı filtrelemekte ve mekânların mahremiyetini de sağlamaktadır.

Şekil 3.6 TTK binası merkez avlu çatı pencereleri doğal ışık geçişi (AKTC, 2025)

Yapının dış cephesinden iç mekâna dair bir izlenim elde etmek güç olsa da iç mekânda, ışık bacalarından süzülen doğal ışık, mekânın algısını dönüştürerek ona derinlik

ve süreklilik hissi kazandırmaktadır. Bu tasarım yaklaşımı, ana cepheden yeterli doğal ışık alınamaması sorununu çözmekte ve iç mekânda dinamik bir atmosfer yaratmaktadır (Şekil 3.7.).

Şekil 3.7. TTK binası merkezi avlu doğal ışık etkileşimi (AKTC, 2025)

Kütüphane okuma salonunda, kuzeyden gelen yansıtılmış doğal ışık, yukarıya yerleştirilmiş altı çatı penceresiyle ve masa seviyesine derinlemesine yerleştirilmiş birkaç küçük pencereden içeriye girmektedir (Şekil 3.8.). Kitap rafları kısmında ise doğal ışık, kitapların zarar görmesini önlemek amacıyla minimum düzeyde tutulmuştur (AKAA, 1980).

Şekil 3.8. TTK binası kütüphane okuma salonu (AKTC, 2025)

İkinci kattaki toplantı salonunda ise, sekiz çatı penceresiyle betonarme kaset tavan üzerinden giren ışık, mekânı dramatik bir şekilde aydınlatmaktadır. Ayrıca cepheden ince ve uzunluğu tavana kadar devam eden, eş ölçüde iki açıklıktan ışık almaktadır (Şekil 3.9.)

Şekil 3.9. TTK binası toplantı salonu doğal aydınlatması (AKTC, 2025)

Türk Tarih Kurumu'nun mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi Çizelge 3.4'te gösterilmiştir.

Çizelge 3.4. Türk Tarih Kurumu mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşiminin analizi

Mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi				
Yapının genel özellikleri	Doğal ışığın rolü	İşlevsel	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma	Etkili ●
- Doğal ışığın etkin kullanımı, gün boyunca yapay aydınlatma ihtiyacını azalmaktadır. Ancak iklimlendirme gereksinimi nedeniyle enerji tasarrufu sınırlı kalmaktadır. - Merkez avlu ve cam açıklıklar, çapraz havalandırma imkânı sağlamaktadır. - Geleneksel Türk mimarisinin çağdaş bir yorumu olan avlu düzenlemesi, doğal ışığın bu mimari öğelerle etkileşimi, kültürel sürekliliği desteklemektedir. - Galerideki ışıklıklar, kaset döşemelerdeki açıklıklar ve okuma salonundaki ışık bacaları, yapının mimari elemanlarını ön plana çıkarmaktadır. - Günün farklı saatlerinde ışık-gölge oyunları, mekâna derinlik ve hareketlilik katmaktadır.			Isı yönetimini optimize etme	Kısmen Etkili ●
			Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Kısmen Etkili ●
			Enerji tasarrufu sağlama	Kısmen Etkili ●
		Anlamsal	Mimari konseptle ilişki kurma	Etkili ●
			Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Etkili ●
			Mekânsal organizasyon sağlama	Etkili ●
		Estetik	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Etkili ●
			Işık- gölge dinamiklerini oluşturma	Kısmen Etkili ●
			Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Etkili ●
Psikolojik		Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Etkili ●	
		Duygu durumunu değiştirme	Etkili ●	

3.2.2. Sherefudin'in Beyaz Cami

Bosna-Hersek'in Visoko kentinde, 15. yüzyıldan kalma bir Osmanlı camisinin yerine inşa edilen bu yapı, orijinal caminin mimarının adını taşımaktadır. Zlatko Ugljen tarafından yeniden tasarlanan cami, 1981-1983 yılları arasında Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülmüştür (Çizelge 3.5).

Çizelge 3.5. Sherefudin'in Beyaz Cami tanıtım tablosu

Sherefudin'in Beyaz Cami	
İşlev	İbadethane
Proje yeri	Visiko, Bosna-Hersek
Mimar	Zlatko Ugljen
Ödül Döngüsü	1981-1983 Döngüsü
Yapım yılı	1980
Alan	435 m ²

Sherefudin'in Beyaz Cami genel görünüş (Brownbook, 2016)

Sherefudin'in Beyaz Cami, geleneksel dini yapı tipolojisini radikal bir şekilde yeniden yorumlayan, mekânsal deneyimi ve ışık kullanımını merkeze alan modernist bir yaklaşıma sahiptir (Şekil 3.10.).

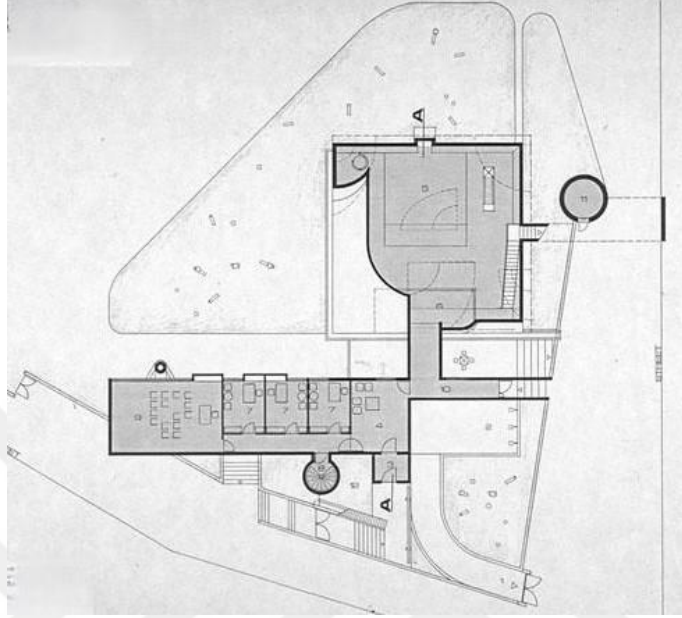
Şekil 3.10. Sherefudin'in Beyaz Cami genel görünüş (AKAA, 2025f)

Yapı, Visoko'nun yoğun kent dokusu içinde konumlanmış ve namaz salonu sokak seviyesinin altında yer almaktadır. Bu ibadet alanı, bir kütüphane ve ofisleri barındıran uzun bir kanat tarafından çevrelenmiştir. Kutsal mekâna giriş, avlu kapısından başlayarak ön sundurmaya ulaşan kıvrımlı bir rampa ile sağlanmaktadır. Bu sundurma, abdest alma alanını içermekte olup, etkileyici namaz salonuna girmeden önce dingin bir geçiş deneyimi sunmaktadır. Ziyaretçiler, sokak seviyesinden başlayarak caminin yer altına doğru yaptığı yavaş inişle yalnızca çevredeki çarşının hareketli atmosferinden değil, aynı zamanda gündelik hayatın telaşından da uzaklaşmaktadır (Şekil 3.11.). Bu mekânsal deneyim, kutsal alanın ışıkla şekillenen etkileyici sadeliğini tam anlamıyla hissetmeyi mümkün kılmaktadır (Sherban, 1985).

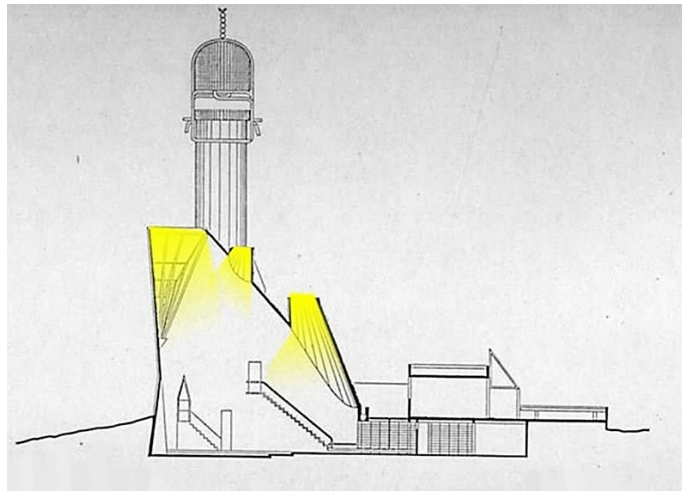
Şekil 3.11. Sherefudin'in Beyaz Cami namaz odasına inen rampa ve doğal ışık alan şadırvanlı avlu (AKAA, 2025f)

Geleneksel Bosna camilerinde görülen kare plan şeması korunmuş, ancak klasik kubbe yerine, eğimli ve kesik piramit formlarından oluşan dinamik bir çatı kurgusu tercih edilmiştir (Şekil 3.12.).

Şekil 3.12. Sherefudin'in Beyaz Cami zemin kat planı (AKAA, 2025f)

Camiye girildiğinde, düzensiz geometrik formlara sahip beş pencereyle aydınlatılmış ana ibadet mekânı ziyaretçileri karşılamaktadır. Çatı pencereleriyle delinen heykelsi beton kabuk, yalın bir iç mekân oluştururken, ışık ve gölge oyunları ile mekânsal yoğunluğu artırmaktadır (Şekil 3.13.) (Sherban, 1985).

Şekil 3.13. Sherefudin'in Beyaz Cami doğal ışık diyagramı (AKAA, 2025'den alınmış, değiştirilerek oluşturulmuştur.)

Beş çatı penceresiyle bölümlenen eğimli çeyrek kubbe, iç mekâna dramatik ışık huzmeleri taşımakta ve böylece sade plan şeması ile dinamik çatı formu arasında güçlü bir karşıtlık yaratmaktadır (Şekil3.14.) (Sherban, 1985).

Şekil 3.14. Sherefudin'in Beyaz Cami çatı pencereleri ve doğal ışığın içeri alınması (AKAA, 2025f)

Biçimsel olarak amorf görünen bu yapı, aslında derin bir kavramsal titizlikle şekillendirilmiş ve güçlü sembolik anlamlar içerecek şekilde tasarlanmıştır. Piramidal form, duaların göğe yükselişini simgelerken, beş çatı penceresi İslam'ın beş şartına atıfta bulunmakta ve günün beş farklı namaz vaktine göre iç mekâna yönlendirilen ışığı farklı biçimlerde süzerek mekânsal deneyimi zenginleştirmektedir (Şekil 3.15. ve Şekil 3.16.) (Yücel, 1983).

Şekil 3.15. Sherefudin'in Beyaz Cami doğal ışığın etkisi (Brownbook, 2016)

Şekil 3.16. Sherefudin'in Beyaz Cami doğal ışığın iç mekânla etkileşimi (AKAA, 2025f)

Caminin iç ve dış cepheleri beyaz renkle kaplanmış, çerçeve ve boru gibi metalik unsurlarda ise yeşil renk kullanılmıştır. Geleneksel süslemelerden arındırılmış, modernist yalınlığa sahip bir mekânsal kurguya sahiptir. Mekânın estetik değeri malzeme ve ışık ile şekillendirilmiştir.

Ağa Han Mimarlık Ödülü jürisi Sherefudin'in Beyaz Cami için “...İç mekânın aydınlatması ve atmosferi modern olmasına rağmen, caminin geleneksel ruhunu tam anlamıyla korumaktadır. Eski ve yeni malzemelerin seçimi ve bir araya getirilme biçimi ise son derece zarif ve rafinedir.” değerlendirmesinde bulunmuştur (Sherban, 1985). Doğal ışık, yalnızca fiziksel bir aydınlatma unsuru değil, mekânın atmosferini belirleyen ve geleneksel kimliği çağdaş bir biçimde yansıtan bir bileşen olarak değerlendirilmiştir. Işık sayesinde iç mekân modern bir anlatıya sahip olurken, aynı zamanda geleneksel cami deneyimini, ruhaniyeti ve tarihsel sürekliliği kaybetmemiştir. Doğal ışığın bu çok yönlü etkisi, caminin mimari bütünlüğünü ve kültürel bağlamla kurduğu ilişkiyi güçlendirmiş; yapının ödül almasında etkili olmuştur.

Sherefudin Beyaz Cami'nin mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi Çizelge 3.6'da gösterilmiştir.

Çizelge 3.6. Sherefudin'in Beyaz Cami mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşiminin analizi

Mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi					
Yapının genel özellikleri		Doğal ışığın rolü	İşlevsel	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma	Etkili ●
- Mekânsal deneyimi ve ışık kullanımını merkeze alan modernist bir yaklaşıma sahiptir. - Tavan penceresi ve cam bölmeler sayesinde doğal ışık iç mekâna dengeli bir şekilde yayılmaktadır.				Isı yönetimini optimize etme	Etkisiz ○
				Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Etkisiz ○
				Enerji tasarrufu sağlama	Etkisiz ○
- Beş adet tavan penceresi, İslam'ın beş şartını ve beş vakit namazı temsil edecek şekilde tasarlanmıştır. - Yukarı yönlü açıklıkları, manevi bir yükseliş hissi uyandırarak ibadet atmosferini güçlendirmektedir.			Anlamsal	Mimari konseptle ilişki kurma	Etkili ●
				Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Etkili ●
				Mekânsal organizasyon sağlama	Etkili ●
Eğimli ve serbest formlu çatı, ışığın mekân içinde yönlendirilmesine katkıda bulunmaktadır. Günün farklı saatlerinde zeminde ve duvarlarda değişen gölgeler oluşturarak mekânsal algıyı zenginleştirmektedir.			Estetik	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Etkili ●
				Işık- gölge dinamiklerini oluşturma	Etkili ●
				Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Etkili ●
Beyaz duvar yüzeyleri, ışığın dağılımını güçlendirerek mekânın soyut ve saf karakterini pekiştirmektedir.			Psikolojik	Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Etkili ●
				Duygu durumunu değiştirme	Etkili ●

3.2.3. Said Naum Cami

1984-1986 yılı ödül döngüsünde Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülen Said Naum Cami, Cakarta kentinin merkezinin yoğun nüfuslu bir bölgesinde konumlanmaktadır (Çizelge 3.7).

Çizelge 3.7. Said Naum Cami tanıtım tablosu

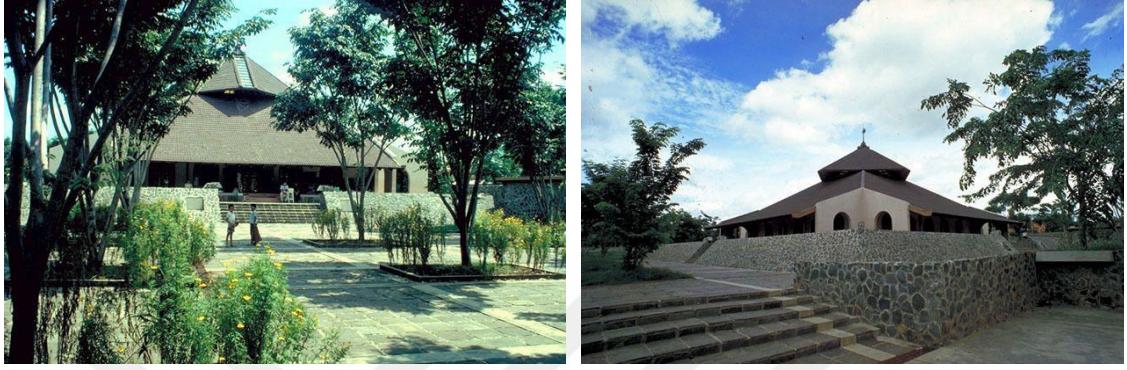
Said Naum Cami	
İşlev	İbadethane
Proje yeri	Cakarta, Endonezya
Mimar	Atelier Enam Architects and Planners / Adhi Moersid
Ödül Döngüsü	1984-1986 Döngüsü
Yapım yılı	1977
Alan	15.000 m ²

Said Naum Cami genel görünüş (AKAA, 2025e)

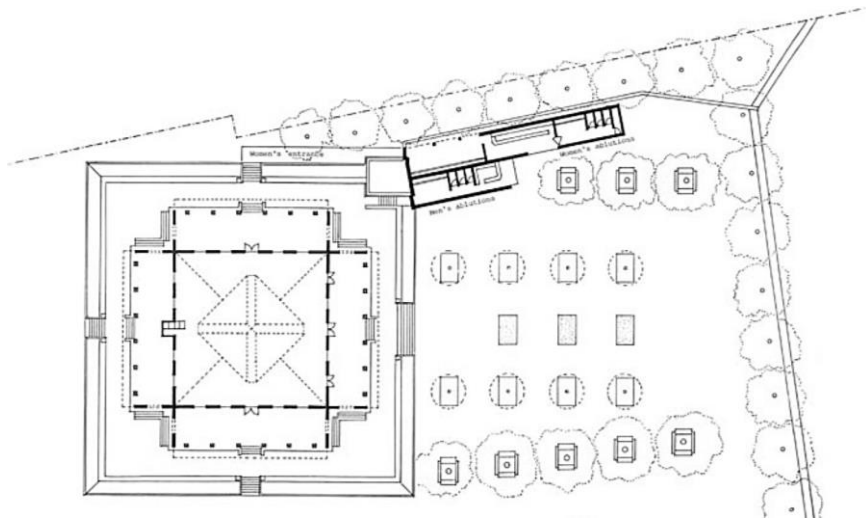
Tasarımın temel amacı, İslam felsefesinin manevi ilkelerini koruyarak Endonezya'nın Hindu-Cava mimari geleneği doğrultusunda çağdaş bir ibadet mekânı oluşturmak olmuştur. Bu bağlamda yapı, yalnızca dini bir fonksiyonu yerine getirmekle

kalmayıp, aynı zamanda kentin yoğun dokusu içinde sakinlik ve huzur sunan bir sığınak işlevi görmesi ve sosyal etkileşimlere zemin hazırlayan bir kamusal merkez niteliği taşıması hedeflenmiştir. Abdesthane binası, otopark ve peyzaj düzenlemelerini de içermektedir. Yapının genel kompozisyonu, zarif bir sadelikle ve malzeme kullanımındaki duyarlılıkla karakterize edilmektedir (Şekil 3.17) (Serageldin, 1989).

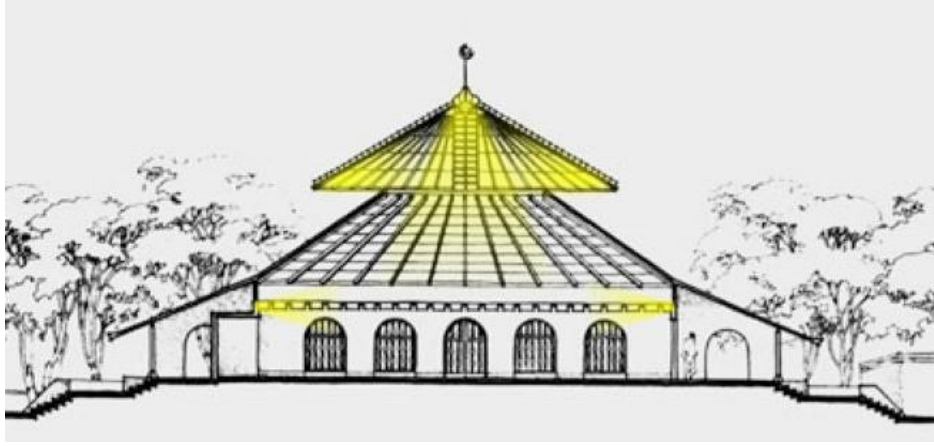

Şekil 3.17. Said Naum Cami genel görünüş (AKAA, 2025e)

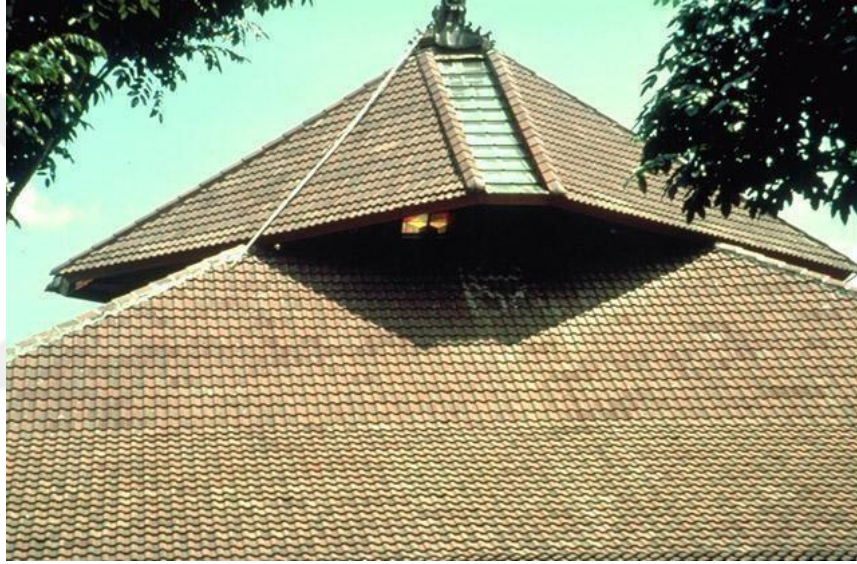
Cami, kare planlı ve simetrik bir yapı olup, dört cephesinde de derin revaklarla çevrelenmiştir (Şekil 3.18.). Kiremit kaplı, kırma çatının tepe noktasında, sırt çizgisi boyunca desenli ve boyalı camlardan oluşan bir fener yer almaktadır. Çatı yapısının çarpıcı tasarımı, geleneksel yapıları anımsatırken, aynı zamanda ibadet salonunun merkezine doğal ışığın girmesine olanak tanımaktadır. Çatı yapının geometrisini ve mekânsal birliğini vurgularken aynı zamanda temel aydınlatma işlevini de üstlenmektedir (Şekil 3.19. ve Şekil 3.20).

Şekil 3.18. Said Naum Cami zemin kat planı (AKAA, 2025e)

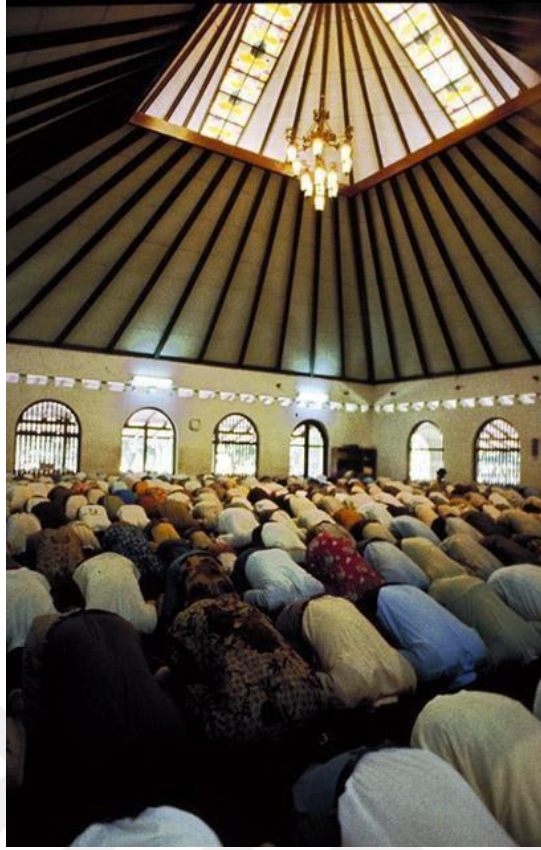

Şekil 3.19. Said Naum Cami doğal ışık diyagramı (AKAA, 2025’den alınmış, değiştirilerek oluşturulmuştur.)

Şekil 3.20. Said Naum Cami çatı ışıklığı (AKAA, 2025e)

Doğal aydınlatma, iç mekânda tefekkür ve dinginlik hissini destekleyecek düzeyde sınırlı tutulmuştur. Eğimli çatı düzleminin altındaki çatı ile birleştiği noktadan hem yanlardan hem de ışık deliklerinden ibadet mekanına giren dramatik doğal ışıklandırma meditasyon ve inziva halini büyük ölçüde desteklemektedir (Şekil 3.21.)

Şekil 3.21. Said Naum Cami iç mekân doğal ışık etkileşimi (AKAA, 2025e)

Yapı, yerel iklim koşullarına uyum sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Tüm cephelerde ve çatının tepe noktasında yer alan açıklıklar çapraz havalandırmaya olanak tanımaktadır. Her duvarda, bazıları kapı olarak da işlev gören, beşer adet kemerli ve kafesli ahşap pencereler bulunmaktadır. Pencerelerin üzerinde sürekli açık bir havalandırma şeridi yer almaktadır (Şekil 3.22.). Geniş saçaklar iç mekânı hem yağmurdan hem de aşırı parlamadan korumaktadır (AKAA, 1986).

Şekil 3.22. Said Naum Cami ahşap kafesli pencereler ve üzerinde yer alan şerit açıklıklar (AKAA, 2025e)

Said Naum Cami, doğal ışığın mekâna nüfuz etme biçimiyle hem fiziksel hem de simgesel düzeyde güçlü bir mekânsal kimlik üretmektedir. Geleneksel Cava mimarisinden esinlenen yapı formu ile modern yapı tekniklerinin bütünleştiği bu cami, ışığın hacmi tanımlayıcı ve birlik duygusunu pekiştirici rolünü başarıyla kullanmaktadır.

Said Naum Cami'nin mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi Çizelge 3.8'de gösterilmiştir.

Çizelge 3.8. Said Naum Cami mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşiminin analizi

Mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi					
Yapının genel özellikleri		Doğal ışığın rolü	İşlevsel	Görsel konfor ve aydınlatma performansını arttırma	Kısmen Etkili ●
- Doğal ışık, mekânı tam anlamıyla aydınlatma amacıyla değil, daha çok ruhani bir atmosfer oluşturma, sükûnet ve tefekkür ortamı sağlama amacıyla bilinçli olarak düşük seviyede tutulmuştur. - Derin saçaklar ve doğal ışığın dolaylı kullanımı, doğrudan güneş ışığını engelleyerek iç mekân sıcaklığını dengelemektedir. - Çatının altındaki açık fener bölümü ve dört cephedeki açıklıklarla çapraz havalandırma sağlanmaktadır. - Geleneksel Cava mimarisi ile modern yapı teknikleri birleştirilerek, doğal ışığın mekânsal bütünlüğe katkısı sağlanmıştır. - Loş aydınlatma ve yumuşak ışık geçişleri, meditasyon ve ruhani yoğunluk hissini pekiştirmektedir.				Isı yönetimini optimize etme	Etkili ●
				Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Etkili ●
				Enerji tasarrufu sağlama	Etkili ●
			Anlamsal	Mimari konseptle ilişki kurma	Etkili ●
				Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Etkili ●
				Mekânsal organizasyon sağlama	Etkili ●
			Estetik	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Etkili ●
				Işık- gölge dinamiklerini oluşturma	Etkisiz ○
				Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Etkili ●
			Psikolojik	Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Etkili ●
				Duygu durumunu değiştirme	Etkili ●

3.2.4. Arap Dünya Enstitüsü

Arap Dünya Enstitüsü (Institut du Monde Arabe, IMA), 1987-1989 ödül döngüsünde Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülmüş olup Paris'in mimari simgelerinden biri olarak anılmaktadır (Çizelge 3.9).

Çizelge 3.9. Arap Dünya Enstitüsü (IMA) tanıtım tablosu

Arap Dünya Enstitüsü (IMA)	
İşlev	Arap Medeniyeti ve İslam Sanatları Müzesi
Proje yeri	Paris, Fransa
Mimar	Jean NOUVEL (Temsilci), Gilbert LÉZÉNÈS, Pierre SORIA, Architecture Studio
Ödül Döngüsü	1987-1989 Döngüsü
Yapım yılı	1987
Alan	13.000 m ²

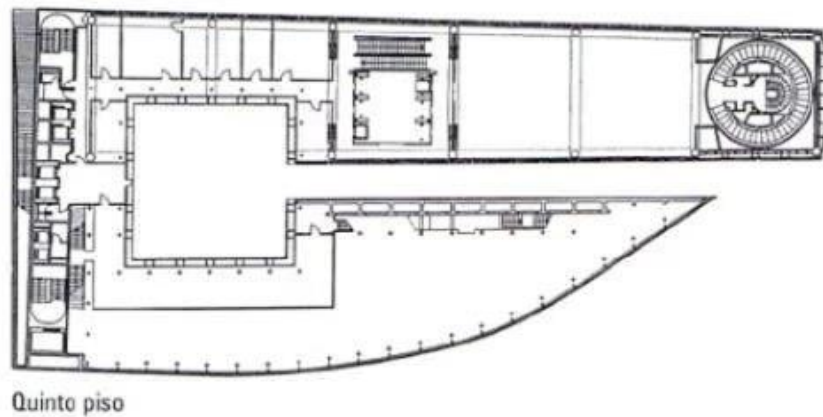
Arap Dünya Enstitüsü (IMA) genel görünüş (Inhabitat, 2010)

Şehrin merkezinde yer alan bu yapı, Fransa ve 20 Arap ülkesinin ürettiği iki kültür için bir buluşma yeridir. Amacı, Arap dünyasının kültürel ve manevi değerlerini kapsayan detaylı araştırmalar yapmak, Fransa'daki Arap kültürü hakkındaki olumsuz algıyı değiştirmek ve bu dünya parçasına dair Fransa'nın anlayışını güçlendirmektir. IMA, Jussieu Üniversitesi ile Seine nehri kıyılarındaki ortasında tarihi yapıların yoğun olduğu bir konuma inşa edilmiştir. Plan biçimi nehir tarafından dikte edilen yolun eğriliğini takip etmektedir (Şekil 3.23.).

Şekil 3.23. IMA genel görünüş (AKDN, 2025), IMA güneybatı cephe (AKAA, 1989)

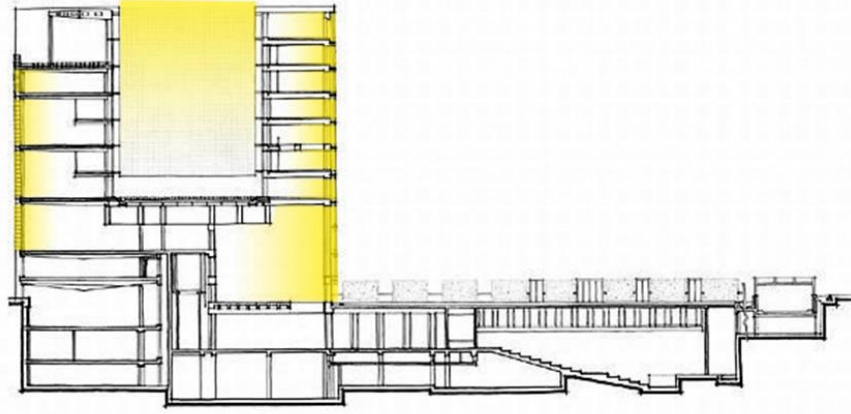
Yapı, iki ana hacimden oluşmakta, bu kütleler arasında dar bir yarıkla ayrılan bir iç avlu yer almaktadır (Şekil 3.24.). Müze, sergi salonları, kütüphane ve dokümantasyon merkezi, oditoryum, yüksek konsey salonu, ofisler, restoran, kafeterya, çatı terası ve otoparkı içermektedir (AKAA, 1989).

Şekil 3.24. IMA plan şeması

Arap Dünya Enstitüsü, konumunun etkisiyle şeffaf bir cephe anlayışını benimsemiştir. Yapının cephelerine sembolik bir önem atfetmiş ve her iki cephe de özenle

tasarlamıştır. İki cephe arasındaki iç avlu dış dünyayla bağlantı kuran bir geçiş alanı sunmakta sembolik olarak Notre Dame ile temsil edilen Paris ve Hristiyan Dünyası ile bir bağ oluşturmaktadır. Kuzeydeki kavisli cephe, nehrin karşısındaki mimari silüeti yansıtacak şekilde parlak bir görünüme sahiptir ve batı kültürünün tam bir aynasıdır. Doğal ışığın iç mekâna geçişi, yarı saydam panellerle kaplı avlu duvarları ve ışığa duyarlı lenslerle donatılmış cephe sistemi aracılığıyla kontrollü biçimde gerçekleşmektedir (Şekil 3.25.).

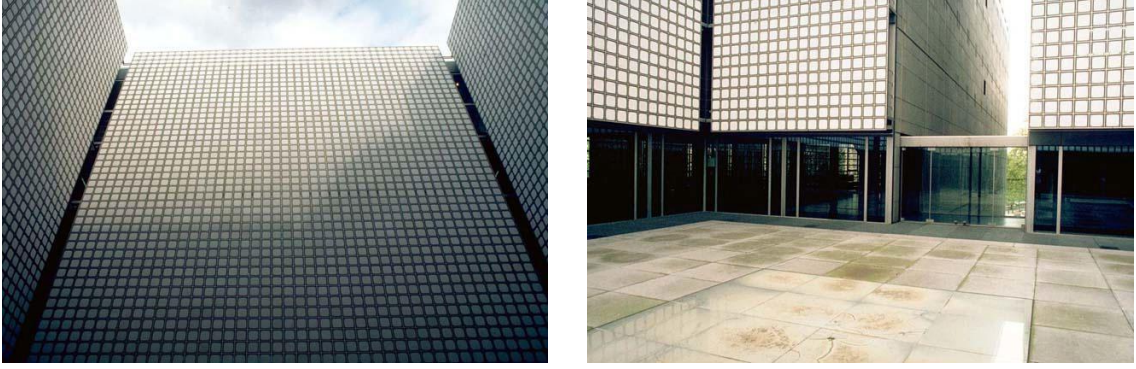

Şekil 3.25. IMA doğal ışık diyagramı (AKAA, 1989'dan alınmış, değiştirilerek oluşturulmuştur.)

Yarı saydam iç avlu duvarları, binanın mimari karakterini ve ışık yönetimini belirgin şekilde şekillendiren önemli unsurlardandır. Bu duvarlar, binanın iç mekânlarının doğal ışıkla dolmasını sağlarken aynı zamanda mahremiyeti koruma amacı taşımaktadır. İnce plakaların kullanıldığı bu yarı saydam duvarlar, doğrudan manzara sunmaktan ziyade, ışığın içeri girmesine izin vererek mekânda yumuşak ve homojen bir aydınlatma yaratmaktadır (Şekil 3.26. ve Şekil 3.27.).

Şekil 3.26. IMA yarı saydam plakaların kullanımı iç mekân (Anonim, 2025)

Şekil 3.27. IMA yarı saydam avlu duvarları dış cephe (AKAA, 1989)

Güney cephesi ise, Arap dünyasını çağrıştıran detaylarla donatılmıştır. Nouvel, İslami mimarinin içe dönük ve gizemli doğasını, modern yüksek teknoloji ürünü alüminyum, paslanmaz çelik ve camı perde duvarlara yansıtarak kişiselleştirmiş, Arap mimarisinin geleneksel ve arketipsel bir unsuru olan maşrebiye ile modern mimari unsurlarını harmanlayan ikonik bir tasarım ortaya koymuştur (Şekil 3.28.).

Şekil 3.28. IMA güney cephe elemanları (AKDN, 2025)

Her biri bir kameranın diyaframı gibi işlev gören gün ışığından olabilecek fazla ısınmayı engellemek için daralan, aydınlatma sağlamak için genişleyebilen mekanik bir sisteme sahip kare ızgaralardan oluşmaktadır. Işığa duyarlı bu lensler, cam yüzeyden gelen güneş ışığını filtreleyerek %10-%30 arasında bir ışık geçişine olanak tanımaktadır. Hava koşullarına ve yılın mevsimine göre binaya giren ışığın kontrolünü sağlamaktadır. Ayrıca mahremiyet oluşturmakta, dış dünyadan gelen etkileri sınırlamaktadır. Bu özelliklerinden dolayı, söz konusu cephe kütüphane gibi alanlar için tercih edilmektedir (Şekil 3.29.).

Şekil 3.29. IMA kütüphane iç mekân (AKAA, 1989)

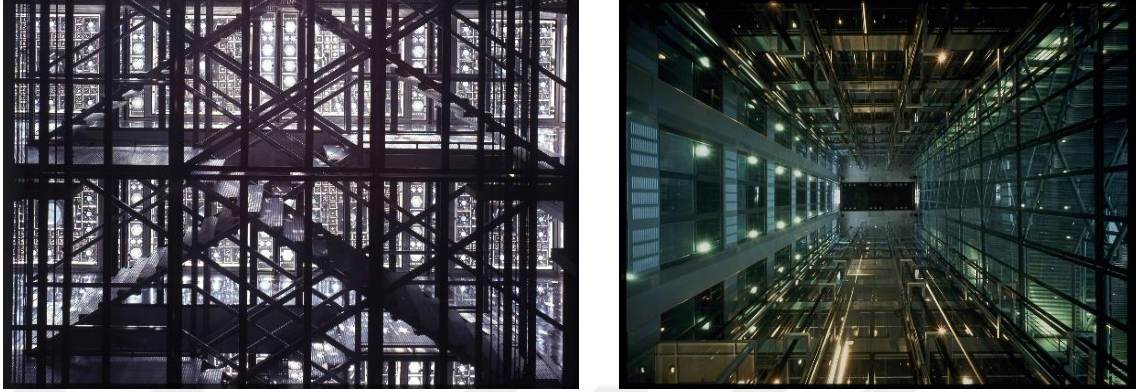
Diyaframların farklı aşamalarda açılıp kapanmasıyla birlikte, değişen geometrik desenler (kareler, daireler ve sekizgenler) içeri giren ışığın miktarını düzenlemekte ve estetik bir görsel sunmaktadır. İç mekânlar, dışarıdan gelen ışıkla birlikte önemli ölçüde değişmekte hem iç hem de dış görünümünde dinamik bir etki yaratmaktadır (Shaukat, 2021). Aydınlik seviyesi ayarlanarak, mekânda ışık ve gölge oyunlarının öne çıktığı bir yapı ortaya koyulmaktadır (Şekil3.30) (Bahar & Yalçinkaya, 2021). Sonuç olarak, bu oküler cihazlar estetik bir görünüm sağlarken aynı zamanda ışık ve çevresel faktörlerin yönetilmesi açısından işlevsel bir rol oynamaktadır.

Şekil 3.30. IMA iç mekân ışık-gölge etkisi (AKDN, 2025)

Bina yapım teknikleri ve malzeme kullanımı açısından, tamamen sanayileşmiş ve yüksek teknolojidir. Tavanlar, zemin yüzeyleri ve merdivenler de metalik olup, bazen plastik yüzey katmanları ile birleştirilmiştir. Korkuluk ve asansör kafesi çerçeveleri de

paslanmaz çelik ve alüminyumdan yapılmıştır. Mekânsal ve işlevsel birimlerin çoğu birbiriyle bağlantılıdır, cam ve metalin şeffaf etkisi iç mekânları görsel olarak birleştirmektedir (Şekil 3.31.).

Şekil 3.31. IMA iç mekân merdiven ve asansör alanlarında malzeme kullanımı (AKDN, 2025)

1987-1989 Döngüsü Ağa Han Mimarlık Ödülü jürisi “İslam mimarisine ait unsurları (merkezi avlu, maşrebiye) Avrupa bağlamında yer alan modern bir bina ile harmanlayarak, yüksek teknoloji çözümlerinin (ışığa duyarlı duvar), geleneksel unsurları hatırlatabileceğini ve böylece geçmişle bir bağlantı kurabileceğini göstermeyi başarmaktadır.” ifadesiyle Arap Dünyası Enstitüsü’nün mimari yaklaşımını özetlemiştir. (AKAA, 1989). Cephede kullanılan ışığa duyarlı duvar sistemi, geleneksel maşrebiye öğesinin çağdaş bir yorumu olarak gün ışığını iç mekâna kontrollü biçimde taşıyarak hem görsel konfor hem de gölge, geçirgenlik ve hareket aracılığıyla mekân deneyimi sunmaktadır. Bu yönüyle doğal ışık, ödül alma sürecinde yapının işlevselliğini desteklemekle kalmamakta, aynı zamanda yapının tarihsel referanslarını görünür kılan ve mekânsal kimliğini besleyen temel bir tasarım öğesi olarak öne çıkmaktadır.

Arap Dünyası Enstitüsü’nün mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi Çizelge 3.10’da gösterilmiştir.

Çizelge 3.10. Arap Dünya Enstitüsü mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşiminin analizi

Mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi					
Yapının genel özellikleri		Doğal ışığın rolü	İşlevsel	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma	Kısmen Etkili ◐
- Maşrebiye panelleri, doğal ışığı kontrol ederek iç mekânların aşırı ısınmasını engellemekte ve enerji verimliliği sağlamaktadır. - Sergi alanlarında yarı saydam duvarlarla homojen ve yumuşak ışık oluşturulmaktadır.				Isı yönetimini optimize etme	Etkili ●
				Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Etkisiz ○
				Enerji tasarrufu sağlama	Kısmen Etkili ◐
- Modern teknolojiyle geleneksel İslami mimari unsurların birleştirilmesi, Arap kültürünün modern yorumunu temsil etmektedir. - Işığın kullanımı, binanın doğu ve batı kültürlerini birleştiren bir pencere işlevi görmesini simgelemektedir.			Anlamsal	Mimari konseptle ilişki kurma	Etkili ●
				Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Etkili ●
				Mekânsal organizasyon sağlama	Etkili ●
- Dinamik maşrebiye panelleri, iç mekânlarda sürekli değişen ışık ve gölge oyunları dinamik görsel bir şölen sunmaktadır. - Alüminyum ve cam yüzeyler, ışığı yansıtarak yapının dış cephesine modern ve parlak bir estetik katmaktadır.			Estetik	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Etkili ●
				Işık- gölge dinamiklerini oluşturma	Etkili ●
				Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Etkili ●
Işığın mekândaki hareketi, ziyaretçilere mekânla duysal bir deneyim sunmaktadır.			Psikolojik	Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Etkili ●
				Duygu durumunu değiştirme	Etkisiz ○

3.2.5. Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü

1990-1992 Döngüsü içerisinde Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülen Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü, yenilikçi eğitim, öğretim ve araştırma yoluyla girişimcilik yeteneğini beslemek için kurulan özerk, kâr amacı gütmeyen bir kurumdur (Çizelge 3.11).

Çizelge 3.11. Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü (EDII) tanıtım tablosu

Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü (EDII)	
İşlev	Enstitü Binaları
Proje yeri	Ahmedabad, Hindistan
Mimar	Bimal Hasmukh Patel
Ödül Döngüsü	1990-1992 Döngüsü
Yapım yılı	1987
Alan	6.600 m ²

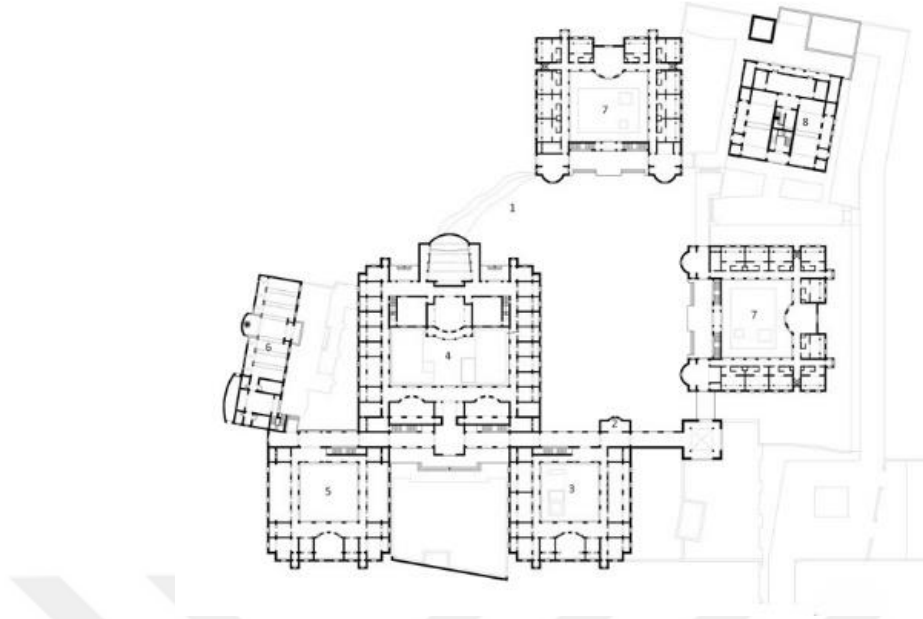
Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü (EDII) genel görünüş (AKAA, 2025b)

Kampüs tasarımı genellikle birbirine zıt olarak değerlendirilen iki yaklaşımı bir araya getirme isteğiyle ortaya çıkmıştır. Bir yanda iç avlulara sahip, sınırları belirli ve içe dönük bir yapı dokusu oluşturulmuş, diğer yanda kampüs genelinde dağılmış ve dolaşım yollarıyla birbirine bağlanan bağımsız yapılarla daha açık bir yerleşim düzeni sağlanmıştır (Şekil 3.32.).

Şekil 3.32. EDII revaklı avlu genel görünüş

Plan, kampüsteki iki katlı binaları birleştiren iki güçlü eksenindeki verandalar, uzun koridorlar ve kenarlarında revaklar bulunan avlular şeklinde kendini göstermektedir. Genel bina formu, büyük avlularla kesintiye uğrayan bir hacim şeklindedir (Şekil 3.33.) (Akbar, 1992).

Şekil 3.33. EDII zemin kat planı (Akbar, 1992)

Sıcak ve kurak bir bölgede yer alan yapı iklimsel kontrol amacıyla uygun gölgeleme elemanlarıyla donatılmış Hint-İslam mimarisinin özü, çağdaş bir tarzla harmanlanmıştır. Doğal ışık oluşturulan avlulardan ve gölgelendirilmiş cephelerden mekânlara erişmektedir (Şekil 3.34.).

Şekil 3.34. EDII doğal ışık diyagramı (Akbar, 1992'den alınmış, değiştirilerek oluşturulmuştur.)

Avluların etrafındaki galeriler, avludaki sert ışık ile binaların içindeki gölgelendirilmiş odalar arasında bir geçiş alanı yaratmaktadır. Pencereleler geri çekilmiş ve muson yağmurlarına karşı korunmaktadır. Ayrıca avlu, verandalar ve üst katlar aracılığıyla pasif olarak havalandırılan küçük nişler oluşturulmaktadır (Şekil 3.35.) (Steel, 1992).

Şekil 3.35. EDII sert ışık ile binaların içindeki gölgelendirilmiş odalar arasında bir geçiş alanları (AKAA, 2025b)

Işık ve gölge arasındaki etkileşim, bilinen ve bilinmeyen arasında benzersiz bir his yaratmaktadır. Sert duvarlara sahip modüler bir yapıya sahip olmasına rağmen, mekânlar birbirine akışkan bir desenle kenetlenmektedir. Farklı açık, kapalı ve geçiş alanları ışık ve gölge oyunları oluşturarak çalışma, etkileşim ve dinlenme için özel bir ortam sunmaktadır (Şekil 3.36.).

Şekil 3.36. EDII Işık ve gölge arasındaki etkileşim (AKAA, 2025b)

Dış duvarlar ağırlıklı olarak taşıyıcı duvarlar olup, derslikler gibi daha geniş açıklıklara sahip alanlarda bazıları betonarme olarak yapılmıştır. Ayrıca tüm kampüsü kaplayan çelik makas çatı bulunmaktadır (Şekil 3.37.). Duvarlar, tavanlar ve kolonlar çıplak tuğla olarak bırakılmışken, zeminlerde iyi cilalanmış kota taşı kullanılmıştır (Akbar, 1992).

Şekil 3.37. EDII tüm kampüsü kaplayan çelik makas çatı (Bahga, 2019)

Ağa Han Mimarlık Ödül jürisi “*Geometrik olarak yapılandırılmış avlular ve revaklar, tasarımın ana düzenleme çerçevesini oluşturmaktadır. Açık, kapalı ve geçiş alanlarındaki çeşitlilik, ışık ve gölge oyunları yaratarak çalışma, etkileşim ve dinlenme için davetkâr bir ortam sunmaktadır.*” değerlendirmesinde bulunuştur (Steel, 1992). Jürinin de belirttiği gibi farklı mekânsal katmanlar arasında kurulan geçişlerle birlikte ışık hem fiziksel hem de duygusal bir yönlendirici olarak işlev görmekte; açık ve yarı açık alanlarda oluşturduğu gölge oyunları ile kullanıcıyı mekâna dahil eden, deneyimi zenginleştiren bir unsur haline gelmektedir.

Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü’nün mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi Çizelge 3.12’de gösterilmiştir.

Çizelge 3.12.Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü (EDII) mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşiminin analizi

Mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi					
Yapının genel özellikleri		Doğal ışığın rolü	İşlevsel	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma	Kısmen Etkili ◐
- Sert iklimin getirdiği yoğun güneş ışığı, avlular ve revaklar aracılığıyla yumuşatılarak iç mekânlarda dengeli bir aydınlatma sağlanmaktadır. - Kalın duvarlar ve gölgeli revaklar iç mekânlardaki aşırı ısınmayı önleyerek doğal iklimlendirmeye katkıda bulunmaktadır.				Isı yönetimini optimize etme	Etkili ●
				Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Etkili ●
				Enerji tasarrufu sağlama	Etkili ●
- Doğal ışık kullanımı, enerji maliyetlerini azaltmakla birlikte iç mekânlarda yapay aydınlatmaya ihtiyaç duyulmaktadır. - Avlular, revaklar ve nişlerle sağlanan doğal havalandırma ile iç mekânın serin kalmasını sağlamaktadır.			Anlamsal	Mimari konseptle ilişki kurma	Etkili ●
				Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Etkisiz ○
				Mekânsal organizasyon sağlama	Etkili ●
- Avlular ve revaklar, ışık ve gölge arasında güçlü bir denge kurarak mekânsal çeşitlilik sunmaktadır. - Yapı, sembolik bir anlam taşımamaktadır.			Estetik	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Kısmen Etkili ◐
				Işık- gölge dinamiklerini oluşturma	Etkili ●
				Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Etkisiz ○
			Psikolojik	Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Etkili ●
				Duygu durumunu değiştirme	Etkili ●

3.2.6. Büyük Millet Meclisi Cami

Yapı, TBMM kompleksindeki milletvekilleri ve meclis çalışanlarının kullanımı için inşa edilmiş, 1993-1995 yılı ödül döngüsü içerisinde Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülmüştür (Çizelge 3.13). 450 kişilik ibadet alanı, abdesthane, imam odası ve küçük bir kütüphaneden oluşmaktadır (Şekil 3.38.).

Çizelge 3.13. Büyük Millet Meclisi Cami tanıtım tablosu

Büyük Millet Meclisi Cami	
İşlev	İbadethane
Proje yeri	Ankara, Türkiye
Mimar	Behruz & Can Çinici
Ödül Döngüsü	1993-1995 Döngüsü
Yapım yılı	1989
Alan	6.400 m ²

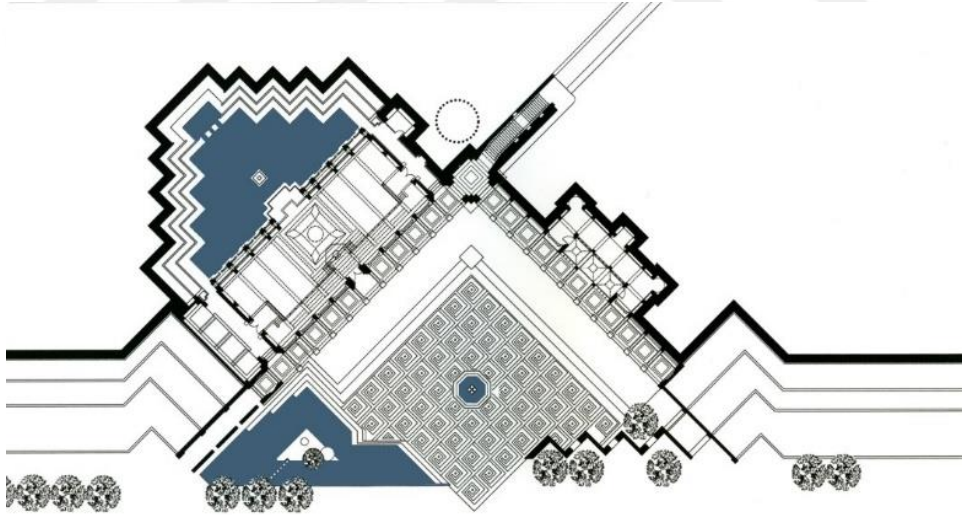

Büyük Millet Meclisi Cami genel görünüş (AKAA, 2025c)

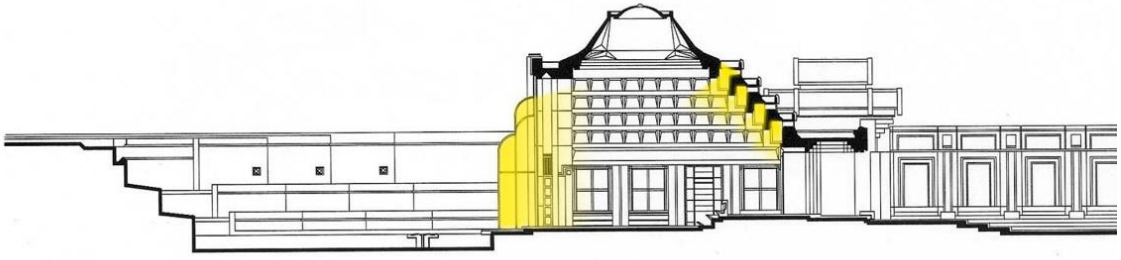
Şekil 3.38. Büyük Millet Meclisi Cami genel görünüş (AKAA, 2025c)

Geleneksel cami mimarisinin yerleşik mekânsal düzenlemelerini soyutlayan ve yeniden yorumlayan modern cami; avlu, ibadet alanı ve bahçe olmak üzere üç bölümden meydana gelmektedir. Cami, bu avluyu çevreleyen revaklar ve havuzla bütünleşen bir düzenle tasarlanmıştır. Avlunun bir kenarında büyük, üçgen biçimli teraslı bahçe ile havuza bakan dikdörtgen bir ibadet alanı, diğer kenarında ise kütüphane yer almaktadır. İki revak köşesinden merdivenle üst platforma çıkılarak minareyi simgesel olarak temsil eden iki balkon ve bir ağaca ulaşılmaktadır (Şekil 3.39.) (Davidson & Serageldin, 1995).

Şekil 3.39. Büyük Millet Meclisi Cami vaziyet planı (Anonim, 2019)

Doğal ışık, yapıya hem çatıdaki açıklıklar aracılığıyla dolaylı olarak, hem de kible duvarında yer alan şeffaf cam yüzey aracılığıyla doğrudan ulaşmakta; böylece iç mekânda dengeli bir aydınlatma sağlanmaktadır (Şekil 3.40.).

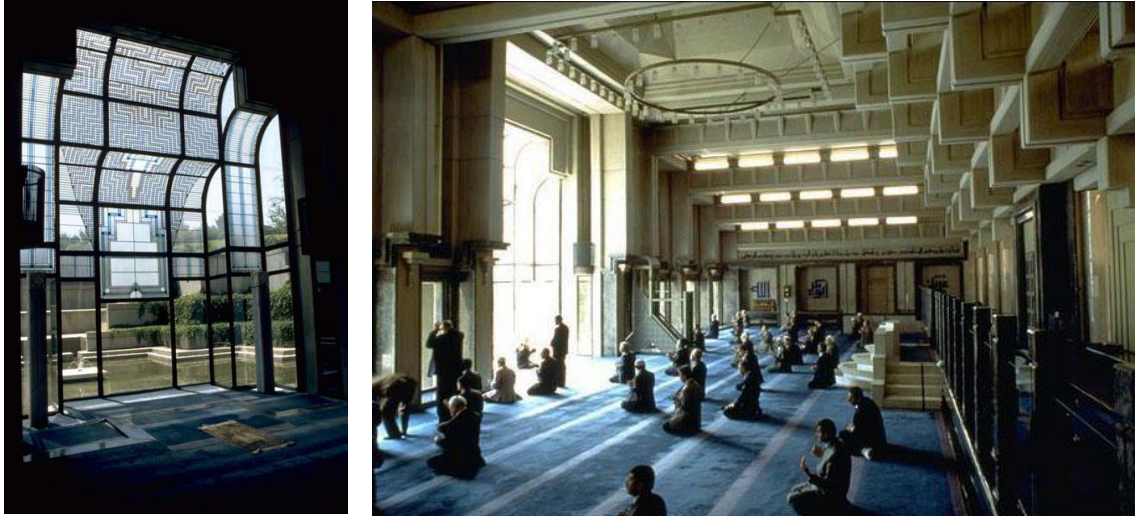

Şekil 3.40. Büyük Millet Meclisi Cami doğal ışık diyagramı (Anonim, 2019'dan alınmış, değiştirilerek oluşturulmuştur)

Cami içinde iki seviyeli bir ibadet alanı bulunmaktadır. Kuzey tarafındaki üst kat kadınlara ayrılmışken, alt katta yer alan ana ibadet alanı, çökertilerek oluşturulmuş bir havuz ve bahçe ile sonlanmaktadır (Şekil 3.41.). Kible duvarında yer alan, merkezde konumlandırılmış dikdörtgen cam çıkıntı mihrap işlevi görmektedir. Cam duvar, içeriden dışarıya doğru açık bir manzara sunarak ibadet sırasında doğayla olan bağı güçlendirmekte ve doğrudan gün ışığı sağlamaktadır (Şekil 3.42.) (Al-Asad, 1995).

Şekil 3.41. Büyük Millet Meclisi Cami kible duvarında yer alan şeffaf mihrap ve havuz ile sonlanan bahçe (AKAA, 2025c)

Şekil 3.42.Büyük Millet Meclisi Cami iç mekân doğal ışık kullanımı (AKAA, 2025c)

İbadet salonu, ortası yükselen ve geleneksel İslami kubbenin yerini alan basamaklı bir piramidal çatı ile örtülmüştür. Piramidi oluşturan kirişler arasındaki açıklıklardan süzülen dolaylı ışık tüm iç mekâna yayılmaktadır (Şekil 3.43.).

Şekil 3.43. Büyük Millet Meclisi Cami piramidal çatı ve doğal ışık kullanımı (AKAA, 2025c)

Büyük Millet Meclisi Cami dini mekânı, geleneksel mimari yaklaşımlardan uzaklaşarak, formun, mekânın ve ışığın kullanımıyla birlikte peyzaj ile bina arasındaki ilişkiler üzerinden tanımlamaktadır. Geleceğin camileri için yeni bir mimari dil icat etmenin kapısını aralamaktadır.

Büyük Millet Meclisi Cami'nin mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi Çizelge 3.14'te gösterilmiştir.

Çizelge 3.14. Büyük Millet Meclisi Cami mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşiminin analizi

Mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi						
Yapının genel özellikleri	Doğal ışığın rolü	İşlevsel	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma	Etkili ●		
- Gün ışığının etkin kullanımı sayesinde gündüz saatlerinde yapay aydınlatma ihtiyacı büyük ölçüde azaltılmıştır. - Yapı, geleneksel cami anlayışından farklı olarak modern ve soyut bir tasarım diline sahiptir. Doğal ışık, bu yeni yorumda mekânsal deneyimi destekleyerek kültürel bağlamı güçlendirmektedir. - Yapı içinde tamamen pasif bir sistemle hava dolaşımı sağlanmamaktadır. - Mihrabın yönelimi ve namaz alanının vurgulanışı, ibadet fonksiyonunu belirgin kılmakta, mekânsal hiyerarşiyi ortaya koymaktadır. - Mihrabın arkasındaki geniş açıklık, ışığı simgesel bir öğeye dönüştürmektedir. - Şeffaf kible duvarı, cennetle özdeşleştiği için, kullanıcıda umut, arınma ve rahatlama duyguları yaratmaktadır - Işık, mimari kompozisyonun ayrılmaz bir parçası olarak, iç mekânda duyusal çeşitliliği artırarak ibadet edenlerin deneyimini güçlendirmektedir			Anlamsal	Isı yönetimini optimize etme	Etkisiz ○	
				Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Etkisiz ○	
				Enerji tasarrufu sağlama	Etkisiz ○	
		Estetik		Mimari konseptle ilişki kurma	Etkili ●	
			Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Etkili ●		
			Mekânsal organizasyon sağlama	Etkili ●		
		Psikolojik	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Etkili ●		
			Işık- gölge dinamiklerini oluşturma	Kısmen Etkili ◐		
			Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Etkili ●		
					Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Etkili ●
					Duygu durumunu değiştirme	Etkili ●

3.2.7. Tuwaiq Sarayı

1996-1998 döngüsünde Ağa Han Mimarlık Ödülü alan yapı; diplomatların, ailelerinin ve misafirlerinin kültürel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için tasarlanmış, ancak daha sonra hükümet işlevleri, devlet resepsiyonları ve farklı elçilikler tarafından ulusal etkinliklerin kutlanması için prestijli bir mekân olarak hizmet verir hale gelmiştir (Çizelge 3.15).

Çizelge 3.15. Tuwaiq Sarayı tanıtım tablosu

Tuwaiq Sarayı	
İşlev	Kültürel Tesis
Proje yeri	Riyad, Suudi Arabistan
Mimar	OHO Joint Venture, İ_Atelier Frei Otto, Buro Happold, Omrania
Ödül Döngüsü	1996-1998 Döngüsü
Yapım yılı	1985
Alan	75.000 m ²
	
Tuwaiq Sarayı genel görünüş (Mubarak, 2025)	

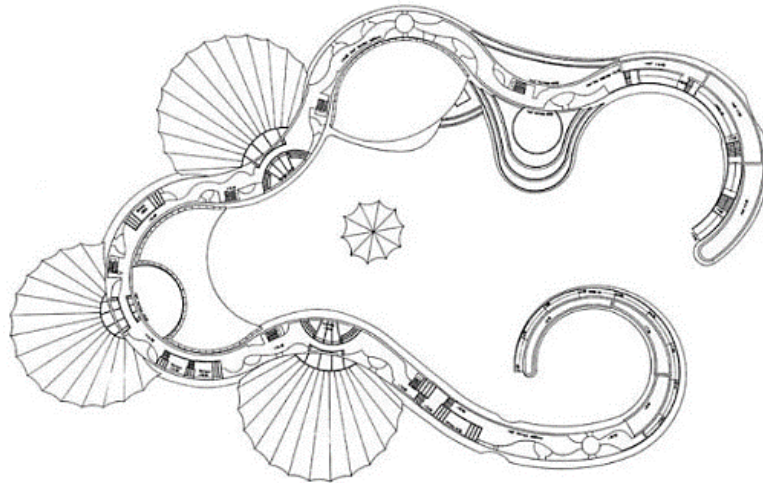
Tasarım konseptinin merkezinde, çevrenin fiziksel olarak korunması gerekliliği ile bulunduğu alanın sunduğu eşsiz panoramik manzaradan yararlanma isteği arasındaki zıtlık yer almaktadır. Bu karşıtlık, proje içinde daha birçok farklı biçimde kendini göstermektedir. Aynı anda hem hafif hem ağır bir yapı hem bahçe hem çöl, modern

teknoloji ile geleneksel açıklık ve sağlamlık arasında kurulan bir denge, mekânın hem korunaklı hem de manzaraya açılan bir deneyim sunmasını sağlamaktadır (Şekil 3.44.).

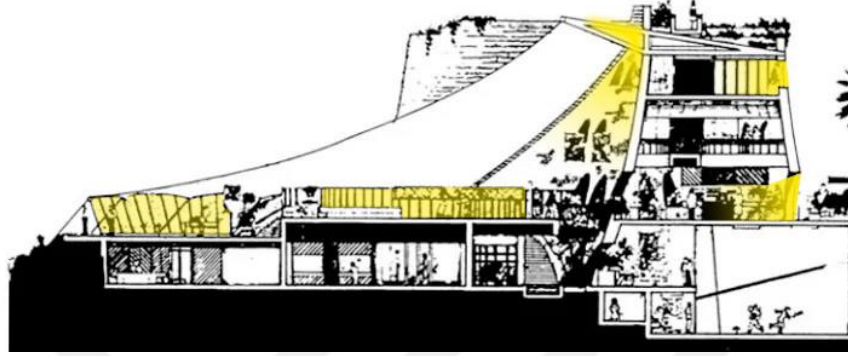
Şekil 3.44. Tuwaiq Sarayı genel görünüş (Mubarak, 2025)

Binanın en dikkat çekici tasarım özelliği, kendi etrafında kıvrılarak yemyeşil bir bahçeyi saran 800 metre uzunluğundaki omurgadan oluşmasıdır. Duvar, kütlesi, yerel taş kaplaması ve seyrek yerleştirilmiş açıklıklarıyla bir kale izlenimi vermektedir. Yapıyı topoğrafya ile bütünleştirirken aynı zamanda avluyu rüzgâr ve yoğun güneş ışınlarından korumaktadır. Yapı, kıvrılan duvardan çıkan yükselen gerilim yapılı devasa çadırlara sahiptir. Bu özgün tasarım, yerel iki arketip olan kale ve çadır öğelerine gönderme yapmakta ve bunları doğal bir vaha olgusu ile birleştirmektedir (Şekil 3.45) (Asfour, 1998).

Şekil 3.45. Tuwaiq Sarayı plan şeması (AKAA, 2025g)

Saray, dışa açılan üç adet teflon kaplı cam elyaf çadır ile iç bahçeye bakan iki adet seramik kaplı kablo destekli çadıra sahiptir. Hava dolaşımını sağlamak amacıyla çift katmanlı olarak tasarlanan teflon çadırların, dış katmanı hafif yarı saydam, iç katmanı ise ışık geçirgen bir yapıdadır (Şekil 3.46).

Şekil 3.46. Tuwaiq Sarayı doğal aydınlatma diyagramı (AKAA, 2025’den değiştirilerek alınmıştır, değiştirilerek oluşturulmuştur)

Çadırlar, ana salonlar, resepsiyon alanları, çok amaçlı salonlar, restoranlar ve kafe gibi kamusal işlevlere ev sahipliği yapmakta, hem güneşten korunarak aydınlık geniş kamusal alanlar oluşturmakta hem de manzaranın izlenmesini sağlamaktadır (Şekil 3.47) (Davidson, 1998).

Şekil 3.47. Tuwaiq Sarayı ana salonların üzerini örten çadırın dışardan görünüşü ve iç mekânı (AKAA, 2025g)

Isıyı yansıtıp güneş radyasyonunu etkili bir şekilde azaltan çadırlar, gözleri dinlendiren bir ışık sağlamaktadır. Çatı ile duvar birleşiminde yer alan üst ışıklıklar, doğrudan yapısal sistemin bir sonucu olarak çıkmaktadır (Şekil 3.48).

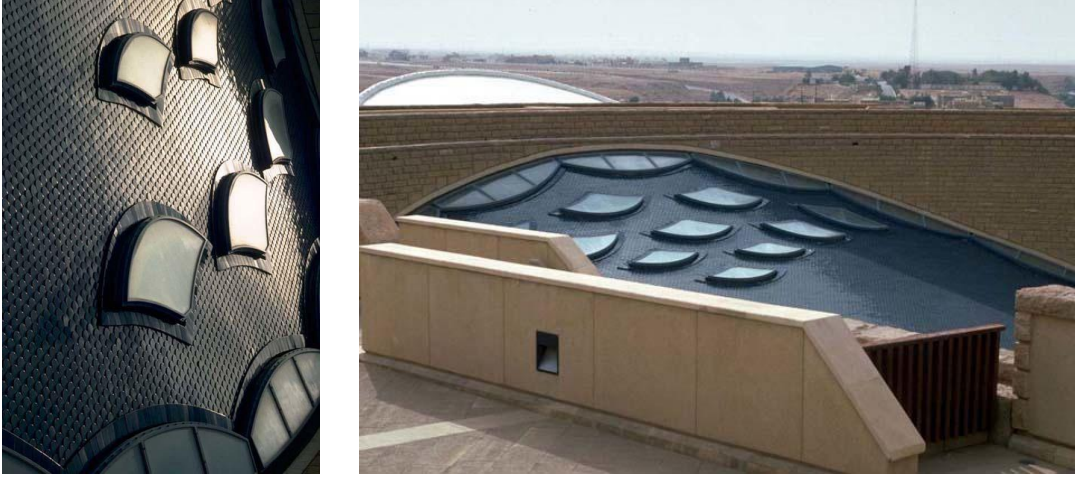

Şekil 3.48. Tuwaiq Sarayı yarı şeffaf çadırlar ve doğal ışık etkileşimi (AKAA, 2025g)

Şekil 3.49. Tuwaiq Sarayı üst ışıklıklar (AKAA, 2025g)

Sıcak hava, üst kısımdaki açıklıklardan dışarıya atılmaktadır. Alt kısımda, iç mekânı dış ortamdan yalıtmaq için cam duvarlar kullanılmaktadır (Şekil 3.49). Avluda girişleri gölgeleyen mavi balık pulu çadırlar yer almaktadır. Destek direkleri olmadan duvara tutturulmuş ve iç mekâna güneş ve gölge desenleri yansıtan yelpaze şeklindeki çatı pencereleriyle delinmiştir (Şekil 3.50.) (Davidson, 1998).

Şekil 3.50. Tuwaiq Sarayı avlu girişini gölgeleyen mavi çadır ve tepe pencereleri (AKAA, 2025g)

Tuwaiq Sarayı'nın mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi Çizelge 3.16'da gösterilmiştir.

Çizelge 3.16. Tuwaiq Sarayı mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşiminin analizi

Mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi				
Yapının genel özellikleri	Doğal ışığın rolü	İşlevsel	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma	Etkili ●
- Sarayın doğal ışık stratejileri, iç mekânlarda aydınlık bir atmosfer yaratırken aşırı parlamayı engellemektedir. - Çift katmanlı Teflon kaplı tenteler, doğal ışık geçirgenliğiyle enerji tüketimini azaltmakta ve sıcaklığı kontrol etmektedir. - Sarayın tasarımı, yerel çadır kültürüne ve kale mimarisine gönderme yaparak geleneksel değerlere ışık aracılığıyla anlam kazandırmaktadır. - Tenteler, kemerli açıklıklar ve gölgelikler, doğal ışıkla mimari elemanların estetik değerini öne çıkarmaktadır. - Doğal ışık, sarayın farklı mekânlarında huzurlu ve davetkâr bir atmosfer yaratmakta ancak belirgin bir ruhsal dönüşüm hedeflenmemektedir.			Isı yönetimini optimize etme	Kısmen Etkili ◐
			Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Etkisiz ○
			Enerji tasarrufu sağlama	Kısmen Etkili ◐
		Anlamsal	Mimari konseptle ilişki kurma	Etkili ●
			Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Etkili ●
			Mekânsal organizasyon sağlama	Kısmen Etkili ◐
		Estetik	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Etkisiz ○
			Işık- gölge dinamiklerini oluşturma	Etkisiz ○
			Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Etkili ●
		Psikolojik	Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Kısmen Etkili ◐
			Duygu durumunu değiştirme	Etkisiz ○

3.2.8. Olbia Sosyal Merkezi

Olbia Sosyal Merkezi, Akdeniz Üniversitesi kampüsünde, farklı fakülteler arasında sosyal ve fiziksel bir bağ kurmak amacıyla tasarlanmıştır. Kampüsün kimliksiz yapısına karşılık, öğrenciler ve akademisyenler arasında etkileşimi teşvik eden, insan ölçeğinde ve kültürel bağlamla uyumlu bir merkez oluşturmayı hedeflemiştir (Çizelge 3.17).

Çizelge 3.17. Olbia Sosyal Merkezi tanıtım tablosu

Olbia Sosyal Merkezi	
İşlev	Sosyal Tesis
Proje yeri	Antalya, Türkiye
Mimar	Cengiz Bektaş
Ödül Döngüsü	1999-2001 Döngüsü
Yapım yılı	1999
Alan	12.000 m ²

Olbia Sosyal Merkezi genel görünüş (AKAA, 2025d)

Proje, insan ölçeğine uygun samimi yapısı, mevcut bir üniversite kampüsündeki farklı mimari üsluplar ve coğrafi alanlar arasında bir köprü kurma işlevi ile yerel

malzemelerle çağdaş mimari öğeleri yenilikçi bir biçimde harmanlaması nedeniyle 1999-2001 ödül döngüsünde Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülmüştür (Şekil 3.51.).

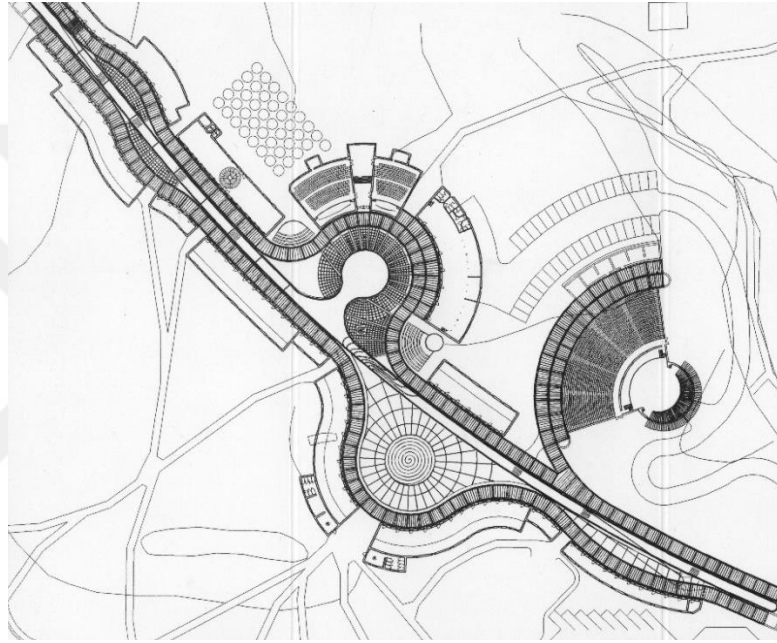

Şekil 3.51. Olbia Sosyal Merkezi genel görünüş (AKAA, 2025d)

Kompleks, geleneksel bir çarşı düzeni temel alınarak tasarlanmıştır. Yapılar, bir yol aksı boyunca sıralanarak yerleştirilmiştir. Alanın en yüksek noktasından başlayarak nazik şelaleler aracılığıyla akan bir su kanalı yerleşimi ortadan ikiye ayırmıştır. Yolu iki farklı noktada genişleyen açıklıklarla, çeşitli işlevlere yönelik açık alan odakları oluşturulmuştur. Ortadaki su kanalı boyunca kıvrılarak uzanan yürüyüş yolu, her iki yanında konumlanan ağır taş yapılarla birlikte geçirgen pergolalarla çevrelenmiştir (Şekil 3.52 ve Şekil 3.53.). Bu pergolalar, yalnızca iç ve dış mekân arasında görsel süreklilik sağlayan yapısal elemanlar olmakla kalmayıp; aynı zamanda gün boyunca güneş ışığının hareketine bağlı olarak değişen ışık ve gölge desenleri oluşturarak mekâna dinamik bir atmosfer kazandırmaktadır (Baker, 2001).

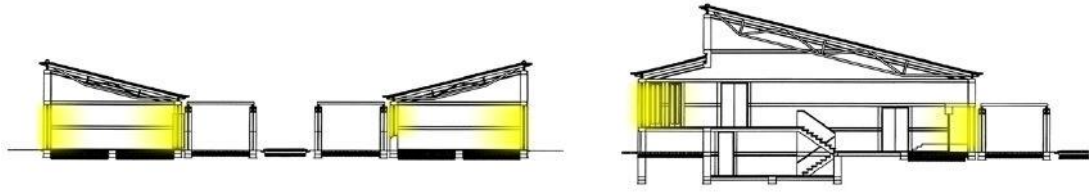

Şekil 3.52. Olbia Sosyal Merkezi yarı açık mekânlar (AKAA, 2025d)

Şekil 3.53. Olbia Sosyal Merkezi zemin kat planı (ElKerdany, 2001)

Yapıların farklı oranlarda bağımsız birimler hâlinde parçalanması, ölçeğin insani boyutlara indirilmesini sağlamakta ve her yapının kendi işlevsel mekânsal gereksinimlerine göre uyarlanmasına olanak tanımaktadır. Yol aksının farklı noktalarında ise öğrenci kulüpleri için odalar, sergi alanı ve bir spor kulübü bulunmaktadır. Tüm binalar (konferans salonları hariç) her iki tarafta da açıklıklar olacak şekilde tasarlanmış, mekânlara doğal ışık bu açıklıklardan sağlanmaktadır (Şekil 3.54.).

Şekil 3.54. Olbia Sosyal Merkezi doğal ışık diyagramı (ElKerdany, 2001' den alınmış, değiştirilerek oluşturulmuştur)

Kütleler, Akdeniz iklimine uygun şekilde tasarlanmış olup, çapraz havalandırma sağlayan pencerelerle doğal ışık kullanımı optimize edilmiştir. Dikdörtgen hacimli mekânların iki cephesine açılan pencereler, ışığın içeri almakta ve çapraz havalandırma sağlamaktadır. Oluşan hava akımlarıyla, mekânda sıcaklık dengesini düzenlenmektedir (Şekil 3.55. ve Şekil 3.56)) (ElKerdany, 2001).

Şekil 3.55. Olbia Sosyal Merkezi kafe iç mekân doğal ışık etkileşimi (AKAA, 2025d)

Şekil 3.56. Olbia Sosyal Merkezi sosyal tesis iç mekân doğal ışık etkileşimi (AKAA, 2025d)

Kalın taş duvarlar, güneş ışığını yumuşatarak iç mekâna katarken, iç bükey ahşap tavanlarla sakin bir atmosfer yaratılmaktadır. Yapıların tasarım anlayışı, günün farklı saatlerinde ışık ve gölge oyunları ile dinamik bir ortam sunmakta, kullanıcılara konforlu ve estetik bir deneyim sağlamaktadır (Şekil 3.57.)

Şekil 3.57. Olbia Sosyal Merkezi kalın taş duvarlara açılan pencerelerin dış ve iç görünüşü (AKAA, 2025d)

Olbia Sosyal Merkezi'nin mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi Çizelge 3.18'de gösterilmiştir.

Çizelge 3.18. Olbia Sosyal Merkezi mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşiminin analizi

Mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi						
Yapının genel özellikleri	Doğal ışığın rolü	İşlevsel	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma	Etkili ●		
- Doğal ışığın etkin kullanan açıklıkları ve cephe tasarımıyla iç mekânlarda doğal aydınlatmayı maksimize edilmiştir. Yapay aydınlatma ihtiyacı azaltılmıştır. - Gün ışığının mekâna giriş biçimi aynı zamanda iç ortamın ısı dengesine de katkıda bulunmaktadır. Işığın gelişi, doğal gölgeliklerin ve kütle düzenlemesinin desteğiyle yazın aşırı ısınmayı önlemektedir. - Yapının plan şeması ve açıklıkları, çapraz havalandırmaya olanak vermektedir. - Antik yerleşimle kurulan bağ, tarihi ve kültürel öğelerin ışık aracılığıyla vurgulanmasına olanak tanımıştır. - Günün değişen saatlerine bağlı olarak oluşan ışık-gölge dinamikleri, mekânın duyusal çeşitliliğini ve karakterini desteklemiştir.			Anlamsal	Isı yönetimini optimize etme	Kısmen Etkili ●	
				Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Etkili ●	
				Enerji tasarrufu sağlama	Etkili ●	
		Estetik	Mimari konseptle ilişki kurma	Etkili ●		
			Kutsal, kültürel, tarihi veya anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Etkili ●		
			Mekânsal organizasyon sağlama	Etkili ●		
		Psikolojik	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Kısmen Etkili ●		
			Işık- gölge dinamiklerini oluşturma	Etkili ●		
			Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Etkisiz ○		
					Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Kısmen Etkili ●
					Duygu durumunu değiştirme	Etkisiz ○

3.2.9. İskenderiye Kütüphanesi

İskenderiye Kütüphanesi, 2002-2004 Döngüsünde Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülmüştür. Yapı, Antik Yunan döneminde inşa edilen efsanevi kütüphanenin yeniden öğrenme ve kültürel etkileşim merkezi olarak taşıdığı rolü ve ruhunu canlandırmak amacıyla modern bir tasarımla yapılmıştır (Çizelge 3.19).

Çizelge 3.19. İskenderiye Kütüphanesi tanıtım tablosu

İskenderiye Kütüphanesi	
İşlev	Kütüphane ve kültür merkezi
Proje yeri	İskenderiye, Mısır
Mimar	Snohetta Hamza Consortium
Ödül Döngüsü	2002-2004 Döngüsü
Yapım yılı	2002
Alan	45.000 m ²

İskenderiye Kütüphanesi genel görünüş (Zugmann, 2025)

Projenin tasarımı, zamanın geçişi ve insanın gezegenle olan ilişkisini sembolize eden güçlü bir ikonografi kullanılmıştır. Dairesel form, tüm kültürlerde yer alan ve gök cisimlerinin hareketleriyle zamanı anlamaya yönelik bir ilişkiyi ifade etmektedir. Yapı, geçmişi simgeleyen şekilde toprağa gömülmüş ve geleceği temsil eden şekilde yükselen bir disk olarak tasarlanmıştır. Döngünün merkezi, bugünü yani şimdiki zamanı simgelemektedir. Ana okuma alanı ise geçmiş, şimdi ve geleceğin sembolik olarak birleştiği bir mekân olarak düşünülmüştür (Şekil 3.58.) (Baker P. , 2004).

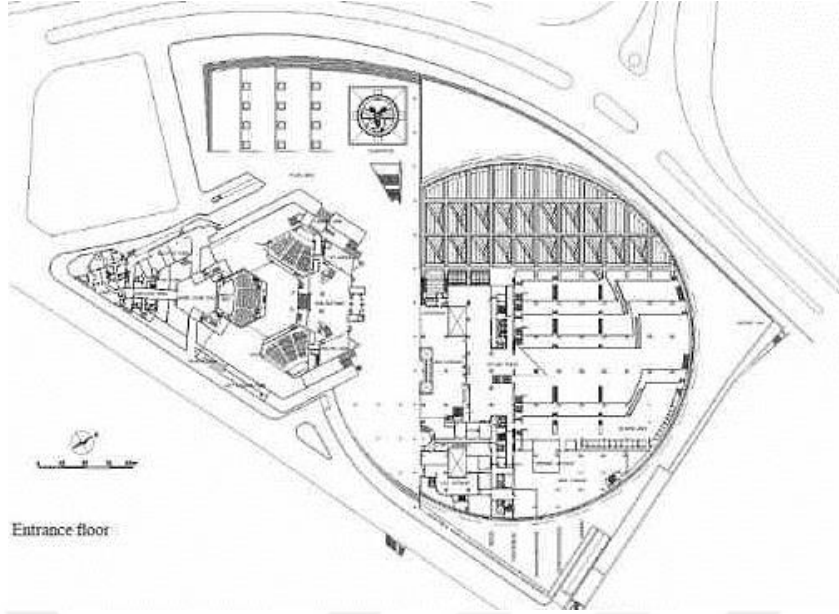

Şekil 3.58. İskenderiye Kütüphanesi genel görünüm (Langdon, 2015), (AKAA, 2025a)

Diskin çevresi, dünya dillerinin alfabelerinden harfler oyulmuş granit bir duvar ile çevrilmiş, çağdaş heykelsi bir yapıyı ortaya koymaktadır (Şekil 3.59). Ana okuma alanının yanı sıra özel ihtisas kütüphaneleri, müze, araştırma merkezi, sergi salonları ile çeşitli galeriler içermektedir (Şekil 3.60.)

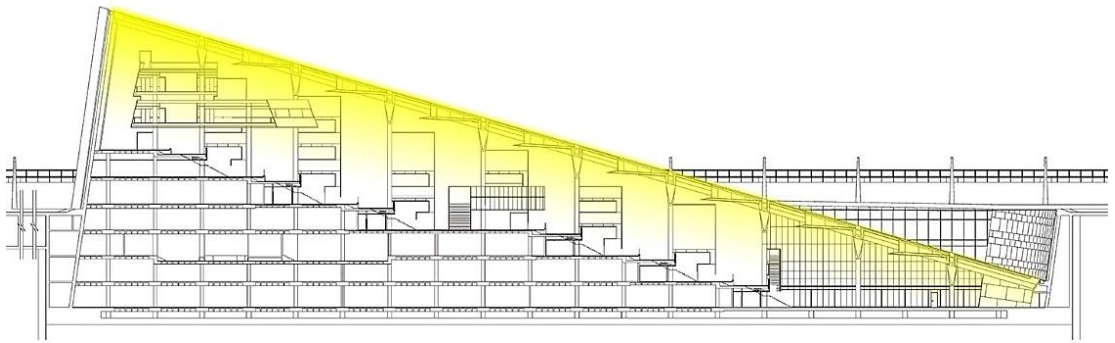

Şekil 3.59. İskenderiye Kütüphanesi bina giriş bölümü ve granit yüzey (Langdon, 2015)

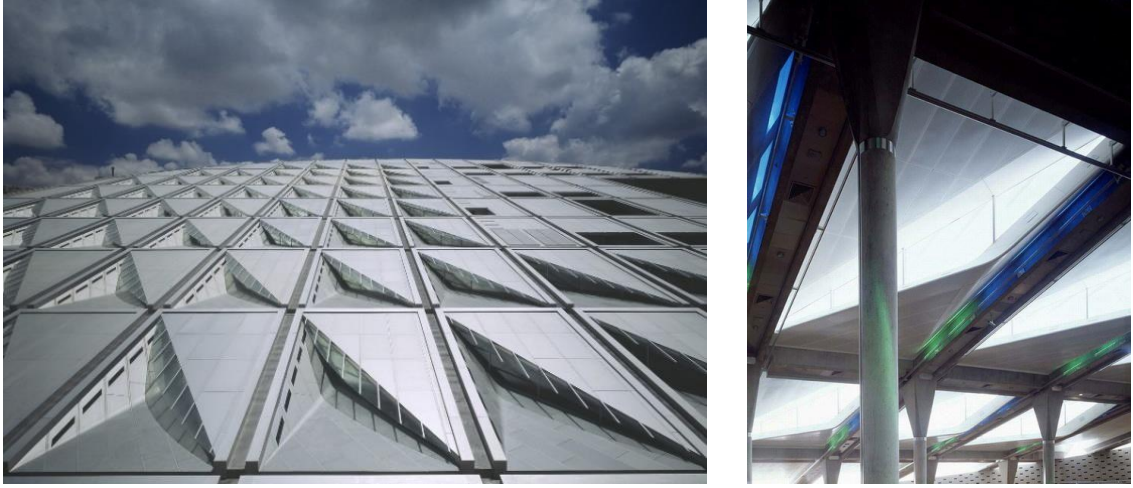

Şekil 3.60. İskenderiye Kütüphanesi giriş kat planı (Alamuddin, 2004)

11 katlı yapı, oval bir kesite sahip silindirik form içinde yer almaktadır. Bina, çatısı Akdeniz'e bakan bir cepheye dönüştürmüştü ve kuzey ışığının binanın içine girmesini sağlamıştır (Şekil 3.61.). Çatı panellerinin yönü, kitaplar ve el yazmaları üzerinde zararlı etkiler yaratabilecek doğrudan güneş ışığını engellemek ve aynı zamanda maksimum doğal ışığı içeri alabilmek amacıyla tasarım sürecinde bilgisayar destekli analizlerle titizlikle değerlendirilmiştir. Bu sayede iç mekânlar aydınlıktır ancak kullanıcılar için rahatsız edici olan aşırı ışık seviyelerinden kaçınılmıştır (Şekil 3.62) (Baker P. , 2004).

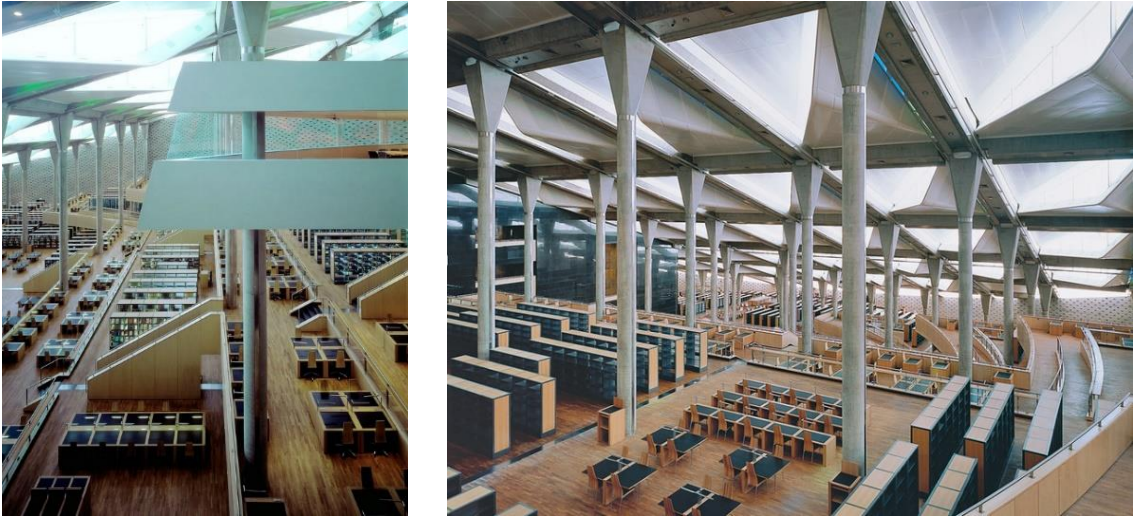

Şekil 3.61. İskenderiye Kütüphanesi doğal ışık diyagramı (Alamuddin, 2004'den alınmış, değiştirilerek oluşturulmuştur)

Şekil 3.62. İskenderiye Kütüphanesi çatı panelleri dış ve iç görünüş detay (Langdon, 2015)

Okuma alanları ve raflar aynı seviyede yakın mesafede düzenlenmiştir, raflar her teras seviyesinde, bir sonraki daha yüksek terasın altına yerleştirilmiştir. Bu şekilde, teras kenarında oturan okuyucular, ilişkili kitap saklama alanına yakinken doğal ışığa ve mekâna hâkim bir manzaraya sahip olmaktadır. Okuma alanında, devasa bir amfi tiyatroyu andıran bir izlenim yaratılırken, ışıklar yalnızca saat 18:00 sonrasında devreye girmektedir (Şekil 3.63.) (Alamuddin, 2004).

Şekil 3.63. İskenderiye Kütüphanesi okuma alanları ve kitaplıklar (AKAA, 2025a)

Teraslar, geniş okuma alanını bireysel çalışma alanlarına ölçeklendirerek kullanıcıya daha kişisel bir deneyim sunmaktadır (Şekil 3.64.). Bodrum kat ofisleri arasında ortak alanlara doğal ışık sağlayan aydınlatma boşlukları bulunsada yer altındaki ofisler doğal ışıktan tamamen yoksundur.

Şekil 3.64.İskenderiye Kütüphanesi okuma salonu iç mekân doğal ışık kullanımı (AKAA, 2025)

İskenderiye Kütüphanesi'nin mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi Çizelge 3.20'de gösterilmiştir.

Çizelge 3.20. İskenderiye Kütüphanesi mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşiminin analizi

Mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi					
Yapının genel özellikleri		Doğal ışığın rolü	İşlevsel	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma	Etkili ●
- Doğrudan güneş ışığına karşı alınan önlemler ve ışık yönlendirmeleri kullanıcılara okuma kolaylığı sağlamakta, önemli eserleri zararlı güneş ışınlarından korumaktadır. - Gün ışığının geniş okuma salonlarında yaygın kullanımı, yapay aydınlatma ihtiyacını azaltmaktadır. - Yapıda, büyük oranda mekanik iklimlendirme kullanılmaktadır. Doğal havalandırma imkânları sınırlıdır. - Doğal ışık, bilginin ve aydınlanmanın bir metaforu olarak kullanılmaktadır. - Tavan panellerinden gelen ışık, okuma salonundaki geniş açıklıkları ve katmanlı düzeni ortaya çıkarmaktadır.				Isı yönetimini optimize etme	Etkisiz ○
				Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Etkisiz ○
				Enerji tasarrufu sağlama	Kısmen Etkili ◐
			Anlamsal	Mimari konseptle ilişki kurma	Etkili ●
				Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Etkili ●
				Mekânsal organizasyon sağlama	Etkili ●
			Estetik	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Kısmen Etkili ◐
				Işık- gölge dinamiklerini oluşturma	Etkisiz ○
				Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Etkili ●
			Psikolojik	Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Kısmen Etkili ◐
				Duygu durumunu değiştirme	Etkisiz ○

3.2.10. Petronas Teknoloji Üniversitesi

Petronas Teknoloji Üniversitesi (UTP) kampüsü, Kuala Lumpur'un 300 kilometre kuzeyinde, Bandar Seri Iskandar'daki etkileyici bir peyzaj içinde yer almaktadır. Tasarım hem fiziksel peyzaja hem de Malezya'nın iklim koşullarına duyarlı bir şekilde geliştirilmiştir. Güneşte aşırı sıcak olabilirken, muson mevsiminde öğleden sonraları şiddetli yağışlar görülmektedir. Kampüs boyunca uzanan yaya yollarını kapsayan kavisli bir çatı formu, güneşten ve yağmurdan korunmayı sağlarken çapraz hava akışları ile konforlu bir ortam sunmaktadır (Çizelge 3.21) (Kara, 2007).

Çizelge 3.21. Petronas Teknoloji Üniversitesi tanıtım tablosu

Petronas Teknoloji Üniversitesi	
İşlev	Eğitim Yapısı
Proje yeri	Tronoh, Malezya
Mimar	Foster + Partners
Ödül Döngüsü	2005-2007 Döngüsü
Yapım yılı	2005
Alan	85.000 m ²

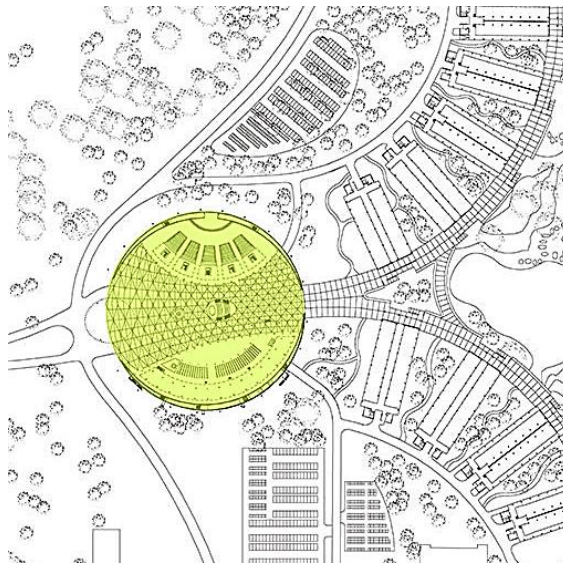
Petronas Teknoloji Üniversitesi genel görünüş (Partners, 2025)

Kampüs tasarımı, bir şehir planlama projesine benzer şekilde ele alınmış olup: öğretim ve araştırma için dört katlı bloklar, kafeler ve ortak kullanım alanları ile kampüsün sosyal merkezi olan rektörlük kompleksi bulunmaktadır (Şekil 3.65.). Tez kapsamında kampüsün akademik ve sosyal yaşamını bir araya getiren hem yönetim hem de öğrenci etkinlikleri için kullanılan önemli bir merkez olan Şansölye Kompleksi'ne (Chancellor Complex) yer verilmiştir.

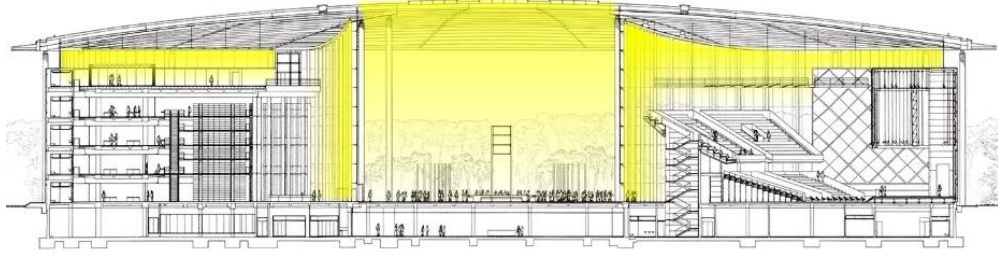
Şekil 3.65. Petronas Teknoloji Üniversitesi Şansölye Kompleksi genel görünüş (Bingham, 2025)

Kampüsün imza niteliğindeki yapısı olarak tasarlanan Şansölye Kompleksi, yaklaşık 150 metre çapında ve 21 metre yüksekliğindedir. Hilal şeklinde iki bölümden oluşmakta ve bu bölümler halka açık kapalı bir meydan ile birbirine bağlanmaktadır (Şekil 3.66.) (Johnston, 2007).

Şekil 3.66.UTP Şansölye Kompleksi zemin kat planı (Partners, 2025)

Kavisli çatı, çatı pencereleri ve kenar panjurlar ile delikli bir formda tasarlanmış olup, bu sayede doğal ışığın iç mekânlara süzülmesi sağlanmıştır. Çelik ve camdan oluşan yapı sistemi, mekânsal açıklık hissini güçlendirmekte ve binanın işlevselliğini vurgulamaktadır (Şekil 3.67. ve Şekil 3.68.).

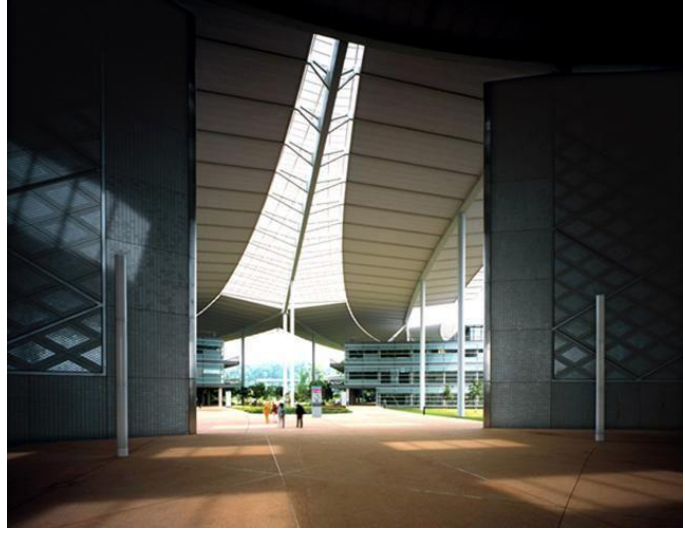

Şekil 3.67. Petronas Teknoloji Üniversitesi Şansölye Kompleksi doğal ışık diyagramı (Anonim, 2025'den alınmış değiştirilerek oluşturulmuştur)

Şekil 3.68. Petronas Teknoloji Üniversitesi Şansölye Kompleksi avlusu ve doğal ışık etkileşimi (Young, 2025) ve üzeri kapalı meydan çatı ışıklıkları (Bingham, 2025)

Yapının iç ve dış kaplamalarında, geleneksel bir dokuma tekstil türü olan songket deseni kullanılmıştır. Çelik-cam yapının şeffaflığı, desenlerinin ince detaylarını daha görünür hale getirmektedir. Geleneksel dokuma teknikleriyle üretilen bu panellerde altın ve gümüş iplikler yer almakta olup, ışığı bir caminin ilham verici ışığını anımsatan biçimde incelikle yansıtarak bilimi daha ruhani bir alana bağlarken, üniversiteyi de yerel gelenek ve inançlarla ilişkilendirmektedir. Aynı zamanda ışığı yumuşak bir şekilde yansıtarak mekânda sıcak ve davetkâr bir atmosfer yaratmaktadır. Özellikle kavisli yüzeylerde, ışığın hareketine duyarlı bir yansıma sağlamaktadır. Geleneksel dokuma sanatı çağdaş bir mimari bağlamda sunulurken, binaya hem estetik hem de kültürel bir kimlik kazandırılmaktadır (Şekil 3.69.) (Kara, 2007).

Şekil 3.69. Petronas Teknoloji Üniversitesi Şansölye Kompleksi songket desenli dış ve iç mekân cephe kaplamaları ve doğal ışık etkisi (Bingham, 2025)

Yapı içerisinde bir bölüm, kütüphane/kaynak merkezi olarak işlev görmekte, dört kat yüksekliğinde kitap sergisi, geniş bir çelik ve cam cepheden görülebilmektedir. Kitap rafları, çevreye dinamizm katarak yapıyı canlandırmaktadır. Diğer bölümde ise 3000 kişilik çok amaçlı salon yer almaktadır. Bu alanlarda çatı açıklıkları ve cephe açıklıkları aracılığıyla doğal ışık ile aydınlatma optimize edilmiştir (Şekil 3.70.) (Johnston, 2007).

Şekil 3.70. Petronas Teknoloji Üniversitesi kaynak merkezi (Bingham, 2025) ve çok amaçlı salon doğal ışık kullanımı (Young, 2025)

Ağa Han Mimarlık Ödülü jürisi “...tropikal mimari için klasik bir metafor olan ve güneş ile yağmurdan koruma sağlayan bir şemsiyenin çağdaş bir yeniden yorumu niteliğindedir.”

“...bina, üstteki bir örtü altında sosyal etkileşim ve dolaşım için tanımlı bir gölgeli alan sağlar. Bu, hızla gelişen bir ülkedeki bilimsel bir üniversite için uygun, yüksek teknolojiye sahip, sembolik bir mimari örneğidir.” ifadesiyle yapının bu ödülü almasında, doğal ışığın mekânsal organizasyonla kurduğu ilişkinin belirleyici bir rol oynadığı görülmüştür (Johnston, 2007). Geniş örtü elemanı altında oluşturulan yarı açık alanlar, doğrudan güneş ışığını filtreleyerek gölge ve aydınlık dengesi kurmakta hem iklimsel konfor sağlamakta hem de bu geçirgen ışık atmosferiyle güçlü bir mekânsal kimlik inşa etmektedir. Işığın, yapının sembolik “şemsiye” metaforuyla bütünleşmesi, yapıya yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda kültürel ve deneyimsel bir derinlik kazandırmaktadır. Bu anlamda doğal ışık, yapının biçimsel ifadesiyle birleşerek hem sürdürülebilir hem de yerle ilişkili bir kimlik sunmuş; bu da yapının ödüle değer görülmesinde etkili olmuştur.

Petronas Teknoloji Üniversitesi’nin mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi Çizelge 3.22’de gösterilmiştir.

Çizelge 3.22. Petronas Teknoloji Üniversitesi Şansölye Kompleksi mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşiminin analizi

Mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi					
Yapının genel özellikleri	Doğal ışığın rolü	İşlevsel	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma	Etkili ●	
- Çatı açıklıkları ve kaynak bölümündeki geniş cam cephe, doğal ışığı maksimuma taşımaktadır. - Yatay dış gölgelikler ve büyük çatı saçaklarıyla güneş ışınları kontrollü alınmaktadır. - Açık plan ve doğal havalandırmaya olanak tanıyan mimari form, hava akışını desteklemektedir. - Cephe kaplamasında kullanılan mat ve parlak yüzeyler iridesan bir desen ve ışık yansımaları oluşturmaktadır. Bu yansımalarla spiritüel bir bağ kurulmaktadır. - Günün farklı saatlerinde değişen ışık-gölge oyunları yaratılmakta, gün ışığının iç mekânda dinamik bir şekilde hissedilmesini sağlamaktadır.			Anlamsal	Isı yönetimini optimize etme	Kısmen Etkili ◐
				Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Etkili ●
				Enerji tasarrufu sağlama	Etkili ●
		Estetik	Mimari konseptle ilişki kurma	Etkili ●	
			Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Etkili ●	
			Mekânsal organizasyon sağlama	Etkili ●	
		Psikolojik	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Etkili ●	
			Işık- gölge dinamiklerini oluşturma	Etkili ●	
			Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Etkili ●	
			Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Etkili ●	
			Duygu durumunu değiştirme	Etkisiz ○	

3.2.11. İpekyol Tekstil Fabrikası

Emre Arolat Architects (EAA) tarafından tasarlanan Edirne kent merkezinin dışında, Kırklareli yolu üzerindeki arazide inşa edilen İpekyol Tekstil Fabrikası, 2008-2010 yılı dönüsünde Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülmüştür (Çizelge 3.23).

Çizelge 3.23. İpekyol Tekstil Fabrikası tanıtım tablosu

İpekyol Tekstil Fabrikası	
İşlev	Üretim Tesisi
Proje yeri	Edirne, Türkiye
Mimar	Emre Arolat Architects
Ödül Döngüsü	2008-2010 Döngüsü
Yapım yılı	2006
Alan	20.000 m ²
	
İpekyol Tekstil Fabrikası genel görünüş (Anonim, 2025)	

Yüksek kaliteli tekstil üretimi yapan bir firma için özel olarak tasarlanan yapı, yalnızca üretim süreçlerini optimize etmekle kalmayıp, aynı zamanda çalışanların konforunu ve refahını da gözetten bir mekânsal yaklaşım sunmaktadır. Üretim hedefleri

ile insan odaklı bir çalışma ortamı dengeli bir şekilde bir araya getirilmiştir. Bu çerçevede, fabrika sadece işlevselliğiyle değil, aynı zamanda kullanıcı dostu bir mekân olarak da dikkat çekmektedir (Şekil 3.71.).

Şekil 3.71. İpekyol Tekstil Fabrikası gündüz genel görünüş (Anonim, 2025)

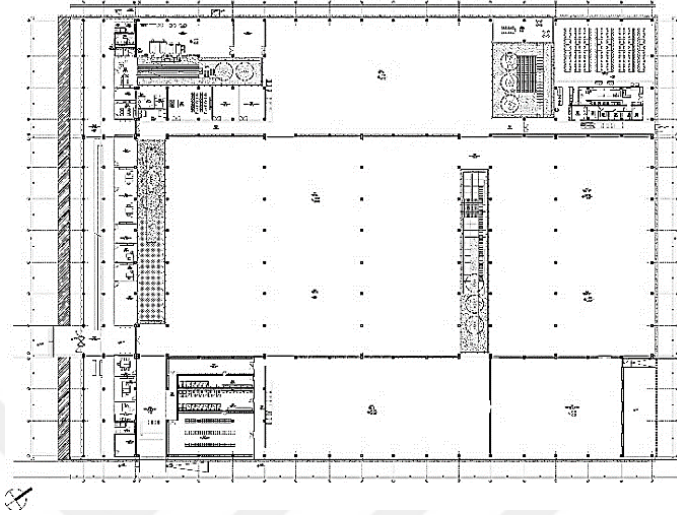
Düz bir arazi üzerinde konumlanmış tesis, kısıtlı bir alan içinde yer almasına rağmen, bina formunun, yönlendirilmesinin, detaylandırılmasının ve arazi planlamasının özenli bir şekilde ele alınmasıyla çevreyle bütünleşmesi başarılı bir şekilde sağlanmıştır. Yapı, yoldan geçenler için çarpıcı bir silüet oluştururken, ziyaretçileri yönlendiren bir düzene sahip olup formu ve malzeme kullanımı ile işlevini güçlü bir şekilde yansıtmaktadır (Şekil 3.72.).

Şekil 3.72. İpekyol Tekstil Fabrikası gece görünüşü (Anonim, 2025)

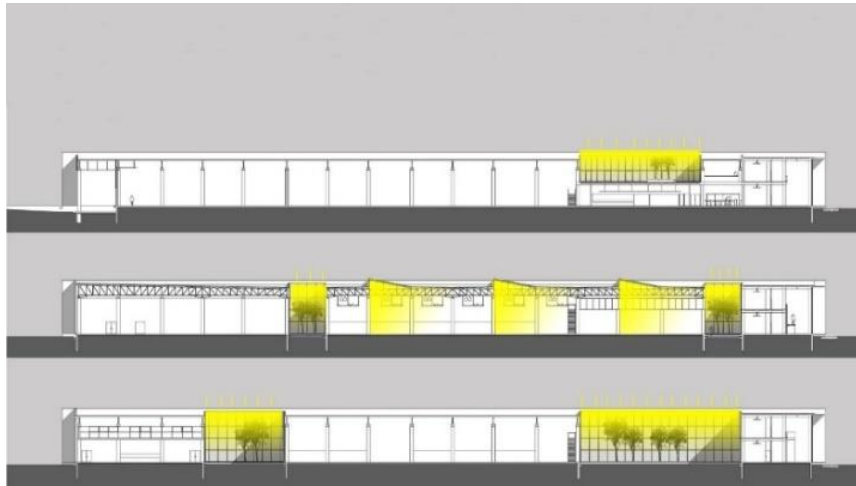
20.000 m² alana sahip olan yapı üretim tesisleri, eğitim ve tasarım alanları, idari alanlar ve yemek hizmetleri gibi bölümleri içermektedir. Açık otopark, dış oyun alanı ve makine dairesi ise bina dışında konumlandırılmıştır (Kara, 2010). Yönetim ve üretim alanlarını tek bir çatı altında bir araya getirilerek geleneksel hiyerarşik yapı kırılmıştır.

Üretim hattının gereksinimlerini karşılamak amacıyla U formundaki tasarımı tercih edilmiştir ve giysilerin paketlenmesinden nakliyesine kadar tüm işlevleri kapsayacak şekilde düzenlenmiştir (Şekil 3.73.).

Şekil 3.73. İpekyol Tekstil Fabrikası zemin kat planı (Kara, 2010)

Güney cephesinde geniş cam yüzeyler, iç mekânda beş avlu ve bahçeler ile ışık kuyuları yer almakta olup, bu unsurlar tüm kullanıcıların doğal ışık ve manzaraya erişimini sağlamaktadır (Şekil 3.74.).

Şekil 3.74. İpekyol Tekstil Fabrikası doğal ışık diyagramı (Anonim, Ipekyol Textile Factory, 2025'den alınmış, değiştirilerek oluşturulmuştur)

Derin bir alanda tüm kullanıcıların dışarıya bir göz atabilme fırsatına sahip olmaları için, iç avlular, bahçeler ve ışık kuyuları gibi boşluklar oluşturulmuştur. Bu

bahçeler cam duvarlarla çevrilmiş ve plan üzerinde, her kullanıcıya doğa ile temas kurma fırsatı verecek şekilde konumlandırılmıştır (Şekil 3.75.). Bina yüksekliği, yönelimi ve pencerelerin konumu, doğal ışığın maksimum düzeyde kullanılmasını sağlayarak enerji tüketimini azaltmakta, görsel konforu artırmakta, termal performansı iyileştirmekte ve doğal havalandırmayı teşvik etmektedir. İç bahçeler, çalışanların kullanımına açık olup, mekânsal deneyimi zenginleştiren unsurlar olarak işlev görmektedir (Şekil 3.76.).

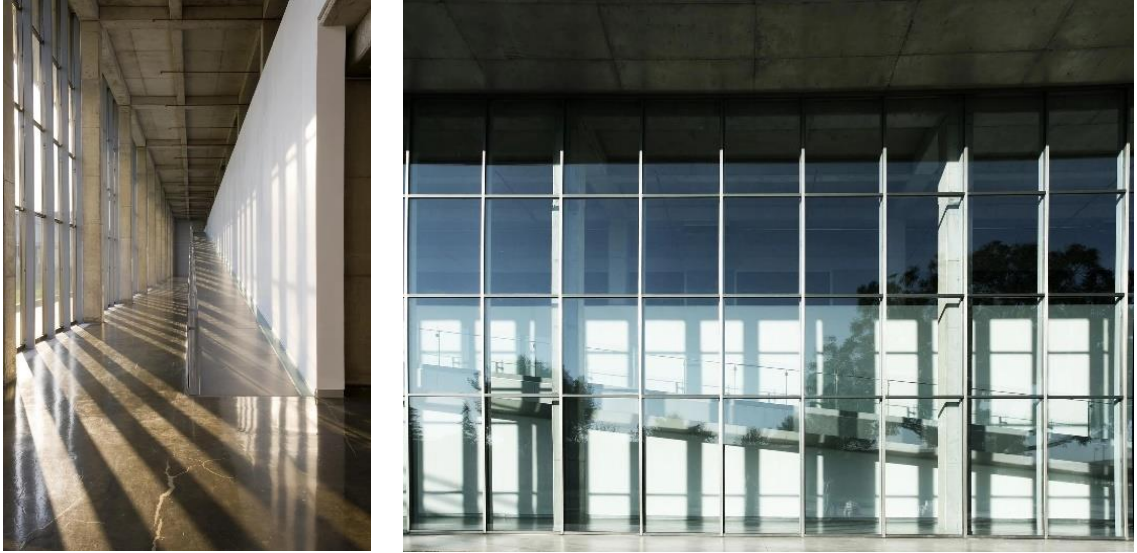

Şekil 3.75. İpekyol Tekstil Fabrikası iç bahçeler (Kara, 2010)

Şekil 3.76. İpekyol Tekstil Fabrikası iç bahçe ve yemekhane doğal ışık kullanımı (Kara, 2010)

Güney cephesi ise tamamen camla kaplanmış olup, iç avlular gibi açılabilir eğimli pencerelerle doğal havalandırmaya olanak tanımaktadır. İç mekânda rampa ve yönetim ofislerine doğal ışık sunulmaktadır (Şekil 3.77.).

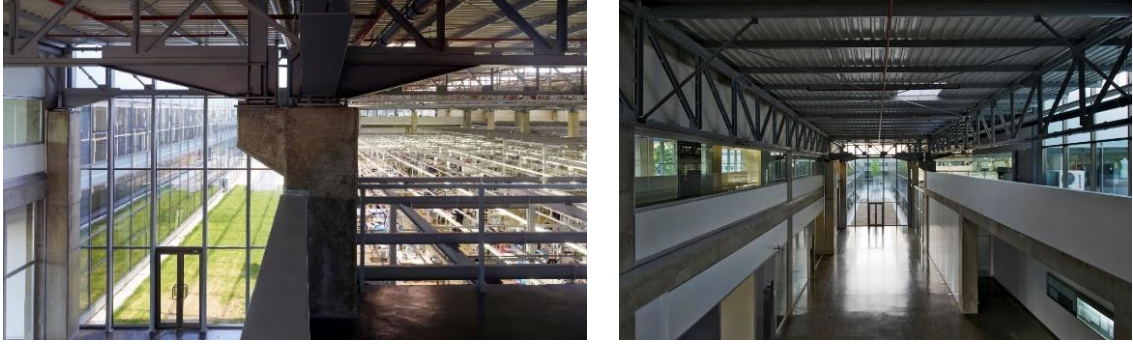
Şekil 3.77. İpekyol Tekstil Fabrikası iç mekân doğal ışık etkileşimi ve cepheden rampanın görünüşü (Anonim, 2025)

Cam duvar boyunca uzanan su havuzu, yaz aylarında buharlaşma yoluyla serinlik sağlamak, ziyaretçileri karşılamak, sakin bir atmosfer yaratmak ve cephedeki cam duvar ile saçak yapısını yansıtmak amacıyla tasarlanmıştır (Şekil 3.78.).

Şekil 3.78. İpekyol Tekstil Fabrikası ön cephe havuz (Anonim, 2025)

Tasarımda sürdürülebilir ilkeler doğrultusunda azaltılmış enerji tüketimi ve geliştirilmiş ısıl performans üzerine odaklanılmıştır. Yapının ana bileşenlerini, betonarme düşey taşıyıcılar üzerine çelik strüktürlü hafif örtü ve cephelerdeki kaset sistemi oluşturmaktadır (Şekil 3.79.) (Eraslan, 2020).

Şekil 3.79. İpekyol Tekstil Fabrikası betonarme taşıyıcı ve çatı örtüsü (Anonim, 2025)

Üretim alanında pencerelere kıyasla 2,5 kat daha verimli olan çatı ışıklıkları, iç bahçelerle birlikte çalışarak mekânda %5-10 arasında bir gün ışığı faktörü sağlamaktadır. Aynı zamanda, bu sistem yüksek seviyede aydınlatma değeri sunarak çalışma ortamının kalitesini artırmaktadır (Şekil 3.80.) (Kara, 2010).

Şekil 3.80. İpekyol Tekstil Fabrikası üretim alanı doğal ışık kullanımı (Anonim, 2025)

Ağa Han Mimarlık Ödülü jürisi açıklama metninde “Yüksek tavanlar ve iç avlular gün ışığı akışını en üst düzeye çıkarmakta ve doğal havalandırmayı teşvik ederek çalışma alanlarını daha keyifli hale getirmekte, enerji kullanımını azaltmakta ve termal performansı iyileştirmektedir. İpekyol Tekstil Fabrikası, aydınlatılmış tasarımın daha temiz, güvenli ve verimli bir iş yeri yaratabileceğini ve bunun yanı sıra daha yüksek verimlilik ve kârlılık elde edebileceğini gösteren tekrarlanabilir bir model sunmaktadır.” ifadesine yer vermiştir (Mostafavi, 2011). Jürinin İpekyol Tekstil Fabrikası’na dair

yaptığı değerlendirme, doğal ışığın mekânsal kimliğin oluşumundaki belirleyici rolünü açıkça ortaya koymaktadır. Yüksek tavanlar ve iç avlular aracılığıyla mekâna yayılan gün ışığı, yalnızca görsel konforu artırmakla kalmayıp, çalışma alanlarını daha yaşanabilir, davetkâr ve üretken kılmaktadır. Bu mimari yaklaşım, işlevsellikle estetiği buluşturarak doğal ışığın yapının karakterine entegre edilmesini sağlamakta, böylece mekânın kimliğini güçlendirmektedir. Enerji tüketiminin azalması ve termal konforun artması gibi sürdürülebilirlik odaklı kazanımlar elde edilirken, aynı zamanda üretim verimliliği ve işyeri kalitesinde de gözle görülür bir iyileşme sağlanmaktadır. Tüm bu unsurlar, doğal ışığın yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik açılardan da ödül sürecinde etkili bir kriter olduğunu göstermektedir.

İpekyol Tekstil Fabrikası'nın mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi Çizelge 3.24'te gösterilmiştir.

Çizelge 3.24. İpekyol Tekstil Fabrikası mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi

Mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi						
Yapının genel özellikleri	Doğal ışığın rolü	İşlevsel	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma	Etkili ●		
- Sürdürülebilir ilkeler doğrultusunda azaltılmış enerji tüketimi ve geliştirilmiş ısı performans üzerine odaklanılmıştır. - Bina yüksekliği, yönelimi ve pencerelerin konumu, doğal ışığın maksimum düzeye çıkarmıştır. - İç avlular gibi açılabilir eğimli pencerelerle doğal havalandırmaya olanak tanınmaktadır. - Çalışanların konforunu ve refahını da gözetken, insan odaklı çalışma ortamı sunan mekânsal yaklaşım benimsenmektedir. - Yönetim ve üretim alanlarını aynı çatı altında buluşturarak hiyerarşik düzenlemeden uzak kalmıştır. - Geniş cam yüzeyler, iç avlu bahçeler ile doğal ışık ve manzaraya erişimini sağlanmaktadır. - Doğal ışığın etkisi çalışma alanlarını daha yaşanabilir, davetkâr ve üretken kılmaktadır.				Isı yönetimini optimize etme	Kısmen Etkili ◐	
					Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Etkili ●
					Enerji tasarrufu sağlama	Etkili ●
		Anlamsal	Mimari konseptle ilişki kurma	Etkili ●		
			Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Etkisiz ○		
			Mekânsal organizasyon sağlama	Etkili ●		
		Estetik	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Etkisiz ○		
			Işık- gölge dinamiklerini oluşturma	Kısmen Etkili ◐		
			Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Etkisiz ○		
		Psikolojik	Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Kısmen Etkili ◐		
			Duygu durumunu değiştirme	Kısmen Etkili ◐		

3.2.12. Müslüman Mezarlığı

Altach, Avusturya’da yer alan Müslüman Mezarlığı, 2011-2013 ödül döngüsünde Ağa Han Mimarlık Ödülü’ne layık görülmüş olup, İslam’ın farklı mezheplerinden olan Müslümanlar tarafından kullanılmaktadır (Çizelge 3.25).

Çizelge 3.25. Müslüman Mezarlığı tanıtım tablosu

Müslüman Mezarlığı	
İşlev	Dini Tesis
Proje yeri	Altach, Avusturya
Mimar	Bernado Bader Architects
Ödül Döngüsü	2011-2013 Döngüsü
Yapım yılı	2011
Alan	8.415 m ²

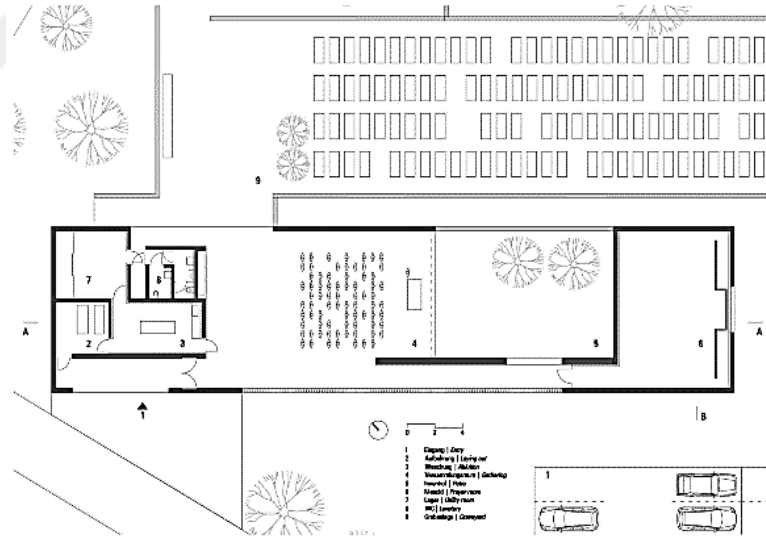
Müslüman Mezarlığı genel görünüş (Bereuter, 2012)

Tasarımın temel amacı, İslam dininin tevazu ilkesi doğrultusunda, işlevsel, sade ve bilinçli sembollerle çevresel peyzajla bütünleşen açık ve düzenli bir yapı oluşturmaktır. Mezarlık, yaklaşık 700 mezar için defin alanları ve küçük bir tesisten oluşmaktadır (Şekil 3.81.) (Fahmy, 2013).

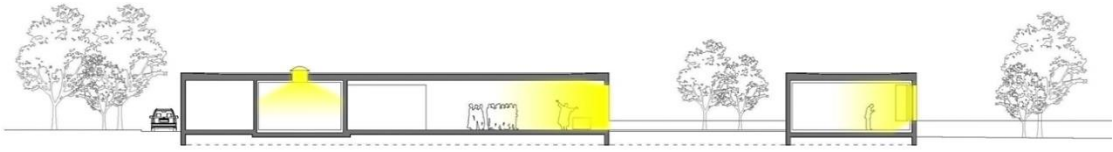
Şekil 3.81. Müslüman Mezarlığı genel görünüş (Bader, 2025)

Mezarlığın kavramsal tasarımının merkezinde, dinler arası bir fikir olan “ilk bahçe” motifi yer almaktadır. Farklı yüksekliklerdeki ince duvarlar, mezar alanlarını ve yapıları çevrelemektedir. “Parmak şeklindeki” mezar alanları, doğal manzarayla uyumlu bir şekilde tasarlanmıştır. Gerekli olan cenaze yıkama odası, toplanma odası ve dua odası da aynı duvar motifini kullanarak inşa edilmiştir. Bu yapılar, mezar alanlarının başında, güneyden gelen altıncı bir ‘parmak’ şeklinde yerleştirilmiştir (Şekil 3.82.).

Şekil 3.82. Müslüman Mezarlığı zemin kat planı (Anonim, 2012)

Binanın mekânsal organizasyonu ve yönlendirilmesi oldukça nettir. Mezarlığa giriş buradan sağlanmaktadır Ziyaretçi ve cemaat için yeterince büyük olan kısmi çatılı bir alan oluşturulmuştur. Yarı avlu, doğal ışığı maksimize ederek enerji kullanımını ve ısıl performansı azaltmakta, aynı zamanda doğal havalandırmayı teşvik etmektedir (Şekil 3.83.).

Şekil 3.83. Müslüman Mezarlığı doğal ışık diyagramı (Anonim, 2012'den alınmış, değiştirilerek oluşturulmuştur.)

Bu alan, bir iç avluya açılmakta ve İslam geleneğine uygun ahşap çıtalarla oluşturulan sekizgen yıldız motifini tekrar ederek ışık ve gölge oyunuyla karakterize edilmektedir (Şekil 3.84.).

Şekil 3.84. Müslüman Mezarlığı yerel kültürün yorumlanarak doğal ışık ile vurgulanması (Bader, 2025)

Kıble duvarı, paslanmaz çelik ağ perdeler üzerine yerleştirilmiş ahşap padavralardan oluşan üç katmanlı bir yapı şeklinde tasarlanmıştır. Bu perdeler, duvar ve mihrap penceresiyle farklı mesafelerde paralel konumlandırılarak mukarnas formunu çağrıştıran bir mihrap düzeni oluşturmuştur (Şekil 3.85.).

Şekil 3.85. Müslüman Mezarlığı katmanlı kible duvarı iç ve dış görünüşü (Emden, 2013)

Kible duvarı, Vorarlberg’in yerel ahşap mimari geleneğiyle uyumlu bir duvar görünümü sunmaktadır. Altın kaplamalı padavralar, göz hizasında yoğunlaşarak Kufi hat sanatıyla “Allah” ve “Muhammed” kelimelerini oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Aynı zamanda ışık kırıcı işlev görmekte, ışığı dramatik bir şekilde süzerek mekân atmosferini önemli ölçüde değiştirmektedir; mekânsal derinlik algısını artırmakta, namazın yön duygusunu ve ibadet alanının saflığını vurgulamaktadır (Şekil 3.86.) (Fahmy, 2013).

Şekil 3.86. Müslüman Mezarlığı iç mekân doğal ışık kullanımı (Emden, 2013)

İfadesi basit ve biçimi şiirsel olan bu yapı, yalnızca doğal manzarayı akıllıca bir şekilde ele almakta öte ziyaretçilere çevreyi görme imkânı tanımakta ve mihrabın ahirete açılan bir kapı olduğu fikrini sembolik olarak pekiştirmektedir. Tüm odalar, lavabolar ve

depolar dışında, doğal ışııkla aydınlatılmaktadır; yıkama odasında ise gün ışığını sağlayan entegre bir çatı penceresi bulunmaktadır (Şekil3.87.)

Şekil 3.87. Müslüman Mezarlığı doğal aydınlatma sağlayan çatı penceresi (Bereuter, 2012)

Müslüman Mezarlığı'nın mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi Çizelge 3.26'da gösterilmiştir.

Çizelge 3.26. Müslüman Mezarlığı mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşiminin analizi

Mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi				
Yapının genel özellikleri	Doğal ışığın rolü	İşlevsel	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma	Etkili ●
- Yarı açık alanlar sayesinde gün boyunca dengeli doğal aydınlatma sağlanmakta, hava akışını desteklenmekte ve gölgeli alanlar sıcaklık kontrolüne katkıda bulunmaktadır. - Ahşap çıtalarla oluşturulan islami sekizgen yıldız motifli duvar, iç ve dış mekânları tanımlayan yarı geçirgen bir sınır oluşturmaktadır. - Işık çıtalar arasındaki açıklıklardan süzülerek mekânda hareketli gölgeler oluşturmaktadır. - Doğal aydınlatma sağlayan kible duvarı, mekânsal derinliği artırarak manevi bir yönlendirme sunmakta ve sonsuzluğa açılan kapıyı temsil etmektedir. - İç mekâna süzülen yumuşak ışık dingin ve meditatif bir atmosfer yaratmaktadır. Bu özellik, mezarlık gibi manevi yoğunluğu yüksek bir mekânda huzur ve sükûnet hissini artırmaktadır.			Isı yönetimini optimize etme	Kısmen Etkili ◐
			Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Etkili ●
			Enerji tasarrufu sağlama	Etkili ●
		Anlamsal	Mimari konseptle ilişki kurma	Etkili ●
			Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Etkili ●
			Mekânsal organizasyon sağlama	Etkili ●
		Estetik	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Etkili ●
			Işık- gölge dinamiklerini oluşturma	Etkili ●
			Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Kısmen Etkili ◐
		Psikolojik	Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Etkili ●
			Duygu durumunu değiştirme	Etkili ●

3.2.13. Bait Ur Rouf Cami

Bait Ur Rouf Cami, yapımı 2012 yılında tamamlanmış olup 2014-2016 ödül döngüsünde Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülmüştür (Çizelge 3.27).

Çizelge 3.27. Bait Ur Rouf Cami tanıtım tablosu

Bait Ur Rouf Cami	
İşlev	İbadethane
Proje yeri	Dakka, Bangladeş
Mimar	Marina Tabassum Architects
Ödül Döngüsü	2014-2016 Döngüsü
Yapım yılı	2012
Alan	754 m ²

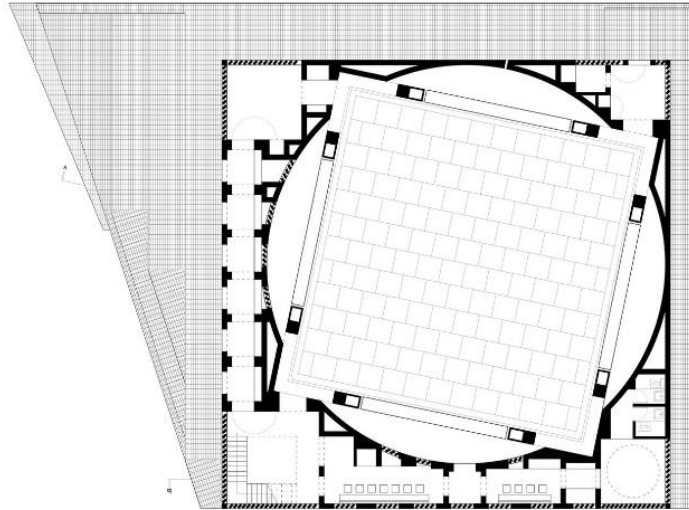
Bait Ur Rouf Cami genel görünüş (Vora, 2025)

Bangladeş'in başkenti Dakka'da nüfus yoğunluğu giderek artan bir mahallede yer almaktadır. Cami için tahsis edilen alan, batı ve güneyde yollarla çevrilidir (Şekil 3.88.).

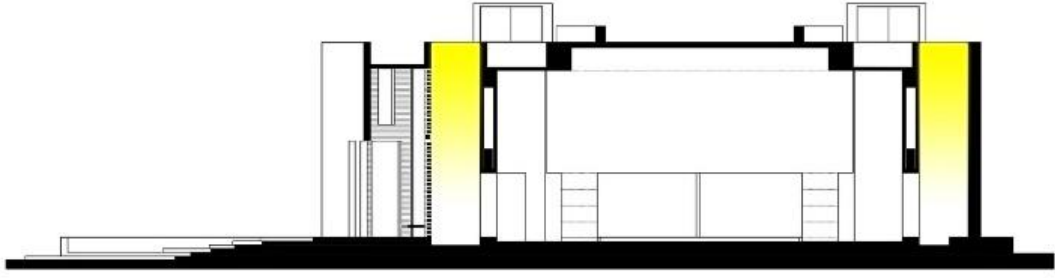
Şekil 3.88. Bait Ur Rouf Cami yukardan ve karşıdan genel görünüş (Vora, 2025)

Yapının yer aldığı alan, kible eksenine 13 derecelik bir açı oluşturmaktadır. Bu durum, yapının arsa sınırlarına paralel şekilde bir su basman üzerine yerleştirilmesi sonucunda plan şemasında bazı tasarımsal düzenlemeleri gerektirmiştir (Şekil 3.89.).

Şekil 3.89. Bait Ur Rouf Cami zemin kat planı (AKAA, 2016b)

Bu bağlamda kare bir dış form içerisinde konumlandırılan silindirik iç hacim, kibleye hizalanacak şekilde döndürülmüş ve ortaya çıkan ara alanlar ışık avluları olarak değerlendirilmiştir (Şekil 3.90.). Giriş avluları, abdesthane, tuvalet tesisleri, imam odası ve merdivenler gibi tüm yardımcı işlevler, dış kare ve silindirik hacim tarafından oluşturulan alan içerisinde yer almaktadır. Tasarımın bu kısmı yük taşıyan tuğla konstrüksiyon olarak değerlendirilirken; ibadethane betondan yapılmıştır.

Şekil 3.90. Bait Ur Rouf Cami doğal ışık diyagramı (AKAA, 2016b’ den alınmış, değiştirilerek oluşturulmuştur.)

Son derece sınırlı bir bütçeyle inşa edilen camide, mimar sade ve işlevsel bir çözüm benimsemiştir. Tasarım, kardeşlik ruhu içinde cemaatle ibadet etmeye uygun bir mekân oluşturmayı amaçlamaktadır. Herkesin eşit olduğunu hissetmesini sağlayacak şekilde dengeli aydınlatılmıştır. Yapının konumu ve iç mekânda ışığın yansıyış biçimi, onu bizzat deneyimlenmesi gereken bir yapı haline getirmektedir (Şekil 3.91.) (AKAA, 2016a).

Şekil 3.91. Bait Ur Rouf Cami iç mekân (Chandan, 2016)

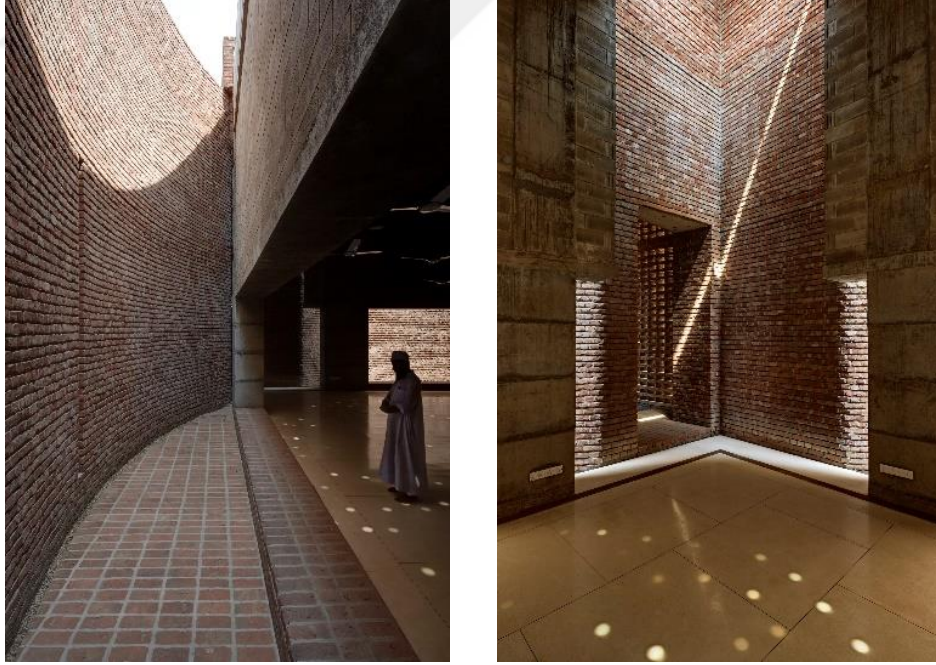
Kıble yönü, silindirik tuğla duvarda yer alan dar bir yarıktan süzülen ışık ile vurgulanmıştır. Silindirik iç hacim ile kare planlı yapı kabuğu arasında kalan galerilerin yanı sıra, çatıya rastlantısal biçimde yerleştirilen açıklıklardan içeri süzülen gün ışığı,

ibadet alanının zemininde ışık ve gölge oyunları oluşturarak mekâna dinamizm katmaktadır (Şekil 3.92.) (AKAA, 2016b).

Şekil 3.92. Bait Ur Rouf Cami kible duvarı ve zemindeki ışık-gölge etkisi (Vora, 2025)

Dışa açılan bir görüş olmaksızın, tüm ışık yukarıdan gelerek tuğla duvarları aydınlatmakta ve mekâna karakteristik bir atmosfer kazandırmaktadır. Renk ve doku açısından sıcak ve zengin bir etkiye sahip olan ışık, kutsallığın özünü yansıtan bu mekâna yayılarak onu kuşatmaktadır (Şekil 3.93.).

Şekil 3.93. Bait Ur Rouf Cami yukardan gelen ışık (Vora, 2025), (Chandan, 2016)

İklim koşullarına uygun olarak tasarlanan camide tuğla tercih edilmesi yalıtım sağlayarak iç mekânı serin tutmakta ve gölge oluşturmaktadır. Kare formdaki pavyon ile

silindirik yapı arasındaki boşluklardan hava akışını destekleyerek doğal havalandırmayı sağlanmaktadır (Şekil 3.94.).

Şekil 3.94. Bait Ur Rouf Cami hava akışı sağlayan boşluklu tuğla kullanımı (Vora, 2025)

Ağa Han Mimarlık Ödül jürisi metni “...geleneksel anlayışa meydan okuyarak, bir ibadet mekânının ruhu yüceltmesi gerektiğini kavrayan bir tasarıma sahiptir. Cami, ışık ve gölgenin zengin bir birlikteliğini içeren iç mekânıyla bunu başarırken, aynı zamanda sade fakat güçlü bir mimari dili benimseyerek, dua sırasında derin bir tefekkür ve huzur ortamı sunar.”

“İç mekânda, mimar, kırmızı tuğla ile dokulu çıplak duvarlar ve günün farklı anlarında zemine düşen ışık huzmelerinin yarattığı soyut ve ilkel bir sembolizm ile özel bir atmosfer oluşturmuştur...” şeklindedir (AKAA, 2016a). Geleneksel cami anlayışına meydan okuyan bu yapı, ibadet mekânının ruhu yüceltme işlevini, ışık ve gölgenin zengin birlikteliğiyle başarıyla yansıtmaktadır. Tuğla malzeme ile yaratılan dokulu duvarlar, günün farklı zamanlarında zemine düşen ışık huzmeleriyle buluşarak, mekâna güçlü bir ruh katmaktadır. Bu ışık-mekân ilişkisi, kullanıcının mekânsal deneyimini zenginleştirmekte ve yapının kimliğini belirginleştirmektedir. Jüri değerlendirmesinde de vurgulandığı üzere, sade fakat anlam yüklü bu mimari dil, ışığın yönlendirici ve anlam kurucu rolüyle bütünleşerek, camiyi hem fiziksel hem de ruhsal bir sığınak hâline getirmiş ve yapının ödüle değer görülmesinde belirleyici olmuştur.

Bait Ur Rouf Cami’nin mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi Çizelge 3.28’de gösterilmiştir.

Çizelge 3.28. Bait Ur Rouf Cami mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşimi analizi

Mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi					
Yapının genel özellikleri	Doğal ışığın rolü	İşlevsel	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma	Etkili ●	
- Jali tuğla elemanları, ışığın mekâna girmesini sağlarken aynı zamanda hava akışını desteklemektedir. - Doğal ışık kullanımı, iç mekânda aydınlatma ihtiyacını azaltarak enerji tasarrufu sağlamaktadır. - Doğal ışık kullanıcıları kibleye yönlendirmektedir. - Yukarıdan gelen, sıcak ve zengin bir etkiye sahip olan ışık mekânın kutsallığını yansıtmaktadır. - İşığın doğrudan yukarıdan gelmesiyle mekânın hacmi ve tuğla yüzeylerin görsel etkisi artırılmaktadır. - Rastgele dairesel çatı açıklıkları, zeminde estetik bir desen oluşturmaktadır. - İşık, camin temel işlevi olan manevi etkiyi vurgulamakta, işlevsel bir özellik olmanın ötesine geçerek mekânın ruhsal atmosferini ortaya çıkarmaktadır.			Anlamsal	Isı yönetimini optimize etme	Etkili ●
				Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Etkili ●
				Enerji tasarrufu sağlama	Etkili ●
		Estetik	Mimari konseptle ilişki kurma	Etkili ●	
			Kutsal, kültürel, tarihi veya anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Etkili ●	
			Mekânsal organizasyon sağlama	Etkili ●	
		Psikolojik	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Etkili ●	
			İşık- gölge dinamiklerini oluşturma	Etkili ●	
		Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Etkili ●		
		Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Etkili ●		
		Duygu durumunu değiştirme	Etkili ●		

3.2.14. Filistin Müzesi

Filistin Müzesi 2017-2019 ödül döngüsünde Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülmüş olup Kudüs'ün 25 km kuzeyinde, Birzeit Üniversitesinin bitişiğindeki bir tepede yer almaktadır. Filistin mirasını kutlamak ve “diyalog ve hoşgörü kültürünü teşvik etmek” amacıyla inşa edilen müze, Filistin'in en büyük sivil toplum kuruluşunun (Taawon-Refah Derneği) amiral gemisi olup, yakınlardaki Birzeit Üniversitesi tarafından desteklenmektedir. Alanı aşırı yoğunlaştırmaktan kaçınarak, mevcut arazi koşullarını ve sunduğu olanakları değerlendiren bir yaklaşım benimsenmiştir (Çizelge 3.29).

Çizelge 3.29. Filistin Müzesi tanıtım tablosu

Filistin Müzesi	
İşlev	Müze Binası
Proje yeri	Birzeit, Filistin
Mimar	Heneghan Peng Architects
Ödül Döngüsü	2017-2019 Döngüsü
Yapım yılı	2016
Alan	40.000 m ²

Filistin Müzesi genel görünüş (Emden, 2025)

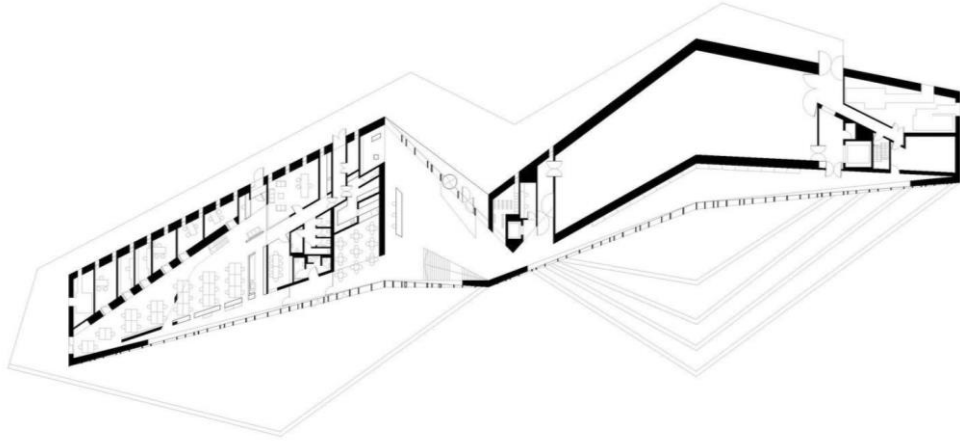
Müze, kelimenin tam anlamıyla topografyaya gömülerek, bu mekânsal bağlamdan beslenen ve geniş bir kültürel anlatıyı şekillendiren bir yapı olarak tasarlanmıştır (Şekil 3.95.) (Berlanda, 2019).

Şekil 3.95. Filistin Müzesi basamaklı teraslar (Baan, 2017)

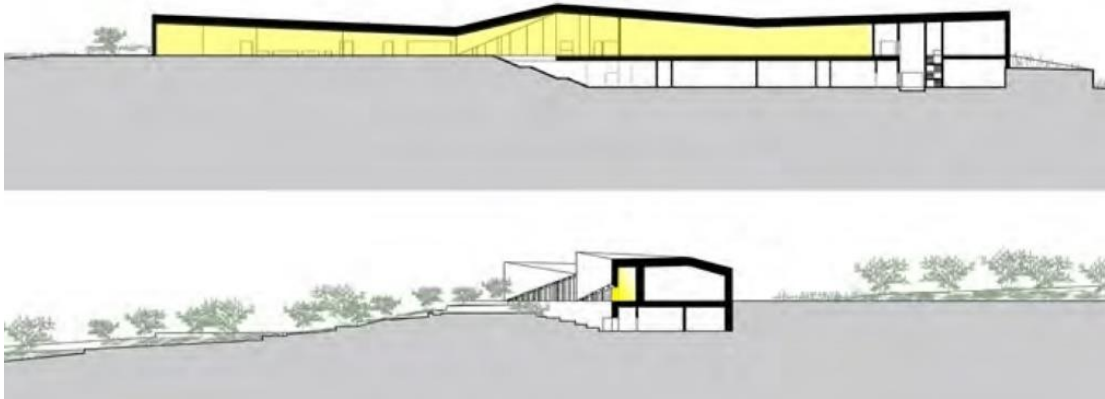
Müzenin mimarisi ve yokuş bahçelerinin zikzak şeklindeki formları, çevredeki tarım teraslarından ilham almakta olup, arazi ile olan bağı vurgulamakta ve Batı Şeria'nın askeri işgaline karşı bir direniş simgesi olarak öne çıkmaktadır. Filistin kireçtaşı hem cephe kaplaması hem de dış mekân döşemesi için kullanılarak tasarımı birleştirmektedir.

Binanın planı, çift koni şeklindedir. Ana ziyaretçi alanları (lobi, sergi alanı, cam galerisi, mağaza, kafe ve soyunma odası) giriş seviyesinde yer almaktadır (Şekil 3.96.). Kuzey kanadındaki kafe, manzara sunan açık hava terasına açılmaktadır. Topografyada mevcut olan bir çukur, güney kanadının altına ek konaklama alanları sağlamak için kullanılmakta, bu alanlar arasında depolar ve eğitim/araştırma merkezi yer almakta, bunlar ise korunaklı bir açık hava amfi tiyatroya açılmaktadır.

Şekil 3.96. Filistin Müzesi zemin kat planı (Berlanda, 2019)

Batıya bakan Akdeniz manzarasını ziyaretçilere sunma fikri, öğleden sonra güneşinden yararlanarak enerji tüketimini azaltma önerisiyle birleştirilmiştir. (Şekil 3.97.). Bu doğrultuda, doğal ışığı en verimli şekilde kullanırken güneş ışığının aşırı ısıtıcı etkisini ve soğutma yüklerini azaltmak için cephe boyunca perforasyonlarla gölgelendirilmiş sofistike bir stereotomik kabuk önerilmiştir. Galerinin önündeki tampon bölge, öğleden sonra geç saatlerde oluşabilecek aşırı ısınma riskini azaltmıştır (Şekil 3.98.).

Şekil 3.97. Filistin Müzesi doğal ışık diyagramı (Berlanda, 2019'dan alınmış, değiştirilerek oluşturulmuştur)

Şekil 3.98. Filistin Müzesi cam galeri doğal ışık etkisi (Anonim, 2025)

Duvar örgüsü iki yerde yukarı doğru kıvrılarak, iç mekânı güneş parlamasından ve ısı kazanımından korurken doğal ışığı en üst düzeye çıkarmak için boyutları ve konumları dikkatlice hesaplanmış metal kanatlı üçgen perde duvarları binaya LEED Altın sertifikasını kazandıran bir dizi önlemden biridir. Büyük üçgen cam yüzeyler aracılığıyla peyzajla güçlü bir bağ kurmaktadır (Şekil 3.99. ve Şekil 3.100.).

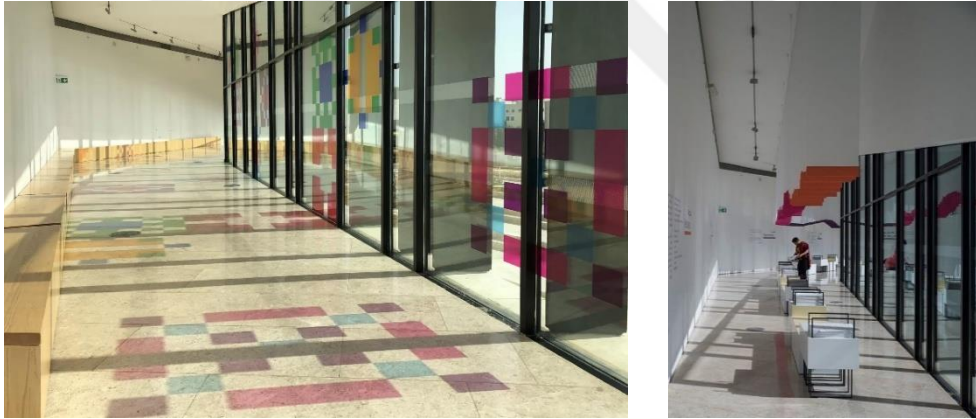

Şekil 3.99. Filistin Müzesi batı cephesi dış cephe (Anonim, 2025)

Şekil 3.100. Filistin Müzesi batı cephesi iç mekân (Anonim, 2025)

Müzenin doğal ışık kullanımı, yalnızca işlevsel bir unsur olmaktan öte, sembolik bir anlam da taşımaktadır. Cephe boyunca uzanan taş ve cam yüzeylerin oluşturduğu kontrast, geleneksel ile modern arasındaki ilişkiyi vurgularken, iç mekânlarda ışık ve gölgenin hareketi Filistin'in kültürel kimliği ile doğrudan bağlantılı bir mekânsal deneyim sunmaktadır (Şekil 3.101.) (Lepik, 2019).

Şekil 3.101. Filistin Müzesi müze iç mekân doğal ışık etkisi (Emden, 2025)

Bina ve bahçelerin topografyaya uyumlu biçimi belirlenirken, aynı zamanda güneş ışığını nasıl kullanacağı, gölge sağlayarak aşırı ısıyı nasıl önleyeceği ve doğal hava akışını nasıl destekleyeceği gibi çevresel tasarım ilkeleri entegre edilmiştir. Filistin Müzesi, doğal ışığı hem işlevsel hem de atmosferik bir öğe olarak kullanarak, binanın bulunduğu bağlamla bütünleşmesini sağlamaktadır. Doğrudan güneş ışığını kıran taş cepheler, güneş kırıcı işlevi gören çelik kanatlar ve geniş cam yüzeyler sayesinde ışık, mekânın kimliğini ve algısını güçlendiren temel unsurlardan biri haline gelmiştir. Filistin Müzesi'nin mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi Çizelge 3.30'da gösterilmiştir.

Çizelge 3.30. Filistin Müzesi mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşiminin analizi

Mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi					
Yapının genel özellikleri	Doğal ışığın rolü	İşlevsel	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma	Etkili ●	
- LEED Sertifikası standartlarına uygun olarak tasarlanmış olan müze, doğal ışık kullanımı, pasif iklimlendirme stratejileri ve yerel malzemelerle inşa edilmesi sayesinde sürdürülebilir bir yapı örneği oluşturmaktadır. - Yapının topografyaya duyarlı tasarımı, doğal ışığın hem sergi alanlarında hem de kamusal mekânlarda dikkatlice yönlendirilmesini sağlamıştır. - Geometrik formlar ve dikkatlice yerleştirilmiş açıklıklarla, doğal ışık kontrollü bir biçimde alınırken termal konforu sağlanmıştır. - Açık renkli taş kaplamalar, güneş ışığını yumuşatarak iç mekânlarda daha dengeli bir aydınlatma sunmuştur. - Gün ışığının yönüne bağlı olarak değişen ışık-gölge dinamikleri, mekânsal deneyimi zenginleştirmektedir.			Anlamsal	Isı yönetimini optimize etme	Etkili ●
				Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Etkisiz ○
				Enerji tasarrufu sağlama	Etkili ●
		Estetik	Mimari konseptle ilişki kurma	Etkili ●	
			Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Etkili ●	
			Mekânsal organizasyon sağlama	Etkili ●	
		Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Etkisiz ○		
		Işık- gölge dinamiklerini oluşturma	Kısmen Etkili ◐		
		Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Etkili ●		
		Psikolojik	Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Etkili ●	
			Duygu durumunu değiştirme	Etkisiz ○	

3.2.15. Banyuwangi Uluslararası Havaalanı

2020-2022 Döngüsünde ödüle layık görülen Banyuwangi Havalimanı, geleneksel uluslararası havalimanlarının standartlaşmış ve çevresinden kopuk yapısına bir karşı tez olarak tasarlanmıştır (Çizelge 3.31).

Çizelge 3.31. Banyuwangi Uluslararası Havaalanı tanıtım tablosu

Banyuwangi Uluslararası Havaalanı	
İşlev	Ulaşım yapısı
Proje yeri	Blimbingsari, Endonezya
Mimar	Andra Martin
Ödül Döngüsü	2020-2022 Döngüsü
Yapım yılı	2017
Alan	9.385 m ²

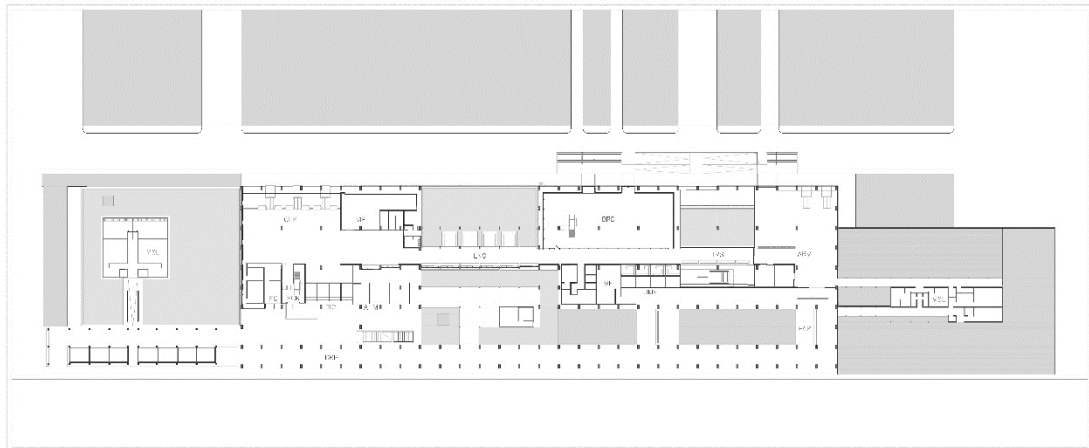
Banyuwangi Uluslararası Havaalanı genel görünüş (Wibowo, 2025)

Bina, yerel kültür, ekoloji ve peyzaj ile bütünleşerek bağlamsal bir mimari anlayış sunmaktadır. Pirinç tarlalarıyla kaplı bir manzaranın ortasında yükselen bina, çevresinin peyzaj dilini mimariyle bütünleştirerek, işlevsellik ve bağlamsal uyumu kesintisiz ancak belirgin bir kompozisyonda bir araya getirmektedir (Şekil 3.102.).

Şekil 3.102. Banyuwangi Uluslararası Havaalanı genel görünüş (Wibowo, 2025)

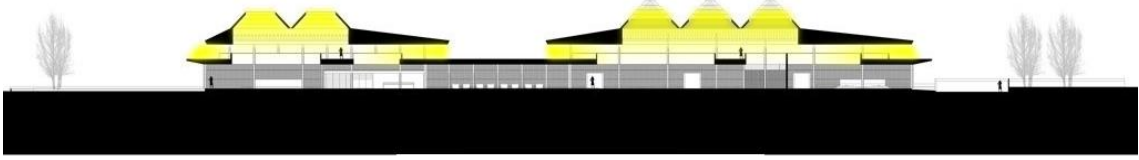
Yatay düzlemde alçak bir yapı olarak tasarlanmış, üzerine eğimli yeşil çimenlerin serildiği, iki büyük kırma çatıyla tanımlanmaktadır. Batıda yer alan çatı altında giden yolcu salonu, doğuda ise gelen yolcu salonu bulunmaktadır (Şekil 3.103.).

Şekil 3.103. Banyuwangi Uluslararası Havaalanı zemin kat planı (Anonim, 2025)

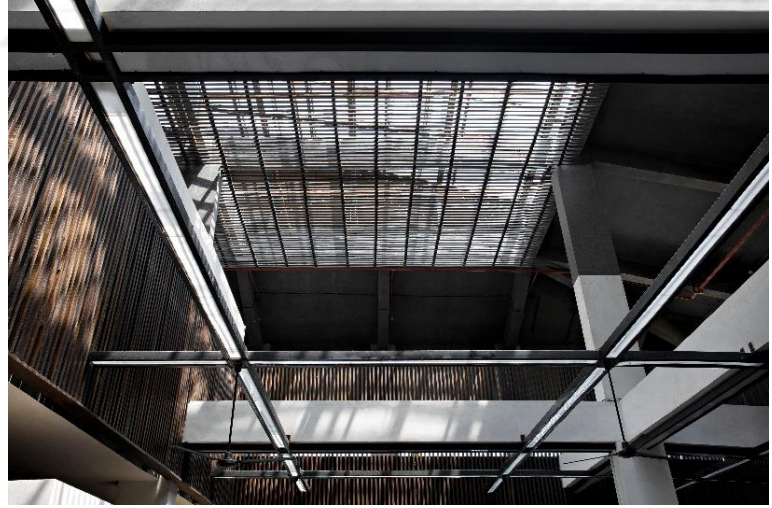
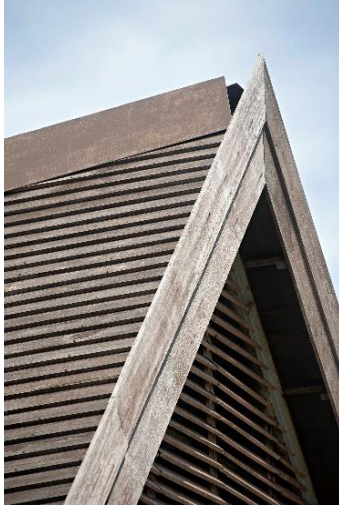
Bu çatıların üzerinde, aşınmış ahşap çerçeveli, asimetrik piramidal ışıklık dizileri yer almaktadır. Bu ışıklıkların geometrisi, beşik çatı formunun çapraz olarak kesilmesiyle

elde edilmiştir. Dizili bir şekilde yerleştirilen bu ışıklıklar, yapının içine gün ışığını taşıyan çift yükseklikte boşluklar oluşturmuştur (Şekil 3.104.).

Şekil 3.104. Banyuwangi Uluslararası Havaalanı doğal aydınlatma diyagramı (Anonim, 2025’ den alınmış, değiştirilerek oluşturulmuştur)

Çatı ışıklıklarında yer alan havalandırma boşlukları, sıcak havanın yukarı çekilerek dışarı atılmasını sağlamak için kesitsel bir strateji olarak kullanılmıştır. Işıklıklar, geleneksel Banyuwangi başlık tasarımını yansıtırken, delikli paneller sayesinde sıcak havanın yukarı ve dışarı yönlendirilmesini sağlayarak serinletici bir etki oluşturmuştur. Bu özellik, yerel Osing Kabilesi mimarisine özgü bir tekniktir (Şekil 3.105.) (Gupta, 2022).

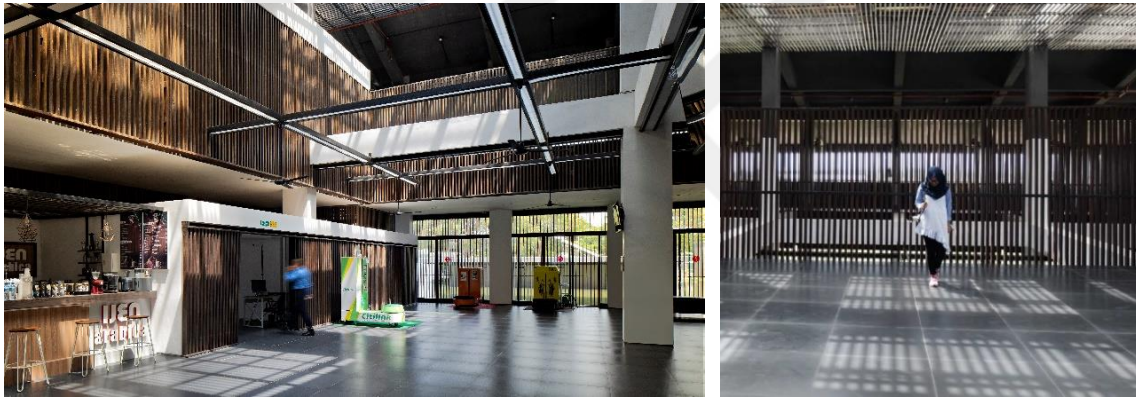
Şekil 3.105. Banyuwangi Uluslararası Havaalanı ahşap ışıklık tepe detayı ve iç mekân delikli pencere sistemleri ve ahşap güneş kırıcı elemanları (Wibowo, 2025)

Planda ise, iç mekânlar delikli pencere sistemleri, açık kolonadlar ve ahşap güneş kırıcılar ile donatılmıştır. Bu elemanlar, bölgenin hâkim rüzgârının bina derinliğine nüfuz etmesine olanak tanımakta ve doğal havalandırmayı desteklemektedir (Şekil 3.106.).

Şekil 3.106. Banyuwangi Uluslararası Havaalanı açık kolonadlar ve galeri (Wibowo, 2025)

Bununla birlikte, terminal hacminde etki, transparan ve geçirgendir. Salonlar, çatı pencereleri altındaki yatay ahşap panjurlardan süzülen yumuşak, benekli ışıkla aydınlanmaktadır (Şekil 3.107.).

Şekil 3.107. Banyuwangi Uluslararası Havaalanı iç mekân doğal ışık etkisi (Wibowo, 2025)

Ahşap dikey panjurlar hem şeffaf hem de güvenli bir sınır oluştururken, cam bölmeler doğal ışığın iç mekânlara derinlemesine nüfuz etmesini sağlamaktadır. Uzun dikey panjurlar da parlamayı azaltmakta ve sert tropikal güneşin etkisini yumuşatmaktadır. Hava tarafı kenarında asılı duran bitki perdeleri ise ek bir yeşil gölgeleme katmanı oluşturmaktadır (Şekil 3.108).

Şekil 3.108. Banyuwangi Uluslararası Havaalanı ahşap dikey panjurlar ve havaalanının çevresini kuşatan bitki perdeleri (Wibowo, 2025)

Banyuwangi Havalimanı, enerji verimli pasif tasarım teknikleriyle öne çıkmaktadır. Gün içerisinde doğal ışık kullanımı en üst seviyeye çıkartılarak yapay aydınlatma ihtiyacı azaltılmıştır. Yeşil çatı yalıtımı, doğal hava akışı sağlayan açıklıklar ve yağmur suyu geri dönüşüm sistemleri, yapıyı sürdürülebilir bir altyapıya kavuşturmaktadır (Gupta, 2022).

Banyuwangi Havalimanı'nın mekânsal kimlik-doğal ışık etkileşiminin analizi Çizelge 3.32'de gösterilmiştir.

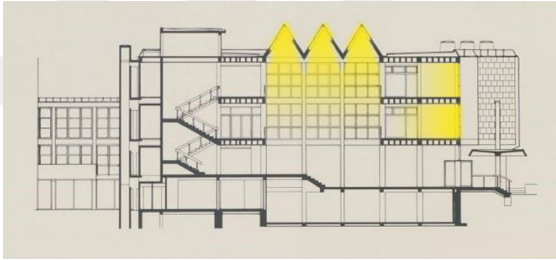
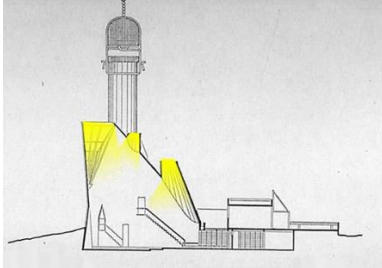
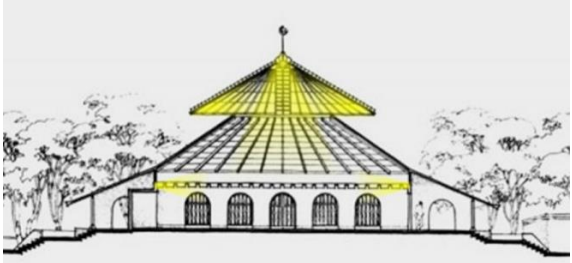
Çizelge 3.32. Banyuwangi Uluslararası Havaalanı mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşiminin analizi

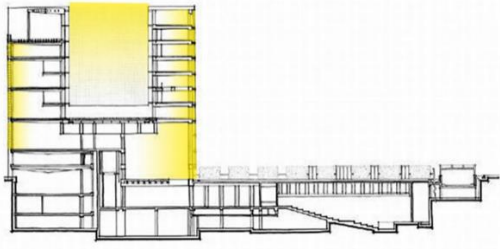
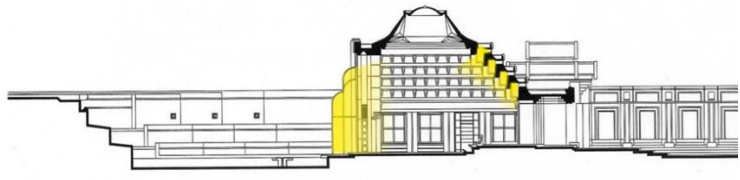
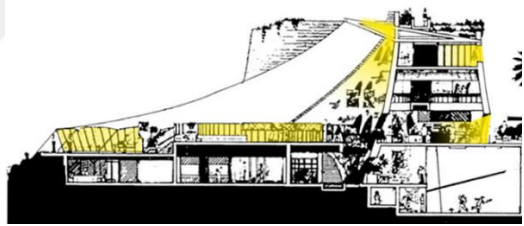
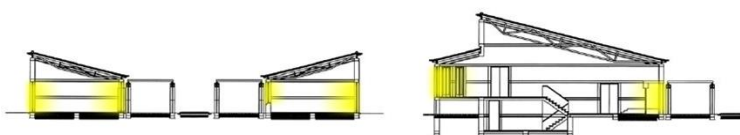
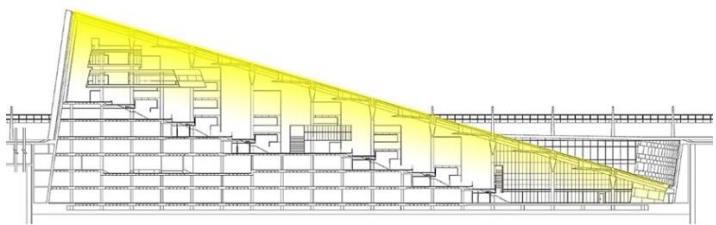
Mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi					
Yapının genel özellikleri		Doğal ışığın rolü	İşlevsel	Görsel konfor ve aydınlatma performansını arttırma	Etkili ●
- Büyük çatı pencereleri, ahşap panjurlar ve gölgelikler, güneş ışığını filtreleyerek aşırı ısınmayı ve parlamayı önlemekte, ışığının mekâna dengeli şekilde yayılmasını sağlamaktadır. - Sıcak havayı yukarı yönlendirerek dışarı atan çatı pencereleri, tropikal iklimde serin bir iç mekân oluşturmaktadır. - Aydınlık ve gölgeli alanlar, işlevsel bölgeleri sezgisel olarak ayırmaktadır. - Ahşap panjurlar, beton yüzeyler ve cam bölmeler, ışıkla etkileşim kurarak malzeme dokuları ön plana çıkarılmaktadır. - Çatı açıklıkları ve ahşap panjurlar, mekânda dramatik ışık-gölge etkileri yaratılmaktadır. - Ahşap, su, doğal ışık ve gölge etkileşimi, mekânsal deneyimi zenginleştirerek çok katmanlı bir algı oluşturmaktadır.				Isı yönetimini optimize etme	Etkili ●
				Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Etkili ●
				Enerji tasarrufu sağlama	Etkili ●
			Anlamsal	Mimari konseptle ilişki kurma	Etkili ●
				Kutsal, kültürel veya tarihi anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Etkili ●
				Mekânsal organizasyon sağlama	Etkili ●
			Estetik	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Etkili ●
				Işık- gölge dinamiklerini oluşturma	Etkili ●
				Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Etkili ●
			Psikolojik	Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Etkili ●
Duygu durumunu değiştirme	Etkisiz ○				

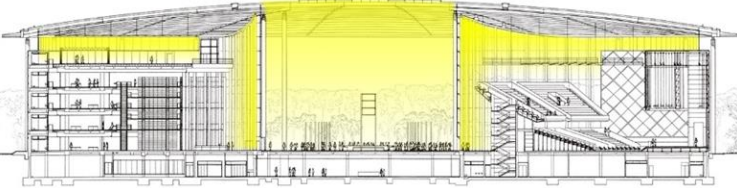
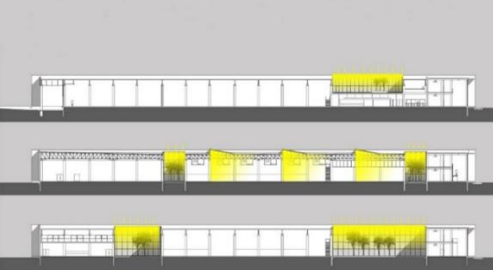
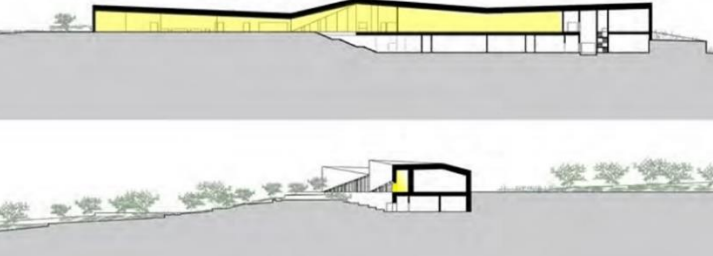
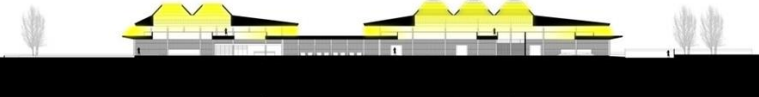
3.2. Çalışmanın Bulguları ve Değerlendirmeler

Çalışma kapsamına incelenen tüm yapıların kesitlerinden doğal aydınlatma diyagramları oluşturulmuş ve Çizelge 3.33.'te sunulmuştur. Ağa Han Mimarlık Ödüllü yapıların mekânsal kimlik oluşumunda doğal ışığın hangi rolünün baskın olduğunu tespit amaçlı literatür analiz ve sentez edilerek mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşimi bağlamında 4 ana başlık 12 ölçüt belirlenmiştir. Tanımlanan ölçütler, seçilen Ağa Han Mimarlık Ödüllü her yapı özelinde değerlendirilmiş ve genel bir değerlendirme tablosu şeklinde Çizelge 3.34'te sunulmuştur. Çalışma kapsamında seçilen Ağa Han Ödülü almış yapılarda doğal ışığın mekânsal kimlik oluşturmadaki rolü analiz edilirken, yapılar bu ölçütlerin hepsini veya çoğunluğunu sağlıyorsa 'etkili ●', yarısını veya yarısına yakın bir oranı sağlıyorsa 'kısmen etkili ●', hiçbirini sağlamıyorsa 'etkisiz ○' olarak değerlendirilmiştir.

Çizelge 3.33. Çalışma kapsamındaki Ağa Han Mimarlık Ödüllü Yapıların doğal aydınlatma diyagramları

Türk Tarih Kurumu 1978-1980 Döngüsü	
Sherefudin'in Beyaz Cami 1981-1983 Döngüsü	
Said Naum Cami 1984-1986 Döngüsü	

Arap Dünya Enstitüsü 1987-1989 Döngüsü	
Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü 1990-1992 Döngüsü	
Büyük Millet Meclisi Cami 1993-1995 Döngüsü	
Tuwaiq Sarayı 1996-1998 Döngüsü	
Olbia Sosyal Merkezi 1999-2001 Döngüsü	
İskenderiye Kütüphanesi 2002-2004 Döngüsü	

Petronas Teknoloji Üniversitesi 2005-2007 Döngüsü	
İpekyol Tekstil Fabrikası 2008-2010 Döngüsü	
Müslüman Mezarlığı 2011-2013 Döngüsü	
Bait Ur Rouf Cami 2014-2016 Döngüsü	
Filistin Müzesi 2017-2019 Döngüsü	
Banyuwangi Uluslararası Havaalanı 2020-2022 Döngüsü	

Çizelge 3.34. Çalışma kapsamındaki Ağa Han Mimarlık Ödüllü Yapıların mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşiminin analizi

Ağa Han Mimarlık Ödülü Alan Yapılar	Doğal Işığın Rolü											
	İşlevsel				Anlamsal			Estetik			Psikolojik	
	Görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma	Isı yönetimini optimize etme	Doğal havalandırmaya katkı sağlama	Enerji tasarrufu sağlama	Mimari konseptle ilişki kurma	Kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama	Mekânsal organizasyon sağlama	Yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama	Işık- gölge dinamiklerini oluşturma	Mimarın formun özelliklerini öne çıkarma	Mekânsal deneyimi çeşitlendirme	Duygu durumunu değiştirme
Türk Tarih Kurumu	●	◐	◐	◐	●	●	●	●	◐	◐	●	●
Sherefudin'in Beyaz Cami	●	○	○	○	●	●	●	●	●	●	●	●
Said Naum Cami	◐	●	●	●	●	●	●	●	○	●	●	●
Arap Dünya Enstitüsü	◐	●	○	◐	●	●	●	●	●	◐	●	○
Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü	◐	●	●	●	●	○	●	◐	●	○	●	●
Büyük Millet Meclis Cami	●	○	○	○	●	●	●	●	◐	●	●	●
Tuwaiq Sarayı	●	●	◐	●	●	●	◐	◐	○	●	◐	○

Olbia Sosyal Merkezi	●	◐	●	●	●	●	●	◐	●	○	◐	○
İskenderiye Kütüphanesi	●	○	○	◐	●	●	●	◐	○	●	◐	○
Petronas Teknoloji Üniversitesi	●	◐	●	●	●	●	●	●	●	●	●	○
İpekyol Tekstil Fabrikası	●	●	●	●	●	○	●	○	◐	○	◐	●
Müslüman Mezarlığı	●	◐	●	●	●	●	●	●	●	◐	●	●
Bait Ur Rouf Cami	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Filistin Müzesi	●	●	○	●	●	●	●	○	◐	●	●	○
Banyuwangi Uluslararası Havaalanı	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	○

Yapılan değerlendirmeler neticesinde çalışma kapsamında belirlenen tüm ölçütlerin, birçok yapıda kısmen veya tamamen etkili bazılarının etkisiz olduğu ve her yapıda farklı şekillerde yorumlandığı görülmüştür. Analizler doğrultusunda Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne layık görülen projelerin mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşimine ilişkin şu şekilde çıkarımlarda bulunulmuştur:

- Türk Tarih Kurumu binası, doğal ışığın yalnızca fiziksel bir gereklilik olarak değil, yapının kimliğini kuran çok yönlü bir unsur olarak kullanıldığı örneklerden biridir. **Yapı, doğal ışığın işlevsel, anlamsal, estetik ve psikolojik etkilerini mimari dilin ayrılmaz parçaları hâline getirerek mekânsal kimliği hem somut hem soyut düzlemde inşa etmektedir.** Turgut Cansever'in geçmişe referans veren mimari yaklaşımı, doğal ışığın mekânda geleneksel Türk

mimarisini çağrıştıracak biçimde yönlendirilmesiyle belirginleşmekte ve mekânda aidiyet duygusunu güçlendirmektedir. Bu, yapının taşıdığı kurumsal misyonla da bütünleşmektedir. Işığın kontrollü kullanımı ani ışık değişimlerinden uzak, yumuşak geçişli aydınlatma senaryoları yapının genel atmosferinin sakin ve yoğun olmasını sağlamaktadır. Türk Tarih Kurumu Binası'nda doğal ışık, mekânın biçimlenmesinde yalnızca bir araç değil, mekânsal kimliğin çok katmanlı bir taşıyıcısıdır. Yapı doğal ışığın bir mimari unsurdan öte, mekânın ruhunu inşa eden temel bir değer olduğunu güçlü biçimde ortaya koymaktadır.

- Sherefudin'in Beyaz Cami, **doğal ışığın derinlemesine anlamsal bir mimari unsur olarak kullanıldığı çağdaş ibadet yapılarından biridir.** Cami, mekânsal kimliğini inşa ederken ışığı bir yapı elemanından öte, bir anlatı aracı ve bir mekân kurucu öge olarak benimsemiştir. Kubbe geleneğinin soyutlanarak tavan açıklıklarıyla yeniden yorumlandığı bu yapı, ışığın ilahi anlamını mekânsal kurguyla bütünleştirmektedir. Gün ışığının yönü ve şiddeti, ibadet ritüelleriyle uyumlu bir şekilde zamanın akışını hissettirmekte, ibadet mekânının kutsallığını pekiştirirken, kullanıcıya ruhani bir deneyim sunmaktadır. Jüri metninde yer alan 'iç mekânın aydınlatması ve atmosferi' ifadesi, ışığın mekânda oluşturduğu '**mekânsal deneyimi çeşitlendirme**' ölçütüne işaret ederken; eski ve yeni malzemelerin seçimi ile bir araya getirilme biçiminin 'zarif ve rafine' olarak tanımlanması, '**yapının kutsal, kültürel, tarihî veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama**' yönünden değerlendirildiğini göstermektedir.
- Said Naum Cami, **doğal ışık sadece aydınlatma amacıyla değil, mekânsal kimliğin oluşumunda anlam yüklü bir araç olarak kullanıldığı bir yapıdır.** Geleneksel Cava mimarisinden esinlenen yapının sade ve simetrik formu, ibadet mekânına ruhani bir kimlik kazandırırken, loş bırakılan iç mekân tefekküre uygun bir atmosfer sunmaktadır. Merkezi fenerden süzülen ışık huzmeleri, hem mimari kompozisyonu vurgular hem de kutsal merkeze yönelim sağlamaktadır. Açıklıklar yoluyla sağlanan doğal havalandırma ve saçaklarla korunan iç mekân, görsel ve termal konforu desteklemektedir. **Doğal ışık etkisiyle mimari formu ortaya çıkarmakta mekânsal deneyimi zenginleştirmektedir. Doğal ışık, görsel ve fiziksel işlevlerin ötesine geçerek, kutsal ve kültürel değerlerin taşıyıcısı olan mekânsal bir anlatı unsuru haline gelmektedir.**
- Arap Dünyası Enstitüsü, mekânsal kimliğin doğal ışık aracılığıyla yeniden tanımlayan, ışık ve gölgeyi kültürel bir anlatı aracı olarak kullanan öncü

yapılardan biridir. Yapının cephelerinde kullanılan teknolojik maşrabiye sistemleri, yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda sembolik bir anlam taşımaktadır. Bu hareketli elemanlar, ışığın gün içerisindeki değişimine tepki vererek, ziyaretçilere sürekli dönüşen, yaşayan bir mekân deneyimi sunmaktadır. **Yapı, ışık ve gölgenin bilinçli ve şiirsel kullanımıyla, yalnızca fiziksel bir mekân değil, kültürel belleğin çağdaş bir temsili hâline gelmektedir.** Ağa Han Mimarlık Ödül Jüri metninde yer alan ‘İslam mimarisine ait unsurların Avrupa bağlamında yer alan modern bir bina ile harmanlanması’ ifadesi, projenin ‘**mimari konseptle ilişki kurma**’ ölçütünün etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan, ‘ışığa duyarlı duvar gibi yüksek teknoloji ürünü çözümlerin geleneksel öğeleri hatırlatacak biçimde kullanılması’ ifadesi, yapının ‘**kutsal, kültürel tarihî veya sembolik anlam taşıyan unsurları vurgulama**’ ölçütüyle örtüşüğünü göstermektedir.

- Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü, doğal ışığın yönlendirici ve biçimlendirici potansiyelini merkeze alan mimari organizasyonu dikkat çekmektedir. Mekânın kimliği, yalnızca fiziksel bileşenlerle değil, bu bileşenler arasındaki ışık-gölge ilişkileri üzerinden de tanımlanmaktadır. Işığın yön verme rolü, fiziksel dolaşım kadar mekânsal algının biçimlenmesinde de etkilidir. Revaklar boyunca düşen eğik ışık çizgileri ya da avluların kenarındaki gölge bantları, mekânın sınırlarını tanımlarken aynı zamanda kullanıcıyı yönlendirmekte ve mekân içinde bir ritim oluşturmaktadır. **Doğal ışık, mekâna bir yön, bir anlam, bir akış kazandırmaktadır.** Ödül Jürisinin değerlendirmesinde yer alan “geometrik olarak yapılandırılmış avlular ve revaklar” ifadesi, yapının ‘**mimari konseptle ilişki kurma**’ ölçütü doğrultusunda ele alındığını göstermektedir. “Açık, kapalı ve geçiş alanlarındaki çeşitlilik” ifadesi ise, ‘**mekânsal organizasyon sağlama**’ ölçütüyle doğrudan ilişki kurmaktadır. Ayrıca “ışık ve gölge oyunları” ifadesiyle, yapının ‘**ışık-gölge dinamikleri oluşturma**’ ölçütünü, “çalışma, etkileşim ve dinlenme için davetkâr bir ortam” ifadesiyle, ‘**mekânsal deneyimi çeşitlendirme**’ ölçütünü yansıttığı görülmektedir.
- TBMM Cami, doğal ışığın mekânsal kimliği biçimlendirme gücünü yalın fakat etkileyici bir biçimde ortaya koyan özgün bir yapıdır. Geleneksel cami mimarisinden ayrılarak sembolik unsurlardan arındırılmış olan cami, mekânın kutsallığını görkemli formlar yerine ışıkla kurduğu ilişki üzerinden ifade

etmektedir. Işığın zamanla değişen niteliği, iç mekânda farklı ruh halleri ve atmosferler yaratırken; açık ve geçirgen mekân kurgusu, ibadetin bireysel deneyimini kamusal alanla bütünleştirmektedir. Böylece yapı, hem seküler bağlamdaki bir devlet kurumunun parçası olarak toplumsal temsil gücünü korumakta, hem de inanç temelindeki bireysel aidiyet duygusunu mekân üzerinden beslemektedir. Bu bağlamda TBMM Cami, **doğal ışığın, anlamsal ve psikolojik boyutlarını iç içe geçirerek, çağdaş cami mimarisine güçlü bir örnek sunmakta; mekânsal kimliği hem anlamsal hem de deneyimsel olarak yeniden tanımlamaktadır.**

- Tuwaiq Sarayı'ndaki ışık kullanımı, mimarının genel konseptiyle güçlü bir uyum içindedir. Işığın mekâna etkisi, özellikle çatı pencereleri ve tentelerin stratejik yerleşimiyle vurgulanmıştır. Tenteler, ışığın yönlendirilmesi ve dağılması konusunda büyük bir rol oynamaktadır. Mimari konseptin temel unsurlarından biri olan doğa ile entegrasyon, ışığın mekâna girmesi ve dış mekanla bağ kurmasıyla sağlanmaktadır. **Doğal ışığın yönlendirilmesi ve dağıtılması gibi işlevsel özellikleri ön planda olsa da, doğayla kurduğu bağ üzerinden mekâna anlamsal bir derinlik katmaktadır.**
- Olbia Sosyal Merkezi, **doğal ışığı işlevsel ve anlamsal boyutlarda birleştirerek mekânsal kimliği güçlendiren bir tasarıma sahiptir.** Doğal ışık, iç mekânlarda görsel konforu ve aydınlatma verimliliğini artırmakla kalmayıp, aynı zamanda ısı yönetimi ve havalandırma gibi çevresel stratejilere de katkı sunmaktadır. Tarihi yerleşimle kurulan ilişki, ışık aracılığıyla kültürel öğelerin vurgulanmasına olanak tanımış; malzeme ve yapı elemanlarının ışıkla öne çıkması, kimliğin fiziksel düzeyde pekişmesini sağlamıştır. **Böylece, doğal ışık, Olbia Sosyal Merkezi'nin mekânsal kimliğini besleyen ve derinleştiren önemli bir öge haline gelmiştir.**
- İskenderiye Kütüphanesi **doğal ışığın işlevsel etkisi görsel konforun artırılması yönünde etkili bir şekilde kullanılmıştır.** Doğal ışığın kullanımı sadece işlevsel bir değer taşımaktan öte, aynı zamanda binanın anlam yükünü derinleştirmektedir. **Kütüphanenin tasarımında ışık, felsefi ve kültürel bir anlam taşımaktadır.** Işığın mekâna girişi, bilgiye ve öğrenmeye olan bağlılığı simgelerken, aynı zamanda zamanın geçişini ve bilginin sürekli evrimini anlatan bir temayı da yansıtmaktadır. **Işık, binanın kültürel mirasını ve felsefi bağlamını vurgulamakta ziyaretçilere geçmişle günümüz arasında bir köprü kurmaktadır.**

- Petronas Teknoloji Üniversitesi Şansölye Binası, mekânın kimliğini şekillendiren ve aynı zamanda kullanıcılarının deneyimini etkileyen doğal ışığın gücünü ustalıkla kullanmaktadır. **Yapı, ışığın işlevsel, anlamsal ve estetik rollerini başarılı bir şekilde birleştirerek, hem görsel konfor sağlamakta hem de çevresel ve kültürel bağlamları zenginleştirmektedir.** Doğal ışık estetik ve anlam taşıyan boyutlarıyla mekânla olan ilişkiyi derinleştirmektedir. Şansölye Binası’ndaki ışık-gölge oyunları, kültürel mirasa ve yerel değerler ile çağdaş mimari anlayışı birleştirerek, mekânsal kimliği bir bütün olarak güçlendirmektedir. Jüri değerlendirme metninde geçen “klasik bir metafor olan ve güneş ile yağmurdan koruma sağlayan bir şemsiyenin çağdaş bir yeniden yorumu” ifadesi, yapının ‘**mimari konseptle ilişki kurma**’ ölçütü çerçevesinde ele alındığını göstermektedir. Bununla birlikte, “sosyal etkileşim ve dolaşım için tanımlı bir gölgeli alan sağlar” ifadesi, tasarımın ‘**mekânsal organizasyon sağlama**’ ölçütü doğrultusunda değerlendirildiğini ve bu yönlerinin yapının ödül almasında etkili olduğunu ortaya koymaktadır.
- İpekyol Tekstil Fabrikası’nda mimari tasarım süreci, üretim ve yönetim alanlarının tek çatı altında birleştirilmesi yönündeki kararlarla şekillenmiş; bu tercih, ışığın mekânla kurduğu ilişkiyi daha bütüncül ve anlamlı hâle getirmiştir. Bu sayede hiyerarşik mekânsal ayrımlar ortadan kaldırılmış, çalışanlar arasında eşitlik ve bütünlük hissi pekiştirilmiştir. Söz konusu karar, doğal ışığın yapı içerisindeki dolaşımını doğrudan etkileyerek mimariyi işlevsel, anlamsal ve psikolojik düzlemlerde dönüştürmüştür. **Bu bağlamda, doğal ışığın işlevsel, anlamsal ve psikolojik etkilerinin her birinin, farklı düzeylerde mekânsal kimliği desteklediği gözlemlenmektedir.** Hacim içerisine yerleştirilen avlu, ışık boşluğu ve iç bahçeler gibi mekânsal kesitlerin, kullanıcı konforunu artırdığı; doğal havalandırma ile birlikte mekânsal sağlığı desteklediği ve yapay aydınlatma gereksinimini azalttığı görülmektedir. Bu işlevsellik yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda anlam üretici bir nitelik taşımaktadır. Üretimin değerini vurgulayan bu yaklaşım, çalışanlara yönelik saygı ve şeffaflık anlayışını yansıtan güçlü bir mesaj olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, mimari kurgu içerisinde kurumsal kimliğin bir yansıması olarak okunmaktadır. İpekyol Tekstil Fabrikası’nda doğal ışığın en baskın rolü işlevsel etkisiyle öne çıkmakla birlikte, bu işlevsellik mimari tasarıma entegre edilmiş anlamsal ve psikolojik değerlerle birlikte düşünülmüştür. Jüri değerlendirmesi de bunu desteklemektedir. Ödül jürisi “Yüksek tavanlar ve

iç avlular gün ışığı akışını en üst düzeye çıkarmakta ve doğal havalandırmayı teşvik ederek çalışma alanlarını daha keyifli hale getirmekte, enerji kullanımını azaltmakta ve termal performansı iyileştirmektedir” diye belirtmiştir. Yapı ödüle layık görülürken ‘**görsel konfor ve aydınlatma performansını artırma**’, ‘**doğal havalandırmaya katkı sağlama**’ ve ‘**ısı yönetimini optimize etme**’ ölçütleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ayrıca, “çalışma alanlarını daha keyifli hale getirme” vurgusu, yapının ‘**duygu durumunu değiştirme**’ ölçütünün etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

- Müslüman Mezarlığı, mekânsal kimliğini doğal çevresiyle kurduğu uyumlu ilişki, yalın mimari dili ve **doğal ışığın mekâna kattığı anlam üzerinden inşa eden nitelikli bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır**. Gölge ve ışık arasındaki geçişler, hem dua alanında hem de cenaze ritüellerinin gerçekleştiği bölümlerde sembolik bir anlam taşımakta; bu durum, yapının işlevsel sınırlarının ötesine geçerek mekânsal hafızaya katkıda bulunmaktadır. Özellikle **doğal ışığın yönlendirilmiş kullanımı, iç mekânlarda dinginlik ve aidiyet duygusunu pekiştirmekte; yapının İslami kültürel bağlamla kurduğu ilişkiyi de derinleştirmektedir**. Bu bağlamda yapı, doğal ışık ile mekânsal kimlik arasındaki etkileşimin başarılı bir örneğini sunmaktadır.
- Bait ur Rouf Cami, doğal ışığın mimari kompozisyonun temel belirleyicisi haline geldiği, zamansal ve kültürel katmanların çağdaş bir yaklaşımla buluşturulduğu özgün bir ibadet mekânı olarak öne çıkmaktadır. Işığın yönlendirme aracı olarak kullanılması mimariyle ibadet pratiği arasında anlamlı bir bağ kurmaktadır. İç mekânda dış dünyayla görsel ilişkinin kesilmesi ve ışığın yalnızca yukarıdan alınması, kullanıcının içe dönük, tefekküre açık bir deneyim yaşamasını sağlamaktadır. **Bu bağlamda ışık, sadece fiziksel bir aydınlatma aracı değil, aynı zamanda anlam üreten bir eleman olarak değerlendirilebilmektedir**. Bait ur Rouf Cami, bu yönüyle mimarlıkta ışığın potansiyelini yalın ama etkileyici biçimde ortaya koyan çağdaş örneklerden biri olarak dikkat çekmektedir. Ağa Han Mimarlık Ödülü jürisi tarafından yapılan değerlendirmede “geleneksel anlayışa meydan okuyarak, bir ibadet mekânının ruhu yüceltmesi gerektiğini kavrayan bir tasarıma sahiptir” ve “dua sırasında derin bir tefekkür ve huzur ortamı sunar” ifadeleri, ‘**mimari konseptle ilişki kurma**’ ve ‘**kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama**’ ölçütleriyle ilişkilidir. Ayrıca mekânsal düzenlemenin bu deneyimi desteklemesi, ‘**mekânsal**

organizasyon sağlama’ ölçütüyle de örtüşmektedir. “İç mekânda ışık ve gölge birlikteliğinin, tuğla duvarlarla birlikte soyut ve ilkel bir sembolizm ile özel bir atmosfer oluşturmuştur”, hem **‘ışık-gölge dinamiklerini oluşturma**’ hem de **‘mekânsal deneyimi çeşitlendirme**’ ölçütlerine işaret etmektedir.

- Filistin Müzesi, doğal ışığın mimari mekânla kurduğu çok yönlü ilişki üzerinden değerlendirildiğinde, **yapının doğal ışıkla kurduğu ilişki, işlevsel, anlamsal kısmen de estetik boyutlarıyla, mekânsal kimliği bütüncül biçimde şekillendiren belirleyici unsurlar arasında yer almaktadır.** Yalnızca enerji verimliliği yüksek bir mimari değil, aynı zamanda kültürel direnişi ve kimliksel sürekliliği mekânsal dil aracılığıyla ifade eden bir yapıdır. Doğal ışık, bu yapıda sadece bir aydınlatma aracı değil, aynı zamanda bir temsil, anlam ve aidiyet taşıyıcısıdır. Bu çok yönlü yaklaşım, Filistin Müzesi’ni mimarlık disiplinde çağdaş, yerel ve evrensel değerleri bir arada barındıran güçlü bir örnek hâline getirmektedir.
- Banyuwangi Havalimanı, standart uluslararası havalimanı tipolojilerine alternatif oluşturan bağlamsal bir mimarlık örneği olarak, doğal ışığın mekânla kurduğu çok zengin içerikli ilişkiyle öne çıkmaktadır. Yerel kültür, iklim ve peyzajla kurduğu güçlü bağ sayesinde yapı, doğal ışığı yalnızca bir aydınlatma aracı olarak değil, aynı zamanda mekânsal kimliği inşa eden temel bir bileşen olarak kullanmaktadır. Asimetrik piramidal çatı ışıklıkları, gün ışığını içeri almanın yanı sıra, sıcak havanın yükselerek yapı dışına atılmasını sağlayarak doğal ışığın işlevini yalnızca görsel değil iklimsel konfor düzeyine de taşımaktadır. Doğal ışığın geleneksel mimari tekniklerle olan ilişkisi, yapının yerel bağlamla kurduğu kültürel sürekliliği güçlendirmektedir. Işıklıkların formu ve yerleşimi, Osing Kabilesi’ne ait mimari geleneklerin çağdaş bir yorumudur. Bu bağlamda, doğal ışığın anlamsal yönü, yapının sadece fiziksel formunu değil, aynı zamanda kültürel kimliğini de şekillendiren önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Banyuwangi Havalimanı’nda doğal ışık, yalnızca teknik bir çözüm değil, mimari düşüncenin merkezinde yer alan bir tasarım aracı olarak kullanılmıştır. **Doğal ışık; kültürel bağlamla kurduğu anlamsal ilişki, iklimsel verimlilikle sağladığı işlevsellik, kullanıcı üzerinde yarattığı psikolojik etki ve estetik deneyimiyle mekânsal kimliğin çok boyutlu bir kurucusu hâline gelmiştir.**

Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular, Ağa Han Mimarlık Ödülü'nü almış yapılarda doğal ışığın mekânsal kimlik üzerindeki çok katmanlı etkilerini ortaya koymaktadır. Yapılan analizler ve jüri raporları doğrultusunda, yapıların büyük bölümünde doğal ışığın anlamsal rolünün baskın bir biçimde öne çıktığı tespit edilmiştir. Doğal ışığın '*mimari konseptle ilişki kurma*', '*mekânsal organizasyonu sağlama*' ve '*kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama*' ölçütleri çerçevesinde bilinçli bir biçimde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu durum, doğal ışığın yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda anlatsal bir unsur olarak tasarıma entegre edildiğini göstermektedir.

Doğal ışığın işlevsel rolü, yapıların tümünde ortak bir özellik olarak dikkat çekmektedir. Özellikle '*görsel konfor ve aydınlatma performansı artırma*' ölçütü doğal ışığın kullanıcının mekânla kurduğu fiziksel ilişkiyi kolaylaştıran ve güçlendiren bir unsur olarak da değerlendirildiğini göstermektedir. Görsel konforun sağlanması, parlama ve kontrast dengesi gibi optik sorunların azaltılması, iç mekân aydınlık düzeylerinin optimum seviyeye getirilmesi gibi amaçlarla doğal ışığın kontrollü ve planlı bir şekilde kullanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte, görüş performansını artırma hedefi doğrultusunda, ışığın yönü, yoğunluğu ve dağılımı dikkate alınarak biçimlendirilmiş mekânsal düzenlemelere sıkça rastlanmıştır. Mekânın kullanım kalitesini artıran, kullanıcıların fiziksel ihtiyaçlarına doğrudan yanıt veren temel bir tasarım bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda, ışığın bu işlevsel yönü; yapıların enerji tüketimi ve kullanıcı sağlığı gibi konularla da dolaylı biçimde ilişkilendirilebilecek şekilde bütünsel bir tasarım anlayışının parçası hâline gelmektedir.

Doğal ışığın estetik rolü, incelenen yapılarda özellikle '*ışık-gölge dinamiklerini oluşturma*' ölçütü üzerinden kendini göstermekte ve mimari anlatımı görsel açıdan zenginleştirmektedir. Güneşin konumuna bağlı olarak farklı saatlerde değişen gölge uzantıları, mimari yüzeylerde ritmik ve hareketli bir kompozisyon oluşturmakta; bu durum, mekânın durağan yapısını kırarak onu yaşayan ve zamanla etkileşim hâlinde olan bir ortama dönüştürmektedir. Işık ve gölge arasındaki karşıtlık, mekânın plastik değerlerini ortaya çıkararak hacmin sınırlarını yeniden tanımlamakta ve yüzeyler üzerinde derinlik, doku ve yönlülük hissi yaratmaktadır. Bu yönüyle ışık, mimari elemanların sadece fiziksel değil, aynı zamanda algısal biçimlenişinde de etkili bir araç hâline gelmektedir.

Doğal ışığın psikolojik rolü değerlendirildiğinde, '*mekânsal deneyimi çeşitlendirme*' ölçütünün öne çıktığı görülmektedir. Mekân atmosferi, yalnızca fiziksel

öğeler aracılığıyla değil, ışığın oluşturduğu duygusal ve duyuşal niteliklerle de şekillenmektedir. Doğal ışık, psikolojik derinlik kazandıran, duyuşal çeşitliliği artıran bir araç olarak devreye girmektedir.

Ağa Han Mimarlık Ödül Jürisi Sherefudin'in Beyaz Cami, Arap Dünyası Enstitüsü, Hindistan Girişimcilik Geliştirme Enstitüsü, Petronas Teknoloji Üniversitesi, İpekyol Tekstil Fabrikası ve Bait ur Rouf Cami için resmî jüri değerlendirme metinlerinde özellikle doğal ışık kullanımı üzerine övgülerde bulunmuştur. Jüri tarafından hazırlanan metinler, projelerin ödül almasında doğal ışığın anlamsal etkisinin belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymuştur. Doğal ışığın mekânsal kimlik üzerine anlamsal etkisini yansıtan ölçütler: *'mimari konseptle ilişki kurma'*, *'kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama'*, *'mekânsal organizasyon sağlama'*, başta olmak üzere bu ölçütleri başarılı bir şekilde yorumlayıp tasarıma aktaran projeler jüri tarafından başarılı bulunmuştur. Ayrıca bu projelerin ödül almasında doğal ışığın anlamsal rolü dışında psikolojik rolünün *'mekânsal deneyimi çeşitlendirme'* ölçütüne yer verilmiştir. *'Işık- gölge dinamiklerini oluşturma'* doğal ışığın estetik etkisi jüri açısından değerli görülmüştür. *'Görsel konfor ve aydınlatma performansını arttırma'*, *'ısı yönetimini optimize etme'*, *'doğal havalandırmaya katkı sağlama'* gibi doğal ışığın işlevsel etkilerine de yer verilmiştir.

Sonuç olarak, Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne değer görülen yapılarda doğal ışığın; başta anlamsal rolü olmak üzere işlevsel, estetik ve psikolojik boyutlarıyla bütüncül bir yaklaşımla ele alındığı dikkat çekmektedir. Yapılan analizler, bu yapıların her birinde doğal ışığın mekân tasarımına dikkatli bir planlama süreci ile entegre edildiğini ortaya koymaktadır. Işık, yalnızca bir aydınlatma kaynağı olmanın ötesinde, yapının kimliğini kuran, atmosferini yönlendiren ve kullanıcı deneyimini zenginleştiren temel bir tasarım öğesi olarak değerlendirilmiştir. Bu yönüyle ışığın, mekânsal kompozisyonun hem kavramsal hem de duyuşal düzeyde taşıyıcısı olduğu; nitelikli ve çok katmanlı mekânların oluşumunda belirleyici bir unsur haline geldiğini ortaya koymaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Mekânsal kimlik, bireylerin ve toplulukların yaşadıkları çevreyle kurdukları ilişkiler doğrultusunda şekillenen, ayırt edici nitelikler taşıyan bir olgudur. İnsanlar, yaşam alanlarını yalnızca fiziksel barınma mekânları olarak değil; teknik, kültürel ve sosyal bağlamlara göre yeniden kurgulayarak anlam yükledikleri mekânlara dönüştürmektedir.

Bu kimliğin oluşumunda belirleyici rol oynayan unsurlardan biri de doğal ışıktır. Doğal ışık, sadece fiziksel bir gereklilik değil, mimari nesnelerin mekânsal kimliğini algılanma biçimini ve anlamını etkileyen temel bir ögedir. Mekânın ayrılmaz bir parçası olan ışık; çevremizi görmemizi, mekânın sınırlarını, biçimini, derinliğini ve dokusunu algılamamızı sağlar. Mekânın hem fiziksel hem de duygusal boyutunun ortaya çıkmasında belirleyici bir rol oynar.

Nitelikli bir mekân yaratmak için doğal ışığın tasarıma entegre edilmesi, kritik bir etkiye sahiptir. Işığın mekâna hangi açıdan, ne yoğunlukta ve nasıl bir dağılımla alındığı, ulaştığı yüzeylerde oluşturduğu yansımalar, renkler ve gölgeler, tasarımın anlam dünyasını doğrudan şekillendirir. Bu unsurların dikkatlice yönetilmesi, kullanıcıya sunulan atmosferin duygusal ve işlevsel niteliğini belirler. Kullanıcı ile mekân arasında derin bir ilişki kurar.

Doğal ışık, yalnızca yapının içsel organizasyonu ve kullanıcı algısıyla değil, aynı zamanda bulunduğu coğrafi bağlamla da sıkı bir ilişki içerisinde. Her bölgenin ışık karakteri; güneşin hareketi, iklim koşulları, çevresel yapı ve kültürel dinamiklerle birlikte şekillenmektedir. Bu nedenle doğal ışığın bir mekân üzerindeki etkisi, yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda bağlamsal ve kültürel olarak da özgünlük taşımaktadır. Doğal ışığın mimari tasarıma katkısı, evrensel bir tasarım aracı olmaktan öte, yere özgü bir karakter taşıyan, kültürel ve iklimsel koşullarla biçimlenen bir bileşene dönüşmektedir. Doğal ışığın yerel niteliğini erken tasarım evresinde kavrayabilmek, mekânsal kimliğin oluşum sürecine daha derin bir bakış açısı geliştirmektedir. Bu bağlamda, doğal ışığın sadece estetik ya da işlevsel bir unsur olarak değil, aynı zamanda yerel verilerin ve toplumsal değerlerin bir parçası olarak kullanılması, kimlikli mimari yapıların ayırt edici özelliklerinden biri haline gelmektedir.

Ağa Han Mimarlık Ödülleri, sadece fiziksel mekân üretimini değil, aynı zamanda bu mekânların oluşumunun arkasındaki kültürel, toplumsal ve coğrafi bağlamı gözetken bir yaklaşımı benimsemektedir. Modernizmin etkisiyle yerel değerlerden uzaklaşan,

evrensel biçimlerin ve malzemelerin ön plana çıktığı dönemde, Ağa Han Vakfı tarafından 1977 yılında Ağa Han Mimarlık Ödülleri sürecini başlatılmıştır. Mimarinin yerle, toplumla ve doğayla kurduğu ilişkiyi yeniden hatırlatan yapılar teşvik edilmiştir. Zamanla bu yaklaşım, çağın gerekliliklerine uygun biçimde evrilmiş; sürdürülebilirlik, teknolojik yenilik ve yerel potansiyelin güncel araçlarla değerlendirilmesi gibi kriterleri de içerecek şekilde genişletilmiştir. Günümüzde vakıf, yalnızca geleneksel malzeme kullanımını değil, aynı zamanda yerel malzemelerin teknolojik yorumlarını ya da teknolojik çözümlerin yerel kaynaklarla üretilebilmesini de dikkate almakta, böylece çağdaş mimarlıkla yerel bağlam arasında kurulan köprüleri desteklemektedir. Bu anlayış, hem doğayla daha duyarlı tasarımları teşvik etmekte hem de yerel kimliğin çağdaş yorumlarla güçlendirilmesine olanak tanımaktadır.

Çalışma kapsamında Ağa Han Mimarlık Ödülleri 1978-1980 yılı ilk ödül döngüsünden başlayarak 2020 -2022 yılı son ödül döngüsüne kadar olan her döngüden seçilen ödül almış yapılarda mekânsal kimlik – doğal ışık etkileşimi analiz edilmiştir. Literatür sentezlenerek mekânsal kimlik oluşturmada doğal ışın rolü; işlevsel, anlamsal, estetik ve psikolojik olmak üzere 4 ana başlık altında sınıflandırılmıştır. Söz konusu sınıflandırma *‘görsel konfor ve aydınlatma performansını arttırma’*, *‘ısı yönetimini optimize etme’*, *‘doğal havalandırmaya katkı sağlama’*, *‘mimari konseptle ilişki kurma’*, *‘kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama’*, *‘mekânsal organizasyon sağlama’*, *‘yapı elemanlarını ve malzemeyi vurgulama’*, *‘ışık- gölge dinamiklerini oluşturma’*, *‘mimarın formun özelliklerini öne çıkarma’*, *‘mekânsal deneyimi çeşitlendirme’*, *‘duygu durumunu değiştirme’* ölçütleriyle tanımlanmıştır. Çalışma kapsamında yapıların mekânsal kimlik- doğal ışık etkileşiminin analizi ölçütler çerçevesinde yapılmıştır. Çalışma sonucunda; ***‘Ağa Han Mimarlık Ödülü’ne layık görülen projelerde, mekânsal kimlik oluşumunda doğal ışığın anlamsal rolünün baskın olduğu’*** belirlenmiştir. Doğal ışığın yönü, yoğunluğu ve mekâna giriş biçimi gibi unsurlar, yapının bulunduğu coğrafyanın ve kültürel dokunun bir yansıması olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, doğal ışık yalnızca bir tasarım aracı değil; mekânın yerle kurduğu bağı güçlendiren ve mimari kimliğin niteliğini artıran bir değer olarak ön plana çıkmaktadır.

Çalışma kapsamında analiz edilen Ağa Han Mimarlık Ödülü almış tüm projelerde, doğal ışık yalnızca çevresel bir unsur değil, tasarımın özünü oluşturan kavramsal bir araç olarak ele alınmıştır. Doğal ışığın, mimari kimlik ile tasarım fikri arasında kurduğu güçlü bağ, ***‘mimari konseptle ilişki kurma’*** ölçütü olarak yapıların tamamında öne çıkmaktadır.

Bu yapılarda, doğal ışık mimari konseptin ayrılmaz bir parçası haline getirilerek, hem yerel bağlamla uyum hem de çağdaş mimari anlatılarla bütünlük sağlamıştır.

Doğal ışığın *‘mekânsal organizasyon sağlama’* ve *‘kutsal, kültürel, tarihi veya sembolik anlam taşıyan öğeleri vurgulama’* ölçütleri yapıların birçoğunda tamamen ya da kısmen olmak üzere gözlenmiştir. Doğal ışığın mekânın fiziksel kurgusunu yönlendirmede bir rehber olarak kullanıldığı ve aynı zamanda mekânsal hiyerarşiyi oluşturmada bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Doğal ışığın en belirgin işlevsel etkilerinden biri olan *‘görsel konforu sağlama ve aydınlatma performansını artırma’* ölçütü, incelenen yapıların büyük çoğunluğunda kendini güçlü biçimde göstermektedir. Bu yönüyle doğal ışık ortam koşullarının iyileştirilmesi yoluyla kullanıcı refahının artırılmasını mümkün kılan stratejik bir tasarım aracıdır. Işığın mekâna giriş yönü, yoğunluğu ve dağılım kalitesi, hem görsel algıyı güçlendirmekte hem de yaşamsal konfor düzeyine doğrudan katkı sağlamaktadır.

Doğal ışık, estetik rolüyle mekânın görsel niteliğini zenginleştirmekte ve mimari anlatımı güçlendirmektedir. Işık ve gölgenin değişkenliği, yüzeylerde ritim, derinlik ve hareket hissi yaratarak mekânın durağan yapısını dönüştürmekte; bu sayede ışık, yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda algısal biçimlenişi etkileyen güçlü bir tasarım aracına dönüşmektedir. Doğal ışık, mekânsal deneyimi zenginleştirerek kullanıcının ortamları kurduğu duygusal bağı güçlendirmektedir. Işık, yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda duysal ve psikolojik etkiler yaratarak mekân atmosferini şekillendiren önemli bir unsurdur. Sonuç olarak mimari tasarımın kimlik kazanması, mekân ve ışığın birbirini tamamlayan bir bütün olarak ele alınmasına bağlıdır. Işık birçok mimar için yalnızca fonksiyonel bir araçtan öte, tasarımın özü haline gelmiştir. Böylece mimari düşüncenin biçimsel, işlevsel ve anlamsal olarak gelişimini desteklemiştir. Bu çerçevede, mimarinin anlatısını kuran sadece yapı elemanları değil, doğal ışıkla kurulan bilinçli ilişki olmuştur.

Ağa Han Mimarlık Ödülleri, kuruluşundan bu yana yerel ve kültürel değerleri merkeze alan bir yaklaşımı benimsemiş; özellikle Müslüman ülkelerde ya da Müslüman toplumların çoğunlukta olduğu coğrafyalarda bu değerlere dayalı mimari üretimleri teşvik etmiştir. Bu bağlamda yapılan incelemelerde, doğal ışığın hem yerel bir unsur olarak hem de mekânsal kimliği biçimlendiren güçlü bir araç olarak öne çıktığı görülmektedir. Doğal ışığın mimari anlatıya kazandırdığı anlam katmanları ve yerle kurduğu derin bağ, incelenen yapıların büyük çoğunluğunda anlamsal rolünün belirleyici olduğunu ortaya koymuştur.

Sonuç olarak sürdürülebilirliğin önem kazandığı günümüzde, doğal ışık stratejilerinin güneş hareketleri, yönlenme, iklimsel veriler ve doğal havalandırma olanaklarıyla bütünleşik şekilde ele alınması, yapıların çevresel etkisini azaltmakta ve aynı zamanda estetik ve kültürel değerlerini pekiştirmektedir. Bu bağlamda Ağa Han Mimarlık Ödülü, doğal ışığı anlam, işlev, estetik ve psikolojik yönleriyle derinlemesine değerlendiren ve bunu başarılı bir biçimde yansıtan mimari örnekleri teşvik ederek hem çağdaş mimarlık üretiminde nitelikli yapılar ortaya koymakta hem de geleceğin tasarımcılarına güçlü bir referans alanı sunmaktadır. Bu çalışma, doğal ışığın mimari tasarımdaki çok yönlü rolünü derinlemesine inceleyerek, hem yeni tasarlanacak yapılara ışık tutmayı hem de bu konuda araştırma yapacak olanlara katkı sağlamayı öngörmektedir.

KAYNAKLAR

- AKAA. (1980). *Turkish Historical Society Project Brief*.
- AKAA. (1986). *Said Naum Mosque On-site Review Report*.
- AKAA. (1989). *Institut du Monde Arabe On-site Review Report*.
- AKAA. (2016a). *Bait Ur Rouf Mosque Information Brief*.
- AKAA. (2016b). Bait Ur Rouf Mosque Panels.
- AKAA. (2025a). Bibliotheca Alexandrina. mart 11, 2025 tarihinde <https://www.archnet.org/sites/4370> adresinden alındı
- AKAA. (2025b). Entrepreneurship Development Institute of India. mart 25, 2025 tarihinde <https://www.archnet.org/sites/869> adresinden alındı
- AKAA. (2025c). Grand National Assembly Mosque. mart 17, 2025 tarihinde <https://www.archnet.org/sites/781> adresinden alındı
- AKAA. (2025d). Olbia Social Center. nisan 09, 2025 tarihinde <https://www.archnet.org/sites/4644> adresinden alındı
- AKAA. (2025e). Said Naum Mosque. nisan 08, 2025 tarihinde <https://www.archnet.org/sites/12> adresinden alındı
- AKAA. (2025f). Sherefudin's White Mosque. mart 15, 2025 tarihinde <https://www.archnet.org/sites/176> adresinden alındı
- AKAA. (2025g). Tuwaiq Palace. mart 19, 2025 tarihinde <https://www.archnet.org/sites/2169> adresinden alındı
- Akbar, J. (1992). *Entrepreneurship Development Institute of India On-site Review Report*. AKAA.
- AKDN. (2025). Institut du Monde Arabe. ocak 16, 2025 tarihinde <https://the.akdn/en/how-we-work/our-agencies/aga-khan-trust-culture/akaa/institut-du-monde-arabe> adresinden alındı
- Akdoğan, S. (2019). Turgut Cansevr Düşüncesinde Yapı-Yapım Kavramları ve Türk Tarih Kurumu Binası'nda Mimari Detay. *Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Akıncı, G. (2020). Bellek-Mekan İlişkisi: Kuzguncuk Evlerinde Tipoloji. *İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Akşehir, T. Ş. (2003). A Study on Architectural Elements of Space Identity: Atakule. *Bilkent University, The Institute Of Fine Arts, Master's thesis*. Ankara.

- AKTC. (2025). Turkish Historical Society,. mart 21, 2025 tarihinde <https://the.akdn/en/how-we-work/our-agencies/aga-khan-trust-culture/akaa/turkish-historical-society> adresinden alındı
- Alamuddin, H. (2004). *Bibliotheca Alexandrina, On Site Review Report*. AKAA.
- al-Asad, M. (1995). *Grand National Assembly Mosque On-site Review Report*., AKAA.
- Alav, S. F., & Tanaka, T. (2023). Analyzing the Role of Identity Elements and Features of Housing in Historical and Modern Architecture in Shaping Architectural Identity: The Case of Herat City. *The Case of Herat City. Architecture*, 3, 548–577.
- Alborzia, F., Habib, F., & Etessam, İ. (2016). Explaining the Role of Light in Quality of the Architectural Spaces in Iranian Mosques. *Space Ontology International Journal*, 6(1), 9-26.
- Altan, İ. (1993). Mimarlıkta Mekân Kavramı. *Psikoloji Çalışmaları*, 75-88.
- Alzahrani, A. (2022). Understanding the role of architectural identity in forming contemporary architecture in Saudi Arabia. *Alexandria Engineering Journal*(61), 11715–11736.
- Andaç, E. (2010). Ağa Han Ödüllü Türk Projeleri Üzerinden Yerel Kültür-Çağdaş Mimarlık İlişkisi Okumaları: Paralellikler, Farklılıklar, Metotlar. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Anonim. (2001). Jewish Museum Berlin. Aralık 20, 2024 tarihinde <https://libeskind.com/work/jewish-museum-berlin/> adresinden alındı
- Anonim. (2012). Islamic Cemetery in Altach / Bernardo Bader Architekten. şubat 28, 2025 tarihinde <https://www.archdaily.com/269407/islamic-cemetery-in-altach-bernardo-bader> adresinden alındı
- Anonim. (2012). University of Technology Petronas by Foster + Partners & GDP Architects. mart 05, 2025 tarihinde <https://msiaarch.blogspot.com/2012/02/university-of-technology-petronas-by.html> adresinden alındı
- Anonim. (2019). TBMM camii . mart 17, 2025 tarihinde <https://www.cinicimimarlik.com/tr/tbmm-camii/> adresinden alındı
- Anonim. (2025). Bandara Banyuwangi. mart 2, 2025 tarihinde <https://www.archify.com/id/photo/detail/58595> adresinden alındı
- Anonim. (2025). Arab World Instutite. 01 16, 2025 tarihinde <https://www.jeannouvel.com/en/projects/institut-du-monde-arabe-ima/> adresinden alındı

- Anonim. (2025). Bibliotheca Alexandrina, Alejandría, Snøhetta . mart 12, 2025 tarihinde <https://arquiteturaviva.com/works/biblioteca-alexandrina-5> adresinden alındı
- Anonim. (2025). Ipekyol Textile Factory. *Ipekyol Tekstil Fabrikası*. Şubat 07, 2025 tarihinde <https://emrearolat.com/project/ipekyol-textile-factory/> adresinden alındı
- Anonim. (2025). Palestinian Museum. şubat 24, 2025 tarihinde <https://www.archnet.org/sites/19044> adresinden alındı
- Anonim. (2025). Projects/Petronas University of Technology. mart 05, 2025 tarihinde <https://www.fosterandpartners.com/projects/petronas-university-of-technology> adresinden alındı
- Archaeologs. (2013). Parthenon. Aralık 9, 2024 tarihinde <https://www.archaeologs.com/i/383/parthenon?gobacklng=tr> adresinden alındı
- Asfour, K. (1998). *Tuwaiq Palace On-site Review Report*. AKA.
- Atabay, B. (2010). Doğal Ve Yapay Işığın Mekânı Anlamlandırma Gücü Bir Arada Bulunma Dinamikleri. *İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Avcı, C. (2010). Sergi Salonlarında Gün Işığından Yararlanma ve Mekân Tasarımına Etkisi. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Ayber, U. (2012). Mekân Kimlik İlişkisinde Işık ve Renk Faktörlerinin Psikolojik ve Sosyolojik Analizi. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Aydoğdu, H. (2004). Modern Kimlikte Öznenin Ölümü. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10.
- Baan, I. (2017). The Palestinian Museum / heneghan peng architects. 02 24, 2025 tarihinde <https://www.archdaily.com/871986/the-palestinian-museum-heneghan-and-peng-architects> adresinden alındı
- Bader, B. (2025). Islamic Cemetery. şubat 28, 2025 tarihinde <https://the.akdn/en/how-we-work/our-agencies/aga-khan-trust-culture/akaa/islamic-cemetery> adresinden alındı
- Bahar, Z., & Yalçınkaya, Ş. (2021). Bir Tasarım Ögesi Olarak Gün Işığı: Jean Nouvel. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*(9), 1724-1738.
- Bahga, S. (2019). Of India & Aga Khan Award: EDII, Ahmedabad Is One Of The 6 Recipients So Far. mart 25, 2025 tarihinde <https://worldarchitecture.org/architecture-news/echnf/of-india-aga-khan-award-edii-ahmedabad-is-one-of-the-6-recipients-so-far.html> adresinden alındı

- Baker, N., & Steemers, K. (2002). *Daylight Design Of Buldings*. New York: James & James (Science Publishers) Ltd.
- Baker, P. (2001). *Modernity and Community: Architecture in the Islamic World*. London: Thames & Hudson.
- Baker, P. (2004). *Architecture and Polyphony: Building in the Islamic World Today, The Aga Khan Award for Architecture*. London: Thames ve Hudson.
- Bayhan, D. (2018). Gün Işığ ı Almayan Kapalı Mekânlarda Gün Işığ ı Etkisi Yaratan Uygulamaların Kullanıcı Algısına Etkisi Üzerine Bir Çalışma. *İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Bereuter, A. (2012). Islamic Cemetery in Altach / Bernardo Bader Architekten. şubat 27, 2025 tarihinde <https://www.archdaily.com/269407/islamic-cemetery-in-altach-bernardo-bader> adresinden alınd ı
- Berlanda, T. (2019). *2019 On Site Review Report, Palestinian Museum*. AKA.A.
- Bilgenoğ lu, B. (2006). Changing Identity Of Space/Place: The Case Of Bars Street In Bodrum. *Bilkent Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.
- Bilgi, A. (2007). İnsan-Mekân-Iş ık Etkileş imi ve Iş ığın Mekânda Psikolojik Etkilerinin Değ erlendirilmesi. *Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Bingham, P. (2025). University of Technology Petronas. mart 05, 2025 tarihinde <https://the.akdn/en/how-we-work/our-agencies/aga-khan-trust-culture/akaa/university-technology-petronas> adresinden alınd ı
- Bıy ık oğ lu, S. T. (2011). Küreselleş menin Mekânsal Kimlik Dönüş ümüne Etkileri. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Boissière, O. (2024). Doha High Rise Office Tower. 12 24, 2024 tarihinde <https://www.jeannouvel.com/en/projects/doha-9-high-rise-office-tower/> adresinden alınd ı
- Brownbook. (2016). Ş erefudin's White Mosque. nisan 05, 2025 tarihinde <https://medium.com/brownbook/%C5%A1erefudins-white-mosque-cb04c01664a> adresinden alınd ı
- Brownlee, D. B., & De Long, D. (1997). *Louis I. Kahn: In the Realm of Architecture: Condensed*. Universe Publishing.
- Bülü ç, E. (2017). Infill Uygulamalarla Yer ve Mekân Kimliğ inin Değ iş imi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. Konya.

- Cengiz, M. S. (2022b). The Interaction of Daylight with Design and Place in Religious Buildings According to Modern Architecture. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*(35), 195-202.
- Chandan, H. S. (2016). Bait Ur Rouf Mosque. şubat 25, 2025 tarihinde <https://www.archnet.org/sites/15120> adresinden alındı
- Chepchumba, N. F. (2013). History of daylighting strategies: A comparative analysis across the periods. *Luminous Environment*, 14.
- Cimcoz, N. (2001). Mekanda Gün Işığı. *Ege Mimarlık*(39), 18-21.
- Cordan, Ö. (2019). İç mekan atmosferi. Aralık 9, 2024 tarihinde <https://yapidergisi.com/ic-mekan-atmosferi/> adresinden alındı
- Çelik, T., & Karamağaralı, N. (2019). An Evaluation Of Natural Light Diffusion In Spaces With Lantern Dome: Divriği Great Mosque. *Journal of Science*, 7(4), 521-532.
- Çemrek, E. (2021). Işığın Bina Kabuğu Etkisinin Günümüz Müze Binaları Üzerinden İncelenmesi. *Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. Bursa.
- Çınar, Ö., & Tunçok Sarıberberoğlu, M. (2023). Işığın mekân atmosferi oluşumuna etkisi: Troya Müzesi üzerinden bir değerlendirme. *Modular Journal*, 6(2), 121-136.
- Davidson, C. C. (1998). *Legacies for the Future: Contemporary Architecture in Islamic Societies*. London: Thames and Hudson.
- Davidson, C. C., & Serageldin, I. (1995). Mosque of the Grand National Assembly. In *Architecture Beyond Architecture*. içinde London: Academy Editions.
- Dede, C. (2023). Bir Tasarım Parametresi Olarak Güneşliğin, Mimari Yarışma Projelerindeki Kritikleri Bağlamında İrdelenmesi. *Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. Bursa.
- Delso, D. (2020). Palacio de Schönbrunn. Aralık 11, 2024 tarihinde https://en.wikipedia.org/wiki/Palmenhaus_Sch%C3%B6nbrunn#/media/File:Palacio_de_Sch%C3%B6nbrunn,_Viena,_Austria,_2020-02-02,_DD_42-50_HDR_PAN.jpg adresinden alındı
- Djalilova, L., & Şahin, E. B. (2020). Sürdürülebilir Okul Tasarımında Gün Işığı Kullanımına Yönelik Uygulamalar Üzerine Bir İnceleme. *Artium*, 8(1), 44-60.
- ElKerdany, D. (2001). *Olbia Social Center On-site Review Report*. AKA.
- Emden, C. (2013). Islamic Cemetery. şubat 27, 2025 tarihinde <https://www.archnet.org/sites/6877> adresinden alındı

- Emden, C. (2025). Palestinian Museum. 02 24, 2025 tarihinde <https://the.akdn/en/how-we-work/our-agencies/aga-khan-trust-culture/akaa/palestinian-museum> adresinden alındı
- Eraslan, A. (2020). The Role Of The Agha Khan Architectural Awards In The Development Of Turkish Regionalist Architecture. *The Journal of International Social Research*, 13(72).
- Fahmy, S. (2013). *Islamic Cemetery Project Brief*. AKA.
- Gill, S. S. (2006). A Study Of The Characteristics Of Natural Light In Selected Buildings Designed By Le Corbusier, Louis I. Kahn And Tadao Ando. *Master's thesis, A&M University*. Texas.
- Göker, M., & Aytıs, S. (2010). Mimari Yapılarda Saydamlık ve Mekân Tasarımında Işık Kontrolü. *Tasarım+Kuram*, 6(9), 82-92.
- Gupta, K. (2022). *Banyuwangi International Airport On-site Review Report*. AKA.
- Gümüş, A. (2020). Roma konut mimarisi örnekleri. Aralık 9, 2024 tarihinde <https://romamimarligi.wordpress.com/2020/12/09/roma-konut-mimarisi-ornekleri/> adresinden alındı
- Günarslan, H. (2007). Ağa Hanlar ve Günümüzdeki Faliyetleri. *Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*. Şanlıurfa.
- Gündoğdu, E. (2002). Mimarlıkta Mekan ve Zaman. *Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.
- Güneş, B. U. (2019). Bauhaus 100: Bir Manifesto, Bir Ekol, Bir Okul. Aralık 12, 2024 tarihinde <https://www.arkitera.com/gorus/bauhaus-100-bir-manifesto-bir-ekol-bir-okul/> adresinden alındı
- Hasol, D. (2019). *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Hazaea, S. M. (2020). İkonik Mimarlık Kapsamında Konya'daki Modern Mimari Yapıların Kent Kimliğine Etkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. Konya.
- Holod, R., & Rastorfer, D. (1983). *Architecture and Community*. New York: Aperture.
- Hu, Y. (2017). Light and Shadow. *Auburn University, Doctoral dissertation*.
- Inhabitat. (2010). Jean Nouvel'den göz alıcı müze cephesi. ocak 17, 2025 tarihinde <https://mimdap.org/mimarlik-gundemi/jean-nouvelden-goz-alycy-muze-cephesi/> adresinden alındı
- Johnston, P. (2007). University of Technology Petronas. *Intervention Architecture: Building for Change*. içinde London: I.B.Tauris & Co Ltd.

- Kahraman, E. C. (2019). Mekân Kimliğinin Fine Dining Restoranlar Örneğinde İncelenmesi. *Mimar Sınan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Kang, X. (2020). Specificity and Redundancy are Required for Spatial Identity. *Master's thesis, Pratt Institute*.
- Kara, H. (2007). *2007 On Site Review Report, University of Technology Petronas*. AKAA.
- Kara, H. (2010). *Ipekyol Textile Factory On-site Review Report*. Aga Khan Award for Architecture.
- Karaoğlu, H. İ. (2023). The Concept Of Being A Regular In The Context Of Space-Identity Interaction. *Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya.
- Keser, E. (2021). Architecture, Community and The Aga Khan Award For Architecture. *A Thesis Submitted to the Graduate School of İzmir Institute of Technology, Master Thesis*. İzmir.
- Khasraghi, S. S., & Mehan, A. (2023). Glocalization challenges and the contemporary architecture: systematic review of common global indicators in Aga Khan Award's winners. *Journal of Architecture and Urbanism*, 47(2), 135-145.
- Kim, C. S., & Seo, K. (2014). The Architectural Expression of Space and Form Created by the Light in the Works of Alvaro Siza. *Journal of Building Construction and Planning Research*, 2, 118-131.
- Kısmet, B. (2021). Tasarlanan Ve Algılanan Tekinsizlik Kavramının Mimarlıkta Boşluk Ve Işık Üzerinden Ölçülmesi. *Journal of Computational Design*, 2(1), 189-216.
- Kroll, A. (2010). AD Classics: Ronchamp / Le Corbusier. Aralık 24, 2024 tarihinde <https://www.archdaily.com/84988/ad-classics-ronchamp-le-corbusier> adresinden alındı
- Kroll, A. (2011). AD Classics: Church of the Light / Tadao Ando Architect & Associates. Aralık 20, 2024 tarihinde <https://www.archdaily.com/101260/ad-classics-church-of-the-light-tadao-ando> adresinden alındı
- Kuban, D. (2010). *Mimarlık kavramları : Tarihsel perspektif içinde mimarlığın kuramsal sözlüğüne giriş*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi.
- Yıldız Kuyrukçu, E. (2018). Mimari Tasarımda Eleştirel Bölgeselci Yaklaşımın Gelişim Süreci: Kenneth Frampton İlkeleri Bağlamında Bir Değerlendirme. *Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi*. Konya.
- Kuyrukçu, Z. (2020). Yerel Kültür-çağdaş Mimarlık İlişkisinin Ağa Han Mimarlık Ödüllü Filistin Müzesi Üzerinden Okunması. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(61), 3109-3116.

- Lam, W. M. (1997). *Perception and Lighting as Formgivers for Architecture*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- Langdon, D. (2015). AD Classics: Bibliotheca Alexandrina / Snøhetta. mart 11, 2025 tarihinde <https://www.archdaily.com/592824/ad-classics-bibliotheca-alexandrina-snohetta> adresinden alındı
- Le Corbusier. (1999). *Bir Mimarlığa Doğru*. (S. Merzi, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın Üretimi*. (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Lepik, A. (2019). *Architecture in Dialogue: Aga Khan Award for Architecture*. Berlin: ArchiTangle.
- Lindh, U. W. (2012). Light Shapes Spaces: Experience of Distribution of Light and Visual Spatial Boundaries. *University of Gothenburg, Doctoral thesis*.
- Lobell, J. (1985). *Between Silence And Light Spirit In The Architecture Of Louis I.Kahn*. Boston: Shambhala Publications Inc.
- Lutolli, B., & Jashanica, K. (2022). Kahn's light: The measurable and the unmeasurable of the Bangladesh National Assembly Building. *Front. Archit. Res.*, 11(1), 89-102.
- Lynch, K. (2010). *Kent İmgesi*. (İ. Başaran, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Merdim, E. (2017). Sancaklar Camii. Aralık 20, 2024 tarihinde <https://www.arkitera.com/proje/sancaklar-camii/> adresinden alındı
- Merin, G. (2013). AD Classics: The Crystal Palace / Joseph Paxton. Aralık 11, 2024 tarihinde <https://www.archdaily.com/397949/ad-classic-the-crystal-palace-joseph-paxton> adresinden alındı
- Millet, M. S. (1996). *Light Revealing Architecture*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Miteva, I. D. (2018). *Light In Historical Architecture*. Politecnico di Milano.
- Mostafavi, M. (2011). "Ipekyol Textile Factory." In *Implicate & Explicate: Aga Khan Award for Architecture*. Baden: Lars Müller Publishers.
- Mubarak, A. A. (2025). Tuwaiq Palace, Recipient of the Aga Khan Award for Architecture in 1998. mart 20, 2025 tarihinde <https://omrania.com/project/tuwaiq-palace/> adresinden alındı
- Munkittrick, M. T. (2009). The Aga Khan Award for Architecture and the Creation of an Islamic Built Identity, 1976-2007. *Georgetown University, Department of History, Master Thesis*. Washington, DC.

- Nasybullina, R., Slastenin, P., & Fadeev, A. (2019). Designing Lightspace In Contemporary Architecture. *E3S Web of Conferences*. 110, s. 01013. EDP Sciences.
- O'Toole, S. (2016). Engagement, education and hope: the Palestinian Museum by Heneghan Peng. 02 24, 2025 tarihinde <https://www.architectural-review.com/buildings/engagement-education-and-hope-the-palestinian-museum-by-heneghan-peng> adresinden alındı
- Okutan, H. (2008). Gün Işığ İle Aydınlatmanın Temel İlkeleri Ve Gelişmiş Gün Işığ Teknolojileri. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Ökmen, K., & Satıcı, B. (2021). *İstanbul Ticaret Üniversitesi Teknoloji ve Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 4(1), 33-36.
- Özkan, H. (2022). Ağa Han Mimarlık Ödüllü Yapıların Yer' le İlişkisinin Okunması. *Konya Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. Konya.
- Özmen, P. (2010). 20. Yüzyıl Başlarından 1980'lere Kadar Uzanan Süreçte Modern Mimarlıkta Doğal Işık Kullanımının İrdelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İzmir.
- Özorhon, F. İ., & Uraz, T. (2014). Natural light as a determinant of the identity of architectural space. *Journal of Architecture and Urbanism*, 38(2), 107-119.
- Özorhon, İ. F. (2002). Mimari Mekân Kimliğini Belirleyen Yönüyle Doğal Işık. *İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Öztürk, Ç. (2006). Gelişmiş Doğal Aydınlatma Sistemleri Ve Uygulama Örnekleri. *Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. Ankara.
- Partners, F. &. (2025). mart 05, 2025 tarihinde <https://the.akdn/en/how-we-work/our-agencies/aga-khan-trust-culture/akaa/university-technology-petronas> adresinden alındı
- Pascucci, D. (2018). AD Classics: Fagus Factory / Walter Gropius + Adolf Meyer. Aralık 12, 2024 tarihinde <https://www.archdaily.com/612249/ad-classics-fagus-factory-walter-gropius-adolf-meyer> adresinden alındı
- Pliatsika, K., Spentza, M., & Sigala, H. (2022). Natural light and architectural synthesis: the experience of residential space. *Seventh Junior Conference on Lighting* (s. 1-6). IEEE.
- Polat, S. (2011). Kamusal Dış Mekânlarda Mimari Kimliği Değerlendirmek İçin Bir Yöntem Önerisi: Bursa Cumhuriyet Alanı Örneği. *Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi*. Bursa.

- Pop, D. (2013). Aspects of Identity in Contemporary Architectural Space. *Philobiblon*, 18(2), s. 415.
- Qin, H., Zhao, H., Cao, X., & Chen, L. (2016). Analysis of Tadao Ando Building Humanism. I. 2. Engineering (Dü.). içinde, (s. 18-21).
- Rasmussen, S. E. (1962). *Experiencing Architectura*. Cambridge: The M.T.I Press.
- Rasmussen, S. E. (2018). *Yaşanan Mimari*. (Ö. Erduran, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Roth, L. M. (2020). *Mimarlığın Öyküsü*. İstanbul: Kalbacı Yayınevi.
- Saber, A. M. (2019). The Natural Light As An Important Element In The Interior Spaces Forming. *World Heritage And Legacy XVII. International Form*. Naples.
- Schulz, C. N. (1980). *Genius Loci*. Rizzoli.
- Sedef, G. (2018). Doğal Işığın Duygu Durum Üzerindeki Etkileri, Sancaklar Camii İncelemesi. *Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Serageldin, I. (1989). *Space for Freedom*. London: Butterworth Architecture.
- Shahri, M. (2024). The Ağa Khan Award for Architecture: An inquiry on changing narratives. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi*. Ankara.
- Shaukat, F. (2021). The Architecture of Critical Regionalism: A Study of Identity Through the Design of Museums . *Master's thesis, Hamad Bin Khalifa University*. Qatar.
- Sherban, C. (1985). *Architecture in Continuity Building In The Islamic World Today*. New York: Aperture.
- Steane, M. A. (2011). *The Architecture Of Light: Recent Approaches To Designing With Natural Light*. Routledge.
- Steel, J. (1992). *Architecture for a Changing World*. London: Academy Editions.
- Stott, R. (2014). The Restoration of Chartres Cathedral is a "Scandalous Desecration". Aralık 9, 2024 tarihinde <https://www.archdaily.com/578212/the-restoration-of-chartres-cathedral-is-a-scandalous-desecration> adresinden alındı
- Şenbabaoğlu, B. (2004). Understanding Lighting In Architecture Of Louis I.Kahn. *Master Thesis, The Faculty of the Graduate School*. Colombia.
- Şengül, İ. (2021). The use of natural lighting throughout the history: A Consideration Within The Context of Environmental, Technological, Scientific and Social Developments . *Çankaya University, Master's thesis*. Ankara.

- Tanizaki, J. (1977). *In Praise of Shadows*. New Heaven.
- TDK. (2023). Büyük Türkçe Sözlük. Kasım 2024 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- TDK. (2024). Türk Dil Kurumu.
- Tezel, D. (2007). Mekân Tasarımında Doğal Işığın Etkileri. *İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Thursfield, P., & Ven, R. (2022). Design Principles for Natural Lighting. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 1099(1), 012033. IOP Publishing.
- Us, F., & Aytıs, S. (2009). Mimari Mekânın Aktarımında Algılayıcı Haraketin Önemi. *Tasarım+ Kuram*.
- Usta, G. (2020). Mekân ve Yer Kavramlarının Anlamsal Açıdan İrdelenmesi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 10(1), 25-30.
- Uysal, M. (2017). Peter Zumthorun fenomenolojik yaklaşımına dayalı deneysel ve deneyimsel bir mekan tasarımı. *İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Üçüncü, G. (1995). Gün Işığı Kullanımı Açısından Le Carbusier, Alvar Aalto Ve Tadao Ando Arasındaki Benzerlikler Ve Farklılıklar. *Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. Trabzon.
- Ünlü, S. (2023). Kimliğin Mekânsal Portresi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 13, 2, 2147-2164.
- VanZee, L. A. (2011). Illuminating The Past, Present, And Future With Natural Light: An Analysis of Daylighting Techniques Through Digital Simulation. *Master of Fine Arts, Purdue University*. Indiana.
- Vora, R. (2025). Bait Ur Rouf Mosque. şubat 24, 2025 tarihinde <https://the.akdn/en/how-we-work/our-agencies/aga-khan-trust-culture/akaa/bait-ur-rouf-mosque> adresinden alındı
- Wheeler, L. G. (2021). Apertures of a Line: A Provisional Museum of Light. A thesis submitted to the Graduate School of the University of Cincinnati in partial fulfillment of the requirements for the degree of Master of Architecture.
- Wibowo, M. (2025). Banyuwangi International Airport. mart 02, 2025 tarihinde <https://the.akdn/en/how-we-work/our-agencies/aga-khan-trust-culture/akaa/banyuwangi-international-airport> adresinden alındı
- Winstanley, T. (2011). AD Classics: Institut du Monde Arabe / Enrique Jan + Jean Nouvel + Architecture-Studio. ocak 16, 2025 tarihinde

<https://www.archdaily.com/162101/ad-classics-institut-du-monde-arabe-jean-nouvel> adresinden alındı

- Yargıç, S. (2009). Küreselleşen Kentlerde İkonik Yapıların Kentsel Kimlik Oluşumuna Etkileri Üzerine İrdeleme. *Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Yıldız, G. (1995). Doğal Işığın Mimari Mekânı Biçimlendirmesi ve Anlam Boyutu Üzerine (Louis I. Kahn ve Tadao Ando). *İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul.
- Young, N. (2025). mart 05, 2025 tarihinde <https://the.akdn/en/how-we-work/our-agencies/aga-khan-trust-culture/akaa/university-technology-petronas> adresinden alındı
- Yurtseven, B., & Oğuz, D. (2023). “Mekân, Yer ve Yer Kaybı” kavramlarının örnekler üzerinden değerlendirilmesi. *GRID Mimarlık, Planlama ve Tasarım Dergisi*, 6(2), 805-836.
- Yurtaş, N. B. (2019). Mekânsal Algı Kavramı Ve İç Mekân Tasarım İlişkisi. *Euroasia Journal of Social Sciences & Humanities*, 6(6), 27-34.
- Yücel, A. (1981). Mimarlıkta Biçim ve Mekanın Dilsel Yorumu Üzerine. İstanbul.
- Yücel, A. (1983). *Sherefudin's White Mosque, On-site Review Report*. AKA.
- Zevi, B. (1993). *Architecture As Space*. Da Capo Press.
- Zugmann, G. (2025). Bibliotheca Alexandrina. mart 12, 2025 tarihinde <https://archello.com/project/bibliotheca-alexandrina> adresinden alındı